

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Tanımlar, dönemler ve günümüz
METİN ÇULHAOĞLU

Devrimci Komünist Özne
ERKAN BAŞ

Mücadele için fikirler
MARTA HARNECKER

31 Mart'tan 12 Eylül'e
Türkiye'de gerici-faşist saldırılar
HALUK SAVAŞ

İlericilik-gericilik kavramları ve Marksizm:
AKP örneği
EBRU PEKTAŞ

... okumanotları

AKP/Saray rejimini yıkmak için giriş kitabı
EMRE GÜRCANLI

Jakobenizm ve Kemalizm:
Bir karşılaştırma denemesi
ZOZAN BARAN

HTKP Aday Üye Eğitim Kitapçığı
Marksist İktisada Giriş

5

TEMMUZ 2016

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

..... ■■ Sayı: 5

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

İki Aylık Teorik Dergi

NHR Kùltür-Sanat ve Turizm Limited Şirketi adına İmtiyaz Sahibi: Volkan Çetin

Sorumlu Müdür: Emre Deveci

Yayın türü: Yaygın-sürekli yayın

Yayın Kurulu: Alper Dizdar, Can Soyer, Doğan Ergün, Erkan Baş, Metin Çulhaoğlu

Tasarım Uygulama: Gün Çağ Aydın

Adres: Maltepe Yıl Mahallesi Karaağaç Sokak No:14 Maltepe / İstanbul

Baskı: Kayhan Matbaası, Merkezefendi Mah. Fazlıpaşa Cad. No:8 Giriş Kat D:2 Topkapı-İstanbul Tel: 0212 5760136

KOMÜNİST ■■ Sayı: 5

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Tanımlar, dönemler ve günümüz	9
METİN ÇULHAOĞLU	
Devrimci Komünist Özne	19
ERKAN BAŞ	
Mücadele için fikirler	45
MARTA HARNECKER	
31 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de gerici-faşist saldırılar	71
HALUK SAVAŞ	
İlericilik-gericilik kavramları ve Marksizm: AKP örneği	99
EBRU PEKTAŞ	

■■■ okumanotları

AKP/Saray rejimini yıkmak için giriş kitabı	111
EMRE GÜRCANLI	
Jakobenizm ve Kemalizm: Bir karşılaştırma denemesi	123
ZOZAN BARAN	
HTKP Aday Üye Eğitim Kitapçığı	131
Marksist İktisada Giriş	

■ ■ ■ **SUNUŞ**

Merhaba,

Komünist beşinci sayısı ile tekrar sizlerle.

Aradan geçen zamanda Türkiye son derece kritik süreçlerden geçerken, *Komünist*'in parçası olduğu siyasal irade ülke gündemine dair görüş ve değerlendirmelerini çeşitli mecralardan paylaştı. Ancak bu değerlendirmelerin daha kapsamlı ve detaylı biçimde ifade edilmesi görmezden gelinemeyecek bir ihtiyaçtı.

Bir miktar gecikme yaşanmış olmasına karşın, *Komünist*, hem ülke gündemindeki gelişmelere, hem de Türkiye'de devrimci bir çıkışın koşullarına dair değerlendirmelerimizi beşinci sayısıyla birlikte okurlarla buluşturuyor.

Komünist'in bu sayısında, Türkiye'de devrimci bir komünist öznenin inşasını hem siyasal-örgütsel boyutlarıyla hem de kavramsal-teorik çatısıyla birlikte ele almaya çalıştık. Bu çabanın farklı başlıklardaki çalışmalarla devam edeceğini ve yeniden *Komünist* sayfalarından okurlarla buluşacağını belirtmeye ise, elbette, gerek yok.

Komünist, aynı zamanda, Türkiye'de halka karşı saldırının en şiddetli cephesi haline gelen dinci gericiliği de özel bir başlık olarak ele alıyor. Türkiye'de iktidarın en yüksek makamları tarafından

rahatlıkla dillendirilmeye başlanan dinci gericiliğin tarihimiz boyunca aktörü olduğu katliamlar ile günümüzde ülkemizin ilerici değerlerine açtığı savaşın özellikleri de *Komünist* sayfalarındaki yerini aldı.

Metin Çulhaoğlu “Tanımlar, dönemler ve günümüz” başlıklı yazısında devrimcilik, komünistlik, halkçılık kavramlarını Marksizm açısından ele alıyor. Çulhaoğlu bir yandan söz konusu kavramların tarihsel gelişimini ve niteliklerini aktarırken, bir yandan da Türkiye’de bu kavramlar arasındaki geçişkenliklerin ve farklılıkların altını çiziyor.

“Devrimci Komünist Öznenin inşası: Başlangıç notları” başlıklı yazısında Erkan Baş ise, Türkiye’de eksikliği çeşitli açılardan tespit edilen öncü parti tartışmasına değiniyor. Marx’ta ve Lenin’de parti kavrayışından örneklerle konuyu genişleten Baş, Türkiye’de öncü bir komünist parti yaratmanın koşulları üzerine geniş boyutlu bir tartışma yürütüyor.

Bu sayımızda bir de çeviriye yer veriyoruz. Şili doğumlu Marksist yazar Marta Harnecker’in “Mücadele için fikirler” başlıklı makalesinin, Türkiye’de sürdürülen güncel mücadele başlıkları hakkında kimilerini tartışmalı bulduğumuz ancak zenginleştirici bir tartışma için kıskırtıcı savlar ileri sürdüğünü düşünerek ve elbette yaratıcı katkılarla zenginleştirmek amacıyla okurlarımıza sunulmasının faydalı olacağına inanıyoruz. Harnecker’in makalesinin çevirisi ise, *Komünist Dergisi Çeviri Kolektifi*’ne ait.

Bu sayımızda Türkiye’de dinci gericilik hakkındaki ilk yazımız ise Haluk Savaş’a ait. Savaş, “31 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye’de gerici-faşist saldırılar” başlıklı yazısında, ülkemizdeki dinci gericiliğin halka ve sola yönelik saldırılarını tarihsel bir çerçeve içinde ve örneklerle sunuyor.

Ebru Pektaş ise, “İlericilik-gericilik kavramları ve Marksizm: AKP örneği” başlıklı yazısında, AKP iktidarının temel yönelimleri ve hedefleri açısından gerici sıfatını sonuna kadar hak ettiğini gösterirken, bu gericiliğin sermaye ve emperyalizm ile olan ilişkisini de masaya yatırıyor.

Okuma Notları bölümümüzde geçtiğimiz aylarda raflarda yerini alan iki kitabı ele aldık. Emre Gürcanlı “AKP’li Yıllarda Emeğin Durumu” kitabını okurlarımız için değerlendirirken, Zozan Baran da “Jakobenizm ve Kemalizm: Bir Karşılaştırma Denemesi” adlı çalışmayı ele alıyor.

Son olarak ise, HTKP Aday Üye Eğitim’leri için hazırlanmış olan “Marksist İktisada Giriş” metnini okurlarımızla paylaşıyoruz.

Bir sonraki sayıda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

Komünist Yayın Kurulu

METİN ÇULHAOĞLU

Günümüzde ise, devrimciliğin, insanın insan tarafından sömürülmesine son verecek sosyalizm bağlantısı dışında tanımlanabileceği alan hemen hemen kalmamıştır.

Halkçılık: Net sınıf tanımlamalarına başvurmadan, ama genellikle emeğiyle geçinenleri, “sıradan” olanları kapsamak üzere geniş bir kesimin duyarlılıklarını yansıtmaya, bu kesimin yarar ve çıkarlarını savunma şeklinde tanımlanabilir. Yerleşik değerler, kültür vb. gibi alanlarda “halka yakınlaşma” çabalarını da tanıma dâhil edebiliriz.

Komünistlik: Siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından fethedilmesi, proletarya diktatörlüğü, burjuva devlet mekanizmasının parçalanması, ileri evrelerde sınıfların ve sömürünün ötesinde devletin de ortadan kalkması ve yabancılaşmanın aşılması gibi uğrakları öngören sosyalistler aynı zamanda komünisttirler.

Marksistlik: İnsanlar, modern toplumların tarihine, kapitalist üretim tarzının temellerine ve işleyişine, verili toplumsal formasyonlara belirli bir açıdan baktıklarında; kapitalizmin (meta üretiminin) tümüyle ortadan kalkmasını öngördüklerinde ve en önemlisi olayları ve süreçleri **belirli bir yöntemle** çözümlediklerinde Marksist olurlar.

Solculuk: Genel olarak emeğin çıkarlarını gözetken, ilerleme fikrine inanan, yeniliklere açık, belirli bir “eşitlikçilik” ve “özgürlükçülük” anlayışı olan seküler bir konumdur. Bu konumda yer alanlar, devrimci, komünist ve Marksist olmasalar da solcu sayılmalıdırlar. Ayrıca, “reformist” solculuk da olabilir.

Sosyalistlik: Basit tanımı, öncekilerden daha güçtür. Örneğin komünistler ve Marksistler başkalarına göre ayırt edici yanlarını özellikle vurgulama gereği duymadıklarında kendilerini sosyalist olarak da tanımlayabilirler. Sakıncası yoktur. Ne var ki, Rusya’da 1917 Devrimi’nin hemen ardından Bolşeviklerin (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi) “Komünist” adını almaları, Avrupa’dan başlayarak dünyada komünistlik ve sosyalistlik (sosyal demokratlık) olarak ciddi bir yarılmaya yol açmıştır. Gene de, bu yarılmaya ilişkin bir tercih özellikle vurgulanmak istenmiyorsa, “sosyalizm” ve “sosyalistlik” terimlerinin kullanılması normal sayılmalıdır.

Tanımlar bunlar.

İki noktaya daha değinip devam edeceğiz.

Birincisi: Yukarıdaki tanımlar, tarihselliğin, yani tarihe (dönemlere) bağlı farklılaşma ve değişkenliklerin etkisini asgari düzeyde tutacak

19. yüzyılın ana ideolojileri

Hep söyledik: 19. yüzyıl, etkileri bugün de süren dört ana ideolojinin kaynağı olmuştur. Gene alfabetik sırayla gidersek: **Liberalizm**, **milliyetçilik**, **muhafazakârlık** ve **sosyalizm**...

Baştaki altı terimin altısı da 19. yüzyılda, bu dört ana ideoloji bağlamında, onlarla ilişkileri içinde şekillenmiştir.

Hatırlayalım: Devrimcilik, halkçılık, komünistlik, Marksistlik, solculuk ve sosyalistlik...

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi:

Avrupa’da burjuva devrimler sırasında, özellikle burjuva sınıfı şu malum “devrimci barutunu” henüz tüketmediği dönemlerde devrimcilik ve halkçılık **liberalizme** nüfuz edebilmiş ya da liberalizm kendi dağarcığında bunlara da bir yer verebilmiştir.

Burjuvazinin geri çekilip statükoya bağlanmasıyla birlikte Avrupa’da solculuk, halkçılık ve devrimcilik işçi sınıfının dışında **küçük burjuvazinin** de bayrağı olabilmıştır.

Muhafazakârlık, altı terimin dördüyle bir ilişkisi olamayacağından kendi “halkçılığı” anlamında **sağ popülizme** yönelmiştir.

Önce 19. yüzyılın Avrupa’sında, daha sonra dünyanın ulusal kuruluş ve modernleşme mücadelesi veren ülkelerinde **milliyetçilik**, devrimcilik, halkçılık, solculuk ve yer yer sosyalistlikle birlikte gidebilmiştir.

Daha fazla ilerlemeden toparlayalım: Demek ki 19. yüzyıl Avrupa’sında altı terimimizden çoğu, o dönemin dört ana ideolojisiyle değişen ölçülerde buluşabiliyordu.

Ya Sosyalizm... Komünizm... Marksizm?

Aydınlanma’nın kimi yönlerini 19. yüzyıla taşıyan sosyalizm, tarihsel olarak bakıldığında **ütopyacı sosyalizm**, solcuydu, halkçıydı ve giderek geleceğin toplumuna ilişkin tasavvurları anlamında komünist de sayılabilirdi...

Peki, **devrimci** miydi?

Babeuf’u, Buanorotti’si, Blanqui’si ile kuşkusuz devrimciydi; ama aynısını “ideal toplum tasavvurlarıyla” öne çıkan Saint-Simon, Fourier ve Owen için söylemek pek mümkün değildir. “Reformcu” olarak tanımlanmaları çok daha yerinde olacaktır.

nemi); 3) 1945-1991 (sosyalist sistemin çıkarları adına emperyalist-kapitalist sistemin saldırganlıklarını önleme dönemi).

Tarihsel dönem ve kesitleri bunlar...

Her birinin kendi tarihselliği içinde güncelliği, zorunluluğu, geleceği belirleyici önemi ve ağırlığı tartışmasıdır. Ne var ki, açık konuşmak ve bir başka “sonucu” kabul etmek zorundayız: Güncellikler, zorunluluklar, önem ve ağırlıklar, altı terimin her birinin kendi içinde ve aralarındaki bağlantılarda kimi **bozulmaları** (deformasyon) da beraberinde getirmiştir.

Burada, 1917-1991 dönemine tüm yönleriyle ele alan kapsamlı bir değerlendirme yapamayacağımız açık olsa gerek. “Tanımlar” dedik ve altı kavram sıraladık. Odak noktamızı, söz konusu dönemin bu tanımlar, içerikleri ve sıralanması üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. “Bozulma” ya da “deformasyon” gözlemi de yalnızca buna ilişkindir.

Gözlem şöyle: Önce 1917 Devrimi’nin ve genç Sovyetlerin, ardından dünya sosyalist sisteminin yaşatılmasına, güçlenmesine ve düşman sistem karşısında korunmasına yönelik uluslararası çaba, pek gerekli olmadığı halde olanca ağırlığıyla **teori alanına da** çullanmıştır. Kastettiğimiz, Marksizm’e, sosyalizme, komünizme ve devrimciliğe ilişkin, verimli ve ilerletici olabilecek pek çok tezin ve tartışmanın, belirli bir sistemin güncel durumu ve ihtiyaçları tarafından bir tür “üst belirlenmesidir”.

Benzetme, aşırı sayılmamalıdır: Aydınlanma, sonuçta geniş bir tayfı üstten nasıl düğümlemişse, sosyalist sistemin varlığı da Marksizm’in kendi zengin yayılım alanında bir tür düğümleme etkisi yaratmıştır.

Konumuz açısından bakıldığında ise, kavramlarımızın hepsi, devrimcilik, halkçılık, komünistlik, solculuk ve sosyalistlik, farklı durumlara göre değişebilen içerikleriyle “konjonktürel” özellikler kazanmıştır.

“Bozulma” dediğimiz budur.

Örnekler

Kaçınılmaz mıydı?

Bir yolu bulunup önlenemez miydi?

Bu sorulara bizim yanıtımız olmadığı gibi başkalarının yanıtı olabileceğini de sanmıyoruz.

Günümüz: Yeniden, yerli yerine

Kavramlarsa, tanımları ve bunların sıralamasıysa, günümüz için önerimiz basit olacak:

Önce, Marksizm + devrimcilik...

Devam edersek, Marksizm + devrimcilik = Leninizm ve komünizmdir...

Bu denklem, solculuğu da, sosyalizmi de kapsar. Halkçılığa gelince; denkleme mündemiç (içerilmiş) yanından çok ülkenin tarihsel ve güncel koşullarında, özgül bağlamıyla geliştirilebilecek bir kategoridir.

Teoriden çok pratiğe ilişkindir.

Yukarıdaki sıralama, hiç kuşkusuz kolektif bir öznenin kendisini kurmasını anlatır. Yoksa toplumsal muhalefetin, işçi sınıfı hareketinin kendini aynı sıralamayla kurmasını beklemek elbette büyük bir saçmalık olur.

Sıralamanın en başında komünistlik yer alsa olmaz mı?

Olur da önerdiğimiz sıralamanın daha yerinde olduğunu düşünüyoruz.

Yeniden hatırlatalım: Burada herhangi bir kimlik deklarasyonundan, kendimizi nasıl tanımlayacağımızdan değil, kolektif siyasal öznenin kendini kurduğu dizgeden (sıralamadan) söz ediyoruz.

Ve ekliyoruz: “Komünistlik” (komünizm değil), bir ülkede devrimin nasıl olabileceğinden, bunun için ne yapılması gerektiğinden; aynı bağlamdaki stratejiler, taktikler ve siyasal tutumlardan çok bir **kimliğe ve gelecek vizyonuna** işaret eder.

Sonra, bir kolektif “Marksist-Leninist’im” dediğinde, dünyanın neresinde olursa olsun sosyalizmle ilgili herkes bu kolektifin “ne olduğunu” anlayacaktır. “Komünistim” dediğinde ise bugün dünyada bu adı taşıyan pek çok örgütten hangi konularda farklı olduğunu anlatma gibi zahmetli bir işle karşılaşacaktır!

Marksizm zaten devrimcidir, bir eke (devrimcilik) ne gerek var?

İki küçük yanıtımız olacak. Birincisi: Marksizm, Engels’in ölümünden bu yana geçen 121 yıl içinde oraya buraya fazlaca çekıştırilmiştir ve bu çekiştirmelerde “reformist” yorumlar ağırlıkta görün-

Devrimci Komünist Özne

-Başlangıç Notları-

■■ ERKAN BAŞ

Lenin, işçi sınıfının politik birliğinin en yüksek biçimi olarak tanımladığı işçi sınıfının devrimci partisi için; önderleri, sınıfı ve yığınları bölünmez bir biçimde birbirine bağlamayı başaramadığı sürece bu ada layık olamaz diyor. Buradan yola çıkarak tarihimizin en önemli eksiklerinden birisi olarak gerçek bir işçi sınıfı partisi, devrimci komünist bir özne yaratamamış olmayı yazabiliriz.

Bu toprakların tüm devrimcilerinin ilk partileri olarak gördükleri TKP'nin kuruluşundan bu yana artık 100 yıla yaklaşan bir zaman geçmiş olmasına rağmen Türkiye'de işçi sınıfının iktidar mücadelesine öncülük edecek bir özne ortaya çıkarılamamıştır.

Elbette geçmişte bu iddiayı ciddi düzeyde ortaya koymuş, önemli atılımlara imza atmış, kimi mevziler elde etmiş görece başarılı örnekler olduğu doğru. Bir başka doğru ise, bunların hiç birisinin uzun süreli ve süreklileşmiş bir mücadelenin taşıyıcılığını üstlenememiş ve işçi sınıfını zafere taşıyamamış olduğu.

Eğer çok kestirmeci bulunmazsa şöyle bağlayalım: Türkiye devrimci hareketinin 100 yıllık tarihi içinde, kuruculuk sürecinde rol üstlenen önderliğinin yerine “ikinci kuşak” bir önderlik yaratabilmiş ve yoluna devam edebilmiş tek bir hareket yoktur.¹

1 Örneğin Mustafa Suphi TKP'si ile Şefik Hüsnü TKP'sine, ardından Bilen döneminin TKP'sine baktığımızda isim benzerliği dışında neredeyse farklı partilerden söz ettiğimizi söyleyebiliriz, TBKP dönemi ise açık bir likidasyondur. Bizim 2000'li yıllardaki hamlemiz ise herhangi bir örgütsel süreklilik iddiası taşımıyordu ve ardından şimdilik geldiğimiz nokta ise zaten biliniyor.

Partili sol açısından önemli bir diğer örnek olan TİP, 60'lı yıllardaki büyük doğumunun ardından kısa sürede önemli iç tartışmalara girmiş ve parçalanmış, 2. TİP ise Behice Boran'ın ardından TBKP likidasyonun bir parçası olarak yok olmuştur. Devrimci Yol, Kurtuluş gibi geçmişte toplumsallaşma açısından belli bir eşiği geçmiş hareketler dahil olmak üzere tüm Türkiye solu için bu veri geçerlidir. Partilerimiz, örgütlerimiz tüm aksi iddialara rağmen belli bir dar çevrenin gücü, etkisi ve hatta liderliği üstlenen kişinin ömrüyle sınırlı yaşamlara sahiptir.

Tarihsel bir hatırlatmayla giriş yaptık, bu sorunumuzun köklü olduğunu gösteriyor. Fakat bu çalışmada bugüne ve Türkiye’de mücadele eden komünistlerin yoğunlaşması gereken başlıklara odaklanacağız.

Bunu sağlıklı yapabilmek için çok yakın döneme ve kendimize dair bir bölümle devam edelim.

Başlangıç için hatırlatmalar

Haziran Direnişi, 12 Eylül ile başlayan karanlık bir dönemi kesin olarak kapatmıştır.

Bugün HTKP adıyla mücadeleye devam eden devrimci kadro topluluğunu Türkiye solunun neredeyse tüm öznelerinden ayırıştıran yaklaşımının bu kadar basit bir farklı okumayla başladığını söyleyebiliriz.

Yaklaşık 2 yıl önce, sosyalizmin ve özelde sosyalist hareketin önemli bir silkiniş yaşayarak deyim yerindeyse boyut değiştirebileceği, etkin bir özne olarak düzenin karşısına dikilebileceği bir nesnellikten geçtiğimizi saptamıştık.

Sözünü ettiğimiz, ortaya çıkan olanaklara müdahale edilebildiği, olanaklar doğru devrimci müdahalelerle değerlendirilebildiği durumda yaşanabilecek bir silkinişti, hala böyle bir sürecin içinde olduğumuzu düşünüyoruz.

Geride kalan 2 yıllık dönemde bizi sosyalist devrimine bağlayacak biçimde, dönemin ayrıntılı olarak tanımlanması ile bu dönemin mücadele dilinin, tarzının, aygıtlarının ve en önemli aygıtı olarak devrimci bir komünist partinin yaratılması için bir çaba içinde olduk. Bunu kendimizin değil Türkiye’nin ve daha özel olarak Türkiye devrimci hareketinin önemli ihtiyacı olarak gördüğümüz için önümüzdeki dönem hızlanarak ve yoğunlaşarak devam etme kararlılığındayız.

Böylesi bir yeni(den) doğum, ancak ve ancak devrimci bir komünist öznenin kendisini ideolojik-siyasal-örgütsel bir bütünlükle inşa edip, ortaya koymasıyla mümkündür.

Bu kapsamda bir hareket noktası olarak, Türkiye ve Dünya komünist hareketinin yarattığı birikime, kazanımlara kıskançlıkla sahip çıkan ve mutlaka aşan bir yaklaşımla hareket etmek gerektiğini savunuyoruz.

Bütününü sahiplendiğimiz bir mirası, devrimci bir eleştirelilikle çözümlmeyi göze alırken köklerimizden kopmayı değil, tam tersine

ileri doğru bir hamle yaparak geçmişimizle daha kuvvetli, daha sağlıklı ve daha devrimci bir ilişkilenebilir. İhtiyacımız, sağlıklı bir süreklilik-kopuş ilişkisi kurmak, devrimci hareketin tüm mirasını içerip aşarak günün görevlerini üstlenebilecek yeni bir devrimci iradeyi şekillendirmektir.

Bir örnek olması açısından Komünist'in ilk sayısında yayınlanan ve HTKP'nin ürettiği ilk merkezi politik belge olan *Sosyalist Devrimci Siyaset Temel Belgesi*'nden örgütsel tutumumuzun temel yaklaşımına işaret eden ilgili bölümü aktararak başlayabiliriz. Bu yazının tümünde de şu temel yaklaşımımızın akılda tutulmasında fayda var.

“HTKP, Leninist örgütlenme ve öncülük anlayışına sahip çıkmak ve bunun gereklerini yerine getirmek konusunda karardır.

(...)

Lenin'in emperyalizm, öncülük, örgüt gibi başlıklardaki temel teorik katkıları, komünist mücadele pratiğinin gösterdiği sonuçlarla birlikte evrensel düzeyde geçerliliğini korumaktadır. Bu anlamda, partinin sınıf mücadelesindeki öncülük görevini ifade eden Leninist ilke, HTKP'nin tüm siyasal, ideolojik ve örgütsel varlığını belirlemektedir.”²

Bu vurgu sadece Leninizm'de ısrarımızı göstermesi açısından önemli değil.

“Türkiye sol hareketinin en önemli sorunlarından birisi Parti'dir” diye başlamıştık; bunun çoğu zaman yıkıcı olmuş sonuçlarından birisi Türkiye'de devrimciler arasında bile “Partililik bilincinin”, örgüt bilincinin yeterince yerleşmemiş olmasıdır. Bunun bir tarafta içi boş bir örgüt fetişizmi ve tam karşı uçta ise örgütlerin partilerin önemsiz görülmesi olarak karşılık bulan iki saçmalığın temel nedeni olduğunu söyleyebiliriz. İhtiyacına işaret ettiğimiz türden bir örgütün olmaması, aynı zamanda örgütsüzlük alışkanlığını pekiştiren ve tek tek kişilerin (özellikle “aydınlar”) kendilerini örgütlerden-partilerden daha önemli görmesine neden olan bir yaklaşımı da beraberinde getiriyor.

Tarihimize baktığımızda en sık yapılan yanlışlardan birisinin, bu topraklardaki devrimciliği kendisiyle başlatmak eğilimi olduğunu görüyoruz. Siyasal mücadelenin belli bir iddia taşıması, özellikle kuruluş veya yeniden kuruluş dönemlerinde bu iddiaların kopuşçu bir pratikte somutlanması gerekli, hatta zorunludur. Ancak köksüz,

2 Komünist sayı:1, s.13

kendinden öncesini yok sayan, bunun güne yansıması olarak da kendinden başkasının devrimci olamayacağını düşünen bir anlayışın ilerlemesi pek mümkün değildir.

Sonuç olarak, ileri atılırken cesur olmak nasıl bir gereklilikse, tarihimizin devrimci birikimini özümsemek de bunu tamamlayan bir diğer adımdır.

Türkiye devrimci hareketi ileri doğru uzanırken, yükselirken daha da derinlere uzanabileceği köklere sahiptir. Bu, ilerlemek için değerlendirilmesi gereken bir birikim olarak da ele alınabilir ve böyle de yapılmalı.

Bugünün Türkiye'sine ve özel olarak sol hareketimize baktığımızda “yeni” bir siyasal hareketin örgütlenmesi için herhangi bir boşluk olmadığı iddia edilebilir. Türkiye sol hareketi, özellikle geride kalan 30 yılda neredeyse tüm kulvarların kaplandığı bir görüntü vermektedir. Türkiye’de örgüt olma iddiasındaki sol öznelerin sayısı kimsenin tam olarak bilmediği kadar çok. Öte yandan bu kadar fazla örgüt-parti hareket olan ülkemizde, bu öznelerin herhangi birisinin,

-ülkenin gündemini belirlemek,

-gündeme emekçi halkın cephesinden etkili yanıtlar vermek,

-halkın geniş kesimlerini örgütlemek,

-yapabilme veya yaptırmama örnekleri sunmak,

-emekçilerin hak ve taleplerinin sözcüsü-savunucusu olmak,

-sosyalizmi politik bir güç olarak siyaset alanında temsil etmek,

gibi devrimci bir siyasal öznenin “varlık” sorunlarına işaret eden alanlarda son derece etkisiz olduğunu da saptamak gerekiyor.

Bir diğer sorun, bu kadar çok öznenin olduğu ülkemizde komünist, devrimci kadro birikimi ile var olan örgütlerin güçleri arasında ve daha önemlisi bunun politik alana yansıması arasında büyük bir orantısızlık olmasıdır. Devrimci hareket, kadro birikimi ve potansiyeliyle önemli bir ağırlık oluşturabilirken örgütsel olarak bunun küçük bir kısmını kapsamakta, ülkedeki siyasal etkisi potansiyeline göre çok küçük kalmaktadır.

Sadece bu iki veri bile başlı başına önemli bir boşluğa işaret eder.

Türkiye solunun, geniş emekçi kesimlerin herhangi bir sorununa çözüm üretmediği ortada. Bunun bir adım ötesi ve bütünleyeni olarak, Türkiye’de örgütlü sol-sosyalist güçlerin “sosyalist iktidar” sorunu ile arasındaki mesafenin bugün hiç olmadığı kadar açılmış olmasını da

önemli bir sorun olarak görüyoruz. Türkiye solunun önemli bir bölümü işçi sınıfını iktidara taşımak olarak özetlenebilecek tarihsel misyonunu ya tamamıyla unutmuş ya da buna dair pratikte hiçbir adım atamayacak kadar çaresizleşmiş, en acısı da mevcut durumunu kabul eden bir yaklaşıma sıkışmıştır.

Toplumsal alt-üst oluş dönemlerinde siyasal iktidarın belirleyici bir rolü olduğu Marksist kuramın en açık tespitlerinden birisidir. Devrimci siyasal faaliyet, esas olarak işçi sınıfının iktidar mücadelesinin örgütlenmesine ve iktidarın işçi sınıfı tarafından fethine odaklanmak durumundadır. İşçi sınıfını iktidardan uzaklaştıran veya uzaklaşmasına neden olan yaklaşımlarla köklü bir hesaplaşma, günümüzün devrimci görevlerinden birisidir.

Buraya kadar değinmeye çalıştığımız tartışmanın belki de tek kelimeyle odaklandığı yer, ihtilalciliktir. Sadece yukarıda değindiklerimizle sınırlı olmayan, hem teorik hem pratik boyutları olan bir ihtilalcilik tartışmasının da Türkiyeli komünistler açısından geliştirici, yön-yol gösterici olacağını düşünüyoruz, bu tartışmayı derinleştirmek istiyoruz.

Bu iddiayı taşıyan tüm güçler açısından hem evrensel ölçekte hem Türkiye somutluğunda mevcut birikimin ülkemiz dinamiklerini gören bir noktadan güncellenmesi yakıcı bir ihtiyaç.

Yine Temel Belge'den aktaralım...

“Lenin’in emperyalizm, öncülük, örgüt gibi başlıklardaki temel teorik katkıları, komünist mücadele pratiğinin gösterdiği sonuçlarla birlikte evrensel düzeyde geçerlilik kazanmıştır. Bu anlamda, partinin sınıf mücadelesine öncülük görevini ifade eden Leninist ilke tüm siyasal, ideolojik ve örgütsel varlığımızı belirlemektedir.

Leninizm dar anlamda bir örgüt modeli değil, emperyalizm çözümlemesi, eşitsiz gelişim ilkesi, iktidar perspektifi, devlet ve devrim stratejisi gibi başlıklarda bütünlük oluşturan bütünlüklü bir öncülük teorisidir. Lenin’in ve Bolşeviklerin zengin deneyimleri bir şablon değil, Türkiye’nin özgül bağlamı içerisinde yeniden üretilmesi gereken ilkelerdir.”³

Buradaki anahtar kavramın “özgül bağlam içerisinde yeniden üretim” olduğunun altını çizmek isterim.

Örnek yanışlar

Belki akışı bozmak pahasına, Lenin ve devrimci örgütlenme ile ilgili kişisel ama çok özel olmadığını sandığım bir anı ile devam etmek istiyorum.

Uzunca bir süredir yoldaşlık ettiğimiz sevgili Metin Çulhaoğlu'nun okuduğum ilk kitabı, 1997 baskı tarihli “Binyılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu”ydu. Henüz 18 yaşında, yürüttüğü politik faaliyetin kuramsal arka planını oluşturmak için okumaya çalışan genç bir devrimci olarak aşağıda aktaracağım satırları ilk okuduğumda, o dönemde farklı partilerde olduğumuz Çulhaoğlu için “evet söylenen doğruymuş, Metin Çulhaoğlu, Leninizm'i gerçekten küçümsüyormuş!” diye söylendiğimi net olarak hatırlıyorum...

Sadece 18 yaş civarı gençlerin değil, herkesin ve sadece 17 yıl önce değil, bugünlerde de söz konusu çalışmayı okuyan pek çok devrimcinin şu cümleleri okuduktan sonra bir durup düşündüğünden emim.

“Türkiye solu kestirmeci Lenin merakıyla, Lenin'e büyük haksızlıklar yapacak ölçüde kuramsızlaşmış, sığlaşmış ve kültürsüzleşmiştir. Bu kuramsızlaşma, sığlaşma ve kültürsüzleşme Lenin'in, Marx'ı her konuda içerip aşan bir Marx yorumcusu ve marksizmin uygulayıcısı olduğu yönündeki düşüncelerle birlikte ortaya çıkmıştır. Herhangi bir hastalığa karşı geliştirilen çok gerekli ve etkili bir aşının, tıp biliminin yerini tutabileceği sanılmıştır. Türkiye solu, eğer benzetme yerindeyse, marksizmin tıp bilimi, leninizmin de aşı olduğunu fark edememiştir. Hastalıkların ve kaçınılabilir ölümlerin önlenmesi için somut çözümler bulamayan bir tıp bilimi elbette işlevsizdir; ama, şu ya da bu hastalığa karşı geliştirilen bir aşının, bilimin kendisinin yerine geçmesi hiç mümkün değildir”⁴

Çulhaoğlu'nun sözünü ettiği sorunun ne kadar önemli olduğunu Türkiye solunu biraz yakından izleyen herkesin kısa sürede fark edeceğini söyleyebilirim.

Örneğin, ilk işine başladıktan kısa bir süre sonra çalıştığı büyük şirketin ‘tam anlamıyla Leninist bir işleyişe sahip olduğunu’ iddia eden pek çok kişi aslında Leninizm'i sadece yukarıdan aşağıya doğru sıralanan kurulların birbiriyle ilişkisinden ibaret görmenin bir ör-

4 Metin Çulhaoğlu, “Binyılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu”, s.10., Sarmal Yayınevi, 1997, İstanbul. (Kitabın yeni baskısının yakın zamanda Yordam Yayınları tarafından basıldığını ve mutlaka okunması gereken bir çalışma olduğunu yazmadan geçmeyelim.)

neğidir. Zorunlu askerlik görevinden dönüşünde “aslında TSK’nın tam anlamıyla Leninist tarzda örgütlendiğini gördüm” değerlendirmesi yapanların, bu büyük keşfi yoldaşlarıyla paylaşanların sayısının hiç az olmadığını da söyleyebilirim.

Devrimciliğinden hiç şüphe etmeyeceğimiz pek çok kişiden duyduğumuz benzer sözlerin, bu eksiğin kolayca görülebileceği örnekler olmanın ötesinde bir anlamı yok. Ancak bu yaklaşımın sadece bir gençlik veya çocukluk hastalığı olmadığını göstermesi açısından Marx’ı “övmek” için yazılmış bir makalenin giriş cümlesine bakalım:

“Eğer Lenin olmasaydı, Marx’ın sınıflı dünyanın iktisat derslerinde doktrinler tartışması içinde okutulan bir iktisatçı ve felsefe tarihinin bir dipnotu olarak kalacağını düşünüyorum.”⁵

Sanıyorum örnekleri çoğaltmaya gerek yok, burada sözü edilen durum adlı adınca bir ‘sapma’dır.

Kimi zaman gereksiz abartılar, güçlendirme çabaları gereksiz zayıflıkların doğmasına neden olabilir. Dolayısıyla pek çok başlıkta olduğu gibi burada da temel mesele, yerli yerine oturtma meselesidir. Lenin’in Marksizm’e katkısını, Marksizm’de hiç yeri olmayan bir takım tezlerin Marksizm’e eklenmesi olarak değil, aksine tamamlayıcı müdahaleler olarak okuyabilmek önemlidir.

Yine yıllar önce yayınlanan bir Çulhaoğlu makalesinden ödünç alarak söyleyecek olursak, Marx muhteşem bir soyutlama ile somutu kavramamızı sağlamış, Lenin ise Marx’daki alabildiğine zengin soyutlamaları belli bir tarihsel kesitte somutlamıştır. *Bu son derece önemli saptamadan bugünün devrimcileri için çıkarılması gereken ödev, soyutlayan Marx’ı belli bir düzeyde somutlayarak, somutun zenginliğinin ismi olarak Lenin’i ise tam aksine belli bir soyutlama ile kavramaya çalışmak olmalı.*

Zaman zaman örneklerini gördüğümüz Lenin’e karşı Lenin’li polemiklerin veya Leninizm’i sadece bir örgüt teorisi (hatta çoğunlukla bir “örgüt modeli”) olarak gören hatalı yaklaşımların kaynağında bu yaklaşımın hakkının verilmemesi vardır.

Türkiye sosyalist hareketinin Lenin konusunda sağlıksız tartışmalarının düzeltilmesi için öncelikle bu temel yaklaşımın egemen kılınması gerekiyor, bu kavranamadığı sürece yol almak mümkün olmayacak.

Tüm bu yazılanlardan sonra, bir ara toparlama için şunu söyleyebiliriz: *Haziran sonrası Türkiye’de Leninizm’in, Bolşevizmin yeniden üretimi üzerine veya daha genel bir ifade kullanacak olursak 21.*

5 Yalçın Küçük, “İyimser Marx”, Sol Marksizm, s. 241. Akış Yayıncılık 1998, İstanbul.

yüzyılın Türkiyeli bir Leninist yaklaşımının geliştirilmesi üzerine mevcut birikimimiz, deneyimlerimiz ve hedefimiz ekseninde bir tartışmanın derinleştirilmesi için vakit gelmiştir.

Devrimci Komünist Özne tartışmasının temeli

Bugün yoluna HTKP olarak devam eden siyasal iradenin ortaya çıkışına, TKP içinde 2014 yılında yaşanan bir ayrışmanın vesile olduğu bu derginin okurlarınca biliniyor. O dönem önce MK'dan istifa edip, parti içinde tasfiyeci bir hizip örgütleyen eski MK üyesi ve ona bağlı ekip, tartışmayı başlatmak için, TKP'nin aylık dergisi olarak yayınlanan Komünist'te yayınlanan bir yazıyı hedef seçmişlerdi. Söz konusu yazı, Türkiye'nin ve Parti'nin içinden geçtiği döneme dair kimi değerlendirmelerden sonra esas olarak TKP'nin günün ihtiyaçlarına yanıt verebilecek daha devrimci bir parti özelliği kazanması için bir yeniden kuruluş ihtiyacına işaret ediyordu.⁶

O günlerde eksiklerimizi kapatma ve yanlışlarımızı düzeltme çabasına bir katkı olması için kullanılan bu ifadeler, bugün meselenin TKP içi bir sorun, TKP içi bir tartışmanın ötesinde ele alınması koşuluyla yine başlangıç noktaları olarak kabul edilebilir.

Geride kalan iki yılın bizim açımızdan en önemli sonucu, bizim TKP içinde ve özelinde yürüttüğümüz tartışmayı Türkiye devrimci hareketi, hatta uluslararası komünist hareket açısından daha geniş bir ölçeğe taşımanın zorunlu olduğunu görmüş olmamızdır.

Bu kısa yazı içinde uzun ve ayrıntılı bir biçimde ele alamayacağımızı bilerek ancak bu tartışmanın önemli ayaklarından birisi olduğunu düşündüğümüz meselenin uluslararası boyutuna dair araya kısa bir not sıkıştıralım.

Önce kendimizi nasıl tanımladığımızı hatırlatalım.

“HTKP dünya komünist ve devrimci hareketi içerisinde gerçekleşmiş bulunan geleneksel sol ve devrimci demokrasi ayrımında kendisini açık bir biçimde geleneksel sol-partili mücadele hattına yerleştirmektedir.

Partimiz, dünya komünist hareketinin bir parçası ve Türkiye'deki temsilcisidir.”

6 “Secimlerden sonra, Konferans'tan önce TKP” Komünist-Aylık Dergi-, Mayıs 2014

Bu eki yapmamızın birinci nedeni, kendimizle ilgili de bir tartışma sürdürdüğümüzü hatırlatmak, HTKP, Komintern geleneğinin, geleceksel solun bir öznesi. Bugün dünya üzerinde adı KP olan veya olmayan, ancak köken olarak Komintern geleneğinden gelen pek çok örgüt var. Bugün bu hareketlerin durduğu yer, siyasal çizgileri hatta ideolojik konumları bile birbirinden son derece farklı olmasına rağmen aynı ortak kökenden gelmeleri, uluslararası işçi hareketi açısından son derece önemli bir çıkışa işaret ettiği için önemli.

Üçüncü Enternasyonal veya daha yaygın kullanılan adıyla Komünist Enternasyonal, Ekim Devrimi'nin açtığı yoldan ve yarattığı yeni devrimler beklentisine uygun olarak örgütlenen bir dünya partisiydi.

Uluslararası komünist hareketin, İkinci Enternasyonal sarmasından kopuşunda Lenin ve Bolşevik deneyiminin önemli bir etkisi olmuştur. Komintern'in kuruluşuna giden süreç Lenin'in katkısının (ya da Bolşevizm'in) sadece Rusya özgünlüğü ile sınırlı olmayan bir evrensel katkı anlamına geldiğini de gösterdiği için dikkatle incelenmelidir.

Bolşevizm başka bir dizi biçimde tanımlanabilir ancak en fazla iktidar sorunu ile işçi sınıfı arasındaki yolun en etkili biçimde yürünmesine odaklanmış bir bakış olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle İkinci Enternasyonal'in reformist çizgisine karşı marksizmin devrimci-ihhtilalci bir yorumu üzerine inşa edilen bir örgütsel-siyasal bütünlük olarak bakabiliriz. Bunun bir devamı olarak söylüyorum, Komintern aynı zamanda özellikle Avrupalı komünist güçleri bolşevikleştirici bir hamle, bolşevizmin Rusya dışındaki topraklarda örgütlenmesi çabasıdır. Fakat esas olarak farklı ülkelerde birbiriyle etkileşim halinde gelişecek devrimlere öncülük etmek üzerine kurulan Komintern, kısa bir süre sonra devrimci yükselişin sona erdiğini zımnen kabul etmek durumunda kaldı ve bu hareketini belirledi.

Bunun son derece önemli olduğunu kayıt etmemiz gerekir. Bu dönemin kapanmasıyla birlikte daha ziyade tek ülkede sosyalizmin savunulması gündemi belirleyici olmuştur. Bu hem Bolşevikler açısından böyledir, hem tek tek diğer ülkelerin partileri açısından, hem de bir bütün olarak uluslararası hareket açısından geçerlidir.

Bize göre, başka türlü olur muydu tartışması bir yana Komintern geleneğinin objektif olarak en önemli problemi bu olmuştur.

İktidarı almaya yönelik bir devrimci komünist özne ile iktidarı korumaya odaklanan veya iktidara çok uzak olduğunu düşünen bir komünist parti arasında kimi farklar olması doğaldır. Önce söz konusu devrimci dalganın geri çekilişi, ardından faşist yükseliş dönemi, İkinci Savaş ve son olarak Soğuk Savaş ile işaretleyebileceğimiz, nihayetinde de sosyalizmin çözülüşü gibi ağır bir yenilgi alan

bir siyasal çizginin yaşadığı sıkıntıların toplam olarak tüm partileri çeşitli düzeylerde etkilemiş olduğunu ve “genetik” yapılarında bir sıkıntıya neden olduğunu açık yüreklilikle söylemek durumundayız.

Tam da bu nedenle Avrupalı pek çok komünist güç için bolşevikleşmeden anlaşılan, sadece bolşevik partisinin örgütsel yapısını model alan bir örgütsel yapı kurmak olmuştur. Bu ilk yıllarda kısa süreli aşırı umutlu ve heyecanlı bir yaklaşımın ardından ise devrimci iddia ve hedeflerin yerine marksizmin-leninizmin en sağ yorumlarının belirlendiği bir duruşu getirmiştir.

İktidardaki bir partinin tavrı ve tarzıyla sosyalist bir iktidar için mücadeleye önderlik edilemeyeceği bu dönemin en önemli dersidir.

Buna karşı direnen, devrimci bir konumda siyasal örgütsel mücadeleyi sürüklemeye çalışan örnekler olmakla beraber, ağırlıklı olarak böyle bir sorunun yaşandığını saptamak ve bu zaafın sonuçlarına karşı mücadeleyi de ihmal etmemek durumundayız.

Diğer taraftan bunu gerekçe yaparak veya gerçekten bu gerekçeyle Ekim Devrimi’nin kendisine, reel sosyalizm deneyimine, marksist-leninist ortodoksiye fatura çıkaran yaklaşımların büyük çoğunluğunun da devrimciliklerini yitirdiklerini unutmayalım.

Bu daha uzun süreyi kapsayan uluslararası sıkıntının yanına, Türkiye solunun hem tarihten getirdiği hem de günün sıkışmasıyla ortaya çıkan sorunları eklediğimizde, Türkiye’de işçi sınıfının iktidar mücadelesine önderlik edecek bir örgütlenmenin yaratılmasının çok boyutlu bir görev olduğunu söyleyebiliriz.

Şöyle bağlayalım, yüzyılın başında bugün komünist olarak adlandırdığımız özneler isim olarak “sosyal demokrat parti”lerdi. Ekim Devrimi’ne giden süreç sosyal demokrat partilerin komünistleştiği bir süreç olarak yaşandı ve Rusya’dan başlayarak partiler isimlerini de Komünist ibaresini içerir biçimde değiştirdiler. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren komünist partilerin taşıdıkları isimden bağımsız olarak sosyal demokratlaştığı bir dönem yaşadık ve uzunca bir süredir maalesef adı komünist olup kendisi sosyal demokratlaşan pek çok parti var.

Tam bu nedenle bu kez “komünizmin devrimcileştirilmesi” göreviyle karşı karşıyayız.

Bu kapsamda yürütülecek tartışmalara bir zemin oluşturmak için, geride kalan iki yıllık dönemde Türkiye somutunda gördüğümüz kimi eksikleri temel alan değerlendirmelerimizi paylaşmak istiyoruz.

1. Sınıf Temelli Devrimci Faaliyet

Önce bir hatırlatma, Marksizmin yeni bir toplumu kuracak devrimci özne olarak işçi sınıfını işaret etmesi, öznel bir tercih değil, tarih ve toplum incelemeleriyle ulaşılmış bilimsel bir sonuçtur. İşçi sınıfı, çağımızda ilerici ve gerçekten devrimci tek sınıftır.

Marx'dan bu yana geçen zaman içinde burjuvazinin işçi sınıfını düzen sınırları içinde tutma, hatta düzeni koruma görevi ile konumlandırma noktasında önemli bir deneyim biriktirmiş olması bu sonucunu değiştirmiyor. İnsanlığı kapitalizm belasından sadece işçi sınıfı kurtarabilir.

Marksizm-Leninizm'in temel saptamalarından bir diğeri, işçi sınıfının kendi öz siyasi partisi olmadığı sürece kapitalizmi yıkamayacağı ve sosyalizmi kuramayacağıdır.

Dünya'yı değiştirme mücadelesinin zafere ulaşmasının yolu, bu kavga'nın işçi sınıfı merkezli bir kavga olarak örgütlenmesine, devrimci komünist öncünün işçiler arasında kök salmasına, güven kazanmasına ve örgütlenmesine bağlıdır.

Tarihsel ve teorik olarak işçi sınıfının siyasi temsilcisi olduğunu söyleyebileceğimiz devrimci hareketimizin son 35 yıldır işçi sınıfını pratik olarak temsil eden bir konumda olamadığı ise açık. Demek ki en azından ortada üzerine düşünülmesi gereken bir başlık, doldurulması gereken bir boşluk var.

Türkiye'de mevcut siyasi tablonun radikal biçimde değişmesi için, siyasi alanın bu büyük eksiğinin kapatılması gerekiyor. Toplumsal-siyasi alanda tartışma konusu olan tüm başlıklarda toparlayıcı bir güç olarak işçi sınıfı siyasetinin daha etkili biçimde yerini alması ve işçi sınıfının fiili olarak da var olduğu bir mücadele sürecinin örgütlenmesi bir zorunluluktur.

Devrimci cenahımızda düzen karşıtı bir siyasi odak örgütlenirken, bunun işçi sınıfına dayalı olması gerektiği söylendiğinde bu doğal olarak pek tartışılabilir bir konu olarak görülmez. Fakat nasıl hayat bulacağına dair ciddi bir tartışma veya pratik çalışma yapılmadığı gibi genellikle belli ezberlenmiş kalıpların tekrarıyla yetinildiği için sonuç almak pek mümkün olamıyor. Örneğin 25-30 sene önce sabah akşam tekrar edilen, "artık işçi sınıfı bitti" tezinin bugün en küçük bir karşılığının olmaması bir yana, işçi sınıfının tüm nüfus içerisinde oransal olarak büyüyen yeri yeni bir veridir. Sınıfın parçalı, dağınık, sendikası, sigortası, güvencesiz çalışan kesimlerinin sayısının istikrarlı biçimde artması; eğitilmiş işgücünün ve eğitilmiş işsiz sayısının artışı da yakın dönemin üzerine düşünülmesi gereken

görece yeni verileri. Geçmiş dönemlerde işçi sınıfı için aynı zamanda bir okul olarak işlev gören klasik sendikaların, yeni üretim süreçleriyle iyice etkisizleşmesinin yarattığı boşlukları yeni kimi örgütlenme biçimleriyle doldurma görevi önümüzde durmaktadır.

İşçi sınıfını kuşatan siyasal-ideolojik ve kültürel hegemonyayı da kıracak alternatif örgütlenme-dayanışma örnekleri yaratmak, sürekli bölünmeye hatta birbirinin karşısına dikilmeye çalışan işçilerin birliğini geliştirecek arayışları kesintisiz biçimde sürdürmek, söz konusu boşlukları doldurma çabası olarak bile değerlidir.

İşçi sınıfının veya tek tek işçilerin toplumun diğer kesimlerinden daha ileri, daha bilinçli vb. olmaması güncel bir veridir. Eğer güncel verilerle bakacak olursak, işçilerin önemli bir bölümünün maalesef AKP'yi desteklediğini de söyleyebiliriz. Unutulmaması gerekense şudur: İşçi sınıfının devrimci potansiyelinin gerçeğe dönüşmesi sınıf mücadelesi içerisinde konum almasına, bu mücadele sırasında bilinç ve örgütlülüğünün gelişimine bağlıdır. En gelişkin örneğini Bursa'daki "Metal Fırtına" ile yaşadığımız patlamalara hazırlıklı olmak bu nedenle de önemlidir.

Kuşkusuz kimi "ezberler" hala önemli.

İşçi sınıfının ayağa kalkabilmesi öncelikle onun öncü kesimlerinin örgütlenmesiyle mümkün olabilecektir. İşçi sınıfının bugün geride duran kesimlerini de sınıf mücadelesinin ön saflarına çekebilecek ve sınıfın bir bütün olarak ayağa dikilmesini sağlayabilecek güç, işçi sınıfının bilinçlenmiş ve örgütlenmiş öncü kesimleridir. Yine Türkiye özelinde çok açık olarak görülüyor, bu öncü unsurlarla temas kurulması, bunların mücadeleye kazanılması da özel bir yoğunlaşmayla imkansız değil.

Sorunu Devrimci Komünist Özne inşasının merkezi başlıklarından birisi olarak ele almak, somut-planlı-kazanımlara odaklanan mücadele talepleri ile ısrarlı bir faaliyetin olmazsa olmaz olduğunu bilince çıkartmak önemli. Bu iş zor, yapabilecek bir şey yok yaklaşımı ile çok uzun zaman daha tamamen dışsal bir hayat sürmek elbette mümkün ancak meseleyi yaşamsal bir sorun olarak tanımlayıp, somut ve planlı bir yönelime girilmediği, görece uzun soluklu, sabırlı bir düşünsel ve pratik yoğunlaşma gerçekleştirilemediği durumda gerçek devrimci komünist bir öznenin yaratılması mümkün değildir.

Daha önce kullanmış olmama rağmen durumu en iyi açıklayan örnek olduğunu düşündüğüm için yine kullanmaktan kaçınmıyorum.

Türkiye sol hareketinde işçi sınıfının yeri akla Çehov'un o meşhur sözünü getiriyor. Çehov'a göre *“oyunun başında sahnede bir tüfek varsa, o tüfek oyunun sonunda mutlaka patlamalıdır.”*

Türkiye sol hareketinin özellikle yakın tarihine baktığımızda, işçi sınıfının biraz duvarda asılı tüfek gibi durduğunu söyleyebiliriz.

Artık tüfeğin patlama zamanı geldi.

Bilimsel bir doğrudur, komünist partilerin içinde sınıf ayrımı yoktur, komünist militan hangi sınıftan gelirse gelsin işçi sınıfının iktidar mücadelesinin bir neferidir. Ancak bu bilimsel doğru, sadece bir devrimci komünist partinin üyeleri arasında işçi sınıfı kökenli olanların azınlıkta kalmasını açıklamak için kullanılamaz. Devrimci özne aynı bilimsel doğruyu *“bizim işçi kökenli olmayan üyelerimiz de var”* demek için kullanmak zorunda kalacağı bir örgütsel birikimi hedeflemeli, partinin omurgasını doğrudan sınıf içinden gelen ve sınıf içinde çalışmaya devam eden devrimciler oluşturmalıdır.

Lenin'in özellikle *“Ne Yapmalı?”* da uvriyeristlerle tartışması önemlidir. Lenin'in kendiliğinden hareketlere mesafeli, eleştirel duruşu, Lenin karşıtları için, işçi sınıfının yerine küçük burjuva aydın, yarı aydın kesimleri ve esas olarak Parti'yi ikame ettiği eleştirisini sık sık gündeme getirmiştir. Bu iddiaya göre Lenin ve onun izinden gidenler işçi sınıfının devrimci potansiyelini küçümsedikleri için, bunun yerine sıkı bir disiplinle örgütlenmiş bir öncüler topluluğunun önemini abartmaktadırlar. Bu iddia karşısında takınılacak tutum öncelikle külliyen reddiyedir. Hatta tam tersinin geçerli olduğunu söylemek bile mümkün. Kitleler, kapitalizm egemenliğindeki dünyamızda ilk kez Lenin'in partisi aracılığıyla siyasal gelişmelere doğrudan müdahale etme, tarihe yön verme şansını elde ettiler. Lenin'in partisi başka bir dizi özelliğinin yanı sıra milyonlarca emekçiyi özneleştirdiği için çok önemlidir.

Tam bu aşamada yine *“Ne yapmalı?”* referanslı profesyonel devrimcilerden oluşan örgüt tartışmasına dair küçük bir ek yapalım. Lenin'in söz konusu çalışmada siyasal bilinç ile ilgili olarak yaptığı *“dışarıdan”* vurgusu çoğu zaman, ilgili devrimci öznenin üyelerinin de işçi sınıfının dışındaki kesimlerden oluşması gerektiğine dair meşrulaştırıcı bir tez olarak ileri sürülebiliyor. Devrimci Komünist bir örgütlenmenin işçi sınıfı dışından gelen ve kendisini işçi sınıfı mücadelesine adanmış kadrolarının olmasına hiç kimsenin bir itirazı olamaz. Ancak profesyonelliğin, bizim ülkemizde sıkça yapıldığı gibi sadece geçimi için ek bir iş yapmaktan imtina etmek olarak algılanması doğru değildir. Tam da bu nedenle, bilfiil üretim sürecinin parçası olan işçilerin veya işçi sınıfı içinden kazanılan kadroların da

bu profesyonel devrimci örgütün bir parçası haline gelmesi mümkün, daha önemlisi gereklidir. Bu yapılmadığında profesyonel devrimciliğin sadece işçi sınıfı dışındaki toplumsal sınıf ve katmanların bir ayrıcalığı olduğu gibi düpedüz saçma bir tez ortaya çıkmış olur ki, bunun kabul edilmesi mümkün değildir.

İşçi sınıfı merkezli ve işçi sınıfı tabanlı bir devrimci komünist faaliyet Türkiye’de siyasetin mevcut statükosunu kırmının tek olmasa bile en önemli yoludur.

Gerçek bir devrimci siyasal mücadelenin sürdürülmesi ve sınıfın barındırdığı gücü ortaya çıkarmanın tek yolu, siyasal iddiaları, teorik tezleri siyasal pratik içinde yaşatmaktır.

Bugün en çok gereksinim duyduğumuz şey budur.

Parti içinde işçilerin her kademede sorumluluk alacak hale getirilmesi, bunun parti tarafından öncelikli bir görev olarak görülmesi son derece önemli diğer konular. Teker teker ülkelerdeki toplumsal yapı, parti üyelerinin sınıfsal bileşimi ve partinin toplumsal tabanını değişik ülkelerin komünist özneleri için kimi farklılıklara neden olabilir. Esas önemli olan merkezi yönelimin ve yoğunlaşmanın işçi sınıfına ve emekçi halka dönük olmasıdır.

Bugün sınıftan kaçışın tam tersi kutbunda gibi görünen, sadece sınıf güzellemesiyle yetinen bir diğer yanlış eğilimi de önemsemeliyiz. Bu yanlış eğilim sınıf hareketiyle sosyalist hareketin devrimci bir biçimde ilişkilенmesinin önünde engel olarak durmaktadır.

Sadece örnek olsun, uvriyerist (kuyrukçu) akımların her önemli gündemi “işçinin sağcısı solcusu olmaz” temel önermesiyle karşılaması, pratikte işçi sınıfının politik bir özne olmasını engelleyen “sınıfa kaçış” tarzının tipik bir tezahürüdür.

Memleket yangın yerine dönse, bunun işçileri kandırmak için sermaye tarafından pompalanan suni bir gündem olduğunu, bizim işimizin emeğin ve emekçilerin örgütlenmesi olduğunu söyleyen sözde sınıfçı, özde mücadele kaçkını bir yaklaşım türemiş durumda.

En tipik örneğini uvriyerizmde gördüğümüz bu “sınıfa kaçış” hali memleketin tüm temel tartışma başlıklarını es geçerek, sözde sınıf vurgusuyla gerçek bir politik pozisyon almadan, tüm gerçek mücadele süreçlerinde sınıf siyaseti, devrim, sosyalizm gibi önemli ve güzel sözlerin arkasına saklanarak öncü siyaset veya politik akıl olarak pazarlanabiliyor.

Gündelik propaganda ve ajitasyonda sıkça kullandığımız “üretimden gelen güç” kavramlaştırmasında gücün taşıyıcısı ve kullanıcısı

olan işçi sınıfıdır. İşçi sınıfı siyasallaştıkça, kendisini siyasal bir sınıf savaşımı içerisinde sınıf kimliği ile örgütledikçe, gücünü hem üretimden, hem de siyasal eyleminden ve bu eylemin içeriğinden alır.

Bu noktada işçi sınıfının gücü de siyasal bir güç olarak nitelendirilir. Bu anlamıyla işçi sınıfının devrimci ayaklanması üretimden gelen gücünün ve iktisadi düzeydeki eyleminin üzerinde değil, siyasal eyleminin üzerinde yükselecektir. Burjuvazinin karşısına devrimi ve işçi sınıfını dikmeyen, sınıf devrimciliğinden yoksun bir siyaset, iktidar hedefine ulaşamaz.

Hedefimiz işçi sınıfı öncülüğünde mücadele ederek, komünistlerin önderliğinde sosyalist devrime giden yolu açmak ve örgütlemek, sosyalist devrimin esas olarak bu alandaki mücadele ile başarıya ulaşacağını görmeli ve buna odaklanmalıdır.

Devrimci komünist bir özne açısından başlangıç noktası tüm sermaye güçlerinin çıkarlarından, ideolojisinden, baskı ve tehditlerinden tamamen bağımsız bir konumda bulunmaktadır. Bu bağımsızlık kendisini bağımsız eylemde, kendi hedefleri ve kendi ideolojisinde netlikte tanımladığı kadar, işçi sınıfı içerisinde süreklileşmiş, sistematik bir siyasal-örgütsel faaliyet ile “güvence” altına alınmalıdır.

Devrimci Komünist Özne, özelde işçi sınıfının daha genel olarak ise ezilen, sömürülen emekçi halkın örgütü olmak durumundadır.

2. Teorik Derinleşme

Türkiye solunun kendisine dönük kapsamlı ilk değerlendirmelerinden birisi sayılabilecek Yol adıyla yayınlanan çalışmasında Hikmet Kıvılcımlı, durumu özetle anlatabilmek için “teorik sefalet” ve “pratik rezalet” kavramlarını kullanıyor.

Bugün Türkiye solunun 1930’lardaki düzeyde böylesi bir eleştirinin konusu olması acımasızca bulunabilir ancak meselenin sadece pratikle, gündelik siyasetle ilgili bir sıkışma olmadığını anlatmak için Kıvılcımlı’nın kullandığı sözcüklerin akılda tutulmasında fayda var.

Teorik olarak belli bir niteliği, ideolojik derinliği ve politik netliği olan bir hareketin üstelik bu düzeyde dinamik bir ülkede mevcut etkisizliğini sadece örgütsel yetersizliklerle açıklamaya çalışması pek akılcıca bir uğraş olmaz. Amaç tekkeyi korumak, treni sallamak ve bu sayede gün geçirmekse ayrı, ancak gerçekten Türkiye’de etkili bir siyasal güç olarak devrimci bir odak inşa etmenin bir şartı da düşünsel eylemliliği geliştirmektir.

“Siyasal eylem ve iktidar hedefi taşıdıklarını, hele hele marksist ve leninist olduklarını söyleyenlerin teoriye ilişkin fiili umursamazlıklarını mutlaka gözden geçirmeleri gerekir. Çünkü, hareketin zaman içindeki kesintisizliği, siyasal etkinliğin olmazsa olmaz koşuludur. Oysa elde teori yoksa, herhangi bir siyasal hareketin zaman içinde süreklilik taşıyabilmesi, dış olgular ötesinde kendi adına bir eylemlilik hali tanımlayabilmesi mümkün değildir”⁷

Açık konuşmak gerekirse, bir dönemin çok tartışılan başlığı olarak marksizmin teorik olarak bir sıkışma içinde olduğu tezine katılmıyoruz. Ancak örneğin Türkiye’de marksist olduğunu iddia edenlerin nedense teoriyi sadece gri bir alan olarak tanımlamaktan vazgeçmedikleri gerçeği ile karşı karşıya olduğumuz gerçeğini de görmezden gelemeyiz. Oysa içinde bulunduğumuz dönemin hem sıkışmalarını aşmak hem de olanaklarından faydalanmak için belli bir teorik çerçeveye ihtiyacımız olduğu sanırım herkesçe kabul edilecektir.

Bir taraftan Türkiye’nin çok özel bir dönemden geçtiği tezlerinden geçilmiyorken, bir taraftan bunu bütünlüklü bir çerçeveye oturtup etkin bir karşı odak yaratamıyor oluşumuzun en temel nedenlerinden birisi bu alanda bırakılan boşluktur.

İşin en acıklı taraflarından birisi genel olarak bu alandaki boşluğun, ihtiyacın ya görülmemesi ya da normalde görmesini bekleyeceğimiz unsurlar tarafından mevcut statükonun sorgulanması tehlikesi yaratacağı kaygısıyla gündeme alınmaması. Zira söz konusu olan Lenin’in devrimci bir hareket için mutlak gerekli gördüğü “devrimci teori” ise, havada asılı duran ve gerektiğinde uzanıp alınabilecek, Marx-Engels ve Lenin tarafından yazılanlardan oluşan bir kullanım kılavuzu değildir.

Bizim bugün teorik yenilenme, teorik derinleşme olarak ifade ettiğimiz ihtiyaç tam da yukarıdaki yaklaşımın eksikliği-yanlışığımız üzerinden tarif edilebilir. Başka ve sanırım daha kolay anlaşılacak bir ifade biçimi de, Lenin’in yaptığını yapmaya ihtiyacımız var, biçiminde yazılabilir.

Örneğin bize göre Lenin’in yaptığı Marx’la hiç ilgisi olmayan Marx’ın ilgilenmediği bir alan bulup burayı kafasına göre doldurmak değildir. Tam tersine Marx’ın zaten söylediği şeyleri iyice okuyup anlayıp, Rusya özgünlüğünde pratikleştirmeyi başaran bir faaliyete imza attığını da düşünmüyoruz. Lenin, iyi bir marksist olarak, mücadele ettiği topraklarda işçi sınıfını iktidara taşıyacak bir devrim teorisini oluşturabilmek için Marx’ın birikiminden faydalanmış ve onu yeniden üretmiştir.

⁷ Metin Çulhaoğlu, “Teori deyince ne anlaşılmalı?”, Doğruda Durmanın Felsefesi s. 61, YGS Yayınları.

Bugün Türkiye’de hem bir devrimci komünist öznenin inşası, hem bunun aracılığıyla ülkemizi sosyalist bir iktidara taşıyacak mücadele sürecinin örgütlenmesi için Marksist-Leninist kuram aynı biçimde değerlendirilmelidir.

Çulhaoğlu’nun özetiyle toparlayabiliriz;

“Bir: Devrimci hareketi önceleyecek teori gereksinimini, Marx ve Lenin’in bıraktıkları miras kendi başına karşılayamaz. İki: Devrimci hareketi önceleyecek devrimci teori, bir yerden getirilecek hazır bir yapı değil, ülke bağlamında gerçekleştirilecek bir üretimin konusudur. Üç: Teori, yaşamın kendisine göre gri olabilir, ama üretilecek özgül teori, kitaplarda yazılanlara göre her zaman çok daha canlı renkler taşıyacaktır. Dört: Marx ile Lenin’in kendi teorik yapılarının ve ilkelerinin işlev kazanabilecekleri asıl çerçeve, böyle bir teori-dir. Beş: Çok kullanılan deyimle “pratikte sınanması” gereken, bu yapıdır. Nihayet altı: Bu anlamdaki bir teori, nerede olursa olsun, herhangi bir devrimci etkinlik için olmazsa olmaz bir ön koşuldur.

Son bir nokta daha: Devrim teorisinin inşasını önceleyen bir pratik vardır. Ne ki bu, belirli bir öznenin kendi özel eylemi ya da pratiği olmak zorunda değildir. Devrimci teorinin inşası için ilk planda gerekli olan, bağlam’ın kendi somut tarihsel pratiği, daha açığı sınıf ilişkisi ve mücadelelerinin birikmiş deneyimleridir.”⁸

Bir notu da bugünün bir özgünlüğüne işaret ederek ben ekleyeyim, öyle bitirelim. Kapitalizmin uluslararası alanda içine sürüklendiği derin kriz nedeniyle tüm yeryüzünde, farklı duyarlılıklar ve tepkilerle komünistlerin doğrudan önderliğini yapmadığı, hatta ilk anda hiç etkisi olmayan pek çok hareketlenmenin kendiliğinden “anti-kapitalist” tonlar taşıması gibi örneklerin arttığına dikkat çekmek istiyorum. Üstelik bunların bir kısmı, örneğin çevre mücadeleleri doğal olarak geçmiş marksist literatürde pek yeri olmayan alanlar.

Etkili bir devrimci siyaset iddiasının, mutlaka buna benzer tepkiler ve hareketlenmelerle belli bir ilişki düzeyi tutturması gerekir.

Devrimci teorinin bugün örneğin geçmişe oranla daha fazla önem kazanmasının bir nedeni de budur. Hem bu hareketlerle ilişkilenecek eksenlerinin belirginleşmesi, hem komünist hareketin bu süreçlerden zayıflayarak değil, güçlenerek çıkması için belli bir teorik бүтүнлүгө ve yeniden üretime mutlaka ihtiyacımız var.

3. Devrimcileşme

Yukarıda uluslararası alanda komünist hareketin aşması gereken bir sıkışmadan söz etmiştik. Bu başlık altında ise özellikle kendi deneyimlerimizden yola çıkarak Türkiye’de sosyalist hareketin devrimci bir atılımı için mutlak gerekli gördüğümüz daha özel bir başlığa değineceğiz.

Devrimcilik yeniden kurma iddiasıyla bile olsa esas olarak bir yıkma eylemidir. Bu nedenle kapitalist bir toplumda işçi sınıfının iktidarı talebiyle sürdürülen kavganın düzenin çizdiği sınırlara sıkıştırılması mümkün değildir. Bu alanda kesintisiz bir kavga yaşanır. İktidar, devrimci güçlerin veya potansiyel devrimci güçlerin hareket alanını sınırlamaya, kontrol altında tutmaya ve en fazla mevcut yasal çerçevede hareket etmesini sağlamaya çalışır. Bizim cephede ise mücadelelenin mevcut düzenin sınırları içerisinde sıkıştırılmasını kabul etmek, teslim olmanın bir biçimidir.

Türkiye’de egemen sınıf iktidara yerleşme aşamasından başlayarak tüm tarih boyunca devrimci, sosyalist, komünist güçleri mümkün olduğunca daralmış bir yasal çerçeveye hapsedmeye, bunu başaramadığı ölçüde de yasa dışı ilan edip polisiye bir meseleye indirgemeye dair net ve planlı davrandı. Bunun bir sonucu, Türkiye’de sol hareketin tarihinin önemli bir bölümünün, aynı zamanda bir yasallaşma mücadelesiyle geçmesi oldu.

Solun içine baktığımızda ise, geçmişte devrimciler arasında en önemli tartışmalardan birisinin illegal mücadele-legal mücadele tartışması olduğunu görüyoruz. Mesele başka kimi başlıklarda olduğu gibi sanki Karagöz-Hacivat tartışması gibi sürdüğü için verimli olması mümkün olmadı. Sonuçta, bir dönem legal her tür girişimi teslimiyetçilik, reformizm olarak mahkum eden kimi siyasal çevrelerin bir süre sonra yasal parti kurmaları gibi trajikomik bir sonuç dışında pek bir şey kalmadan biten bu tartışmanın bugün başka bir boyutta yeniden ele alınması gerekiyor.

Şöyle başlayabiliriz, özellikle 90’lı yıllarla birlikte, sosyalist hareketin ısrarlı ve inatçı kavgası sonrasında yasal partiler yeniden birer mevzi olarak kazanılabildi. Ancak önceleri mücadelenin kazanımı olarak görülebilecek bu alan, bir süre sonra mücadelenin tek biçimi halini aldığı gibi, sosyalist hareketin genel hareketini ve kadrolar düzeyindeki reflekslerini de olumsuz olarak belirlemeye başladı.

Buna ek olarak 12 Eylül sonrası ve reel sosyalizmin çözülüşü sonrası dönemin zorunlu bir görevi olarak ortaya çıkan “savunmacı” çizginin hala önemli bir etkisi olduğunu da ihmal etmemeliyiz. Türkiye solu uzunca bir tarihsel dönemi esas olarak ayakta kalabilmek, var-

lığını sürdürebilmek kaygısının belirleyiciliği altında geçirmiş olmanın etkilerini taşıyor. Az önce sözünü ettiğimiz yasallaşma sürecinin olumsuz sonuçlarının bir nedeni de yükselen bir mücadelenin ileri adımı olarak ortaya çıkmamış oluşudur. Hatta tam tersine, bir geri çekilme döneminin tutunulabilecek dalı olarak kullanılmış olmasıyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Özetle, devrimciliği geçmişteki gibi bir legalite-illegalite tartışmasına sıkıştırmak doğru değil. Esas önemli olan, komünist öznenin kendisinin ve mücadelenin sürekliliğini güvence altına alan, özgürce karar verme-hareket etme iradesinden taviz vermeden meşruiyet çizgisini temel alan bir yaklaşımla düzenden tümüyle bağımsız örgütlenebilmesidir.

Yukarıda devrimciliğin yıkıcı yönüne işaret etmiştik, yıkmak için saldırmak gerekir. Uzunca bir dönemi sadece durarak geçirmiş bir organizmanın bu yönünün zayıflaması elbette anlaşılır ancak sürecin solu, sosyalistleri yeniden göreve çağırdığı, hatta doğal olarak süreklilik kazanamayan pek çok örneğini gördüğümüz üzere toplumsal tepkilerin ortalama devrimci refleksleri aştığı bir momentte bu kabul edilebilir bir durum değildir.

Bu kapsamda önemli gördüğümüz üç nokta var.

Şunu açıkça söylemek gerekiyor, belki dar anlamıyla bir “parlamentarizm” tanımı yapamayız ama Türkiye solunda ekseriyetle “legalist” bir eğilim baskındır. Somut olarak kast ettiğimiz, düzen güçlerinin çizdiği sınırları fiili ve meşru bir mücadeleyle işlevsiz kılmaya dönük bir arayışın zayıflamış olmasıdır. Basit bir örnek vermek gerekirse, 80’lerin ikinci yarısında bile, devletin sokağa çıkmayı yasalarla engellediği bir dönemde, “basın açıklaması” adı altında eylem yapmanın yolunu bulmak sözünü ettiğimiz arayışın güzel bir örneğidir. Bugün de eylem çizgisinin sadece büyük kentlerin birkaç meydanında basın açıklaması yapmaya çalışmaktan ibaret olması ise yaşadığımız zayıflamanın en belirgin örneklerinden birisidir.

İkincisi, devrimcilik kişisel militanlığa indirgenebilecek bir kimlik değildir. Kaynağı maddidir, siyasal ve programatik bir temele dayanmayan, net bir politik hedefi olmayan bir devrimcilik arayışının karşılığı yoktur. Ancak devrimcilik aynı zamanda bu temeller üzerine pratik adımlarla tamamlanan bir kimliktir. Sadece teorik-bilimsel düzeyde devrimcilik yapılamaz.

Bugün pek çoğumuz tarafından esas olarak Lenin’in ünlü eserinde adı geçtiği için hatırladığımız, döneminin ünlü Marksist otoritesi Kautsky’i hatırlayalım. Kautsky’nin “dönek” olarak tarihe geçmesinin temel nedeni son kertede bir iktidar hedefi olmasına, hatta

bunun nesnel koşullarının geliştiğini ilk ortaya koyanlardan biri olmasına rağmen buna uygun bir hamle yapmaması, sürekli olarak neden yapılmaması gerektiğini anlatmaya çalışmasıdır.

Kautsky hep koşulların olgunlaşmakta olduğunu söylemiş, “İktidara Giden Yol” isimli çalışmasında bu sürecin ayrıntılı analizini de yapmış, ancak hep sosyalizmin kurulabileceği o mükemmel anın gelmesini beklemiştir. O mükemmel devrim anını beklerken tarihe sadece “Dönek Kautsky” olarak geçmiş olmasını ise bir tesadüf veya şansızlık olarak değerlendiremeyiz.

Buraya kadar söylenenler doğruysa, içinden geçtiğimiz süreçte önemini daha fazla hissettiğimiz bir mesele olarak ülkemiz solunun, sosyalistlerinin ve hatta komünistlerinin devrimcileşmesi üzerine daha fazla düşünmemiz gerekiyor.

Devrim iddiasını soyut bir iddia olmaktan çıkaracak olan, her an düzeni bir bütün olarak parçalama, toplumu-insanı dönüştürme iddiası ve somut arayışıyla desteklenmesidir. Dolayısıyla, koşulların mükemmel olduğu bir anı bekleyip, ondan sonra devrimcilik yapma beklentisinin de yıkılması gerekir.

Bu kapsamda değinmek istediğimiz üçüncü ve son nokta, kadroların devrimcileşmesidir. Öncelikle sosyalizm veya bu iddianın örgütlü taşıyıcı olma misyonu üstlenen komünist özne, toplumun devrimci arayış içindeki kesimleri için bir adres haline getirilmelidir.

Bugün gerek Türkiye’de gerekse başka pek çok ülkede komünist hareket, düzen karşıtı bir arayış içinde olup devrimcileşen kitleler veya kişiler için öncelikli bir adres olma vasfını yitirmiş görünüyor. Bu önemli bir sorundur.

Aynı başlık altında ele alacağımız bir diğer önemli konu, örgütlü komünist faaliyetin, başlı başına devrimcileştirici bir rol oynayamıyor oluşudur. Kuşkusuz insan faktörünün burada bir yeri var, ancak sosyalizm için mücadele etme kararlılığı ile örgütlü mücadeleye katılan insanların düzenden kopuşlarının daha köklü olması, bunun süreklileşmiş bir hesaplaşma başlığı haline gelmesi gerekir. Toplumsal düzeyde köklü bir dönüşümü hedefleyen bir mücadelenin temel hedefinin iktidar olması gerektiğini çeşitli defalar tekrar ettik. Ancak bu bir süreçse, bu süreç, düzenin insana çizdiği şablonları ve sınırları da parçalayan, ideolojik-kültürel boyutları da olan, kişiliğin geliştiği, belki en basit davranışların bile başkalaştığı, mücadele eden insanı da geliştiren ve devrimcileştiren bir yoğunlukla yaşanmalıdır.

Bugünden komünist toplumun bireyini yaratmak gibi idealizasyonlardan kaçınırken, mücadele eden insanın en azından sıradanlığı aşması gerektiğini, bu doğrultuda süreklileşmiş bir çaba olmadan düzenden kopmanın imkansız olduğunu da ihmal edemeyiz.

4. Türkiyelileşme

Yine tarihten başlayalım ve Mustafa Suphi'lerden bu yana Türkiye egemen sınıfının komünistleri sürekli olarak kökü dışarıda bir akım, bir dış mihrak olarak damgalamak konusunda sistemli bir faaliyet sürdürdüklerini hatırlatmış olalım.

Komünist'in geçen sayısında solun buna direnememesi üzerine şöyle bir vurgu yapmıştık.

“Türkiye solu, yine 12 Eylül ile birlikte sistematik olarak ülkesine yabancılaştırılmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarından bu yana sermaye sınıfının sistematik olarak komünistleri dış mihrak kapsamına sokmak için çabaladığını biliyoruz. Ancak 12 Eylül sonrası, mültecilik, Avrupa özentisi gibi yeni parametrelerin devreye girmesiyle birlikte ortalama Türkiye solcusu için ülkesi sadece “bizi öldürmek isteyenlerin ülkesi” olarak kabul edilir hale gelmiştir ve bu ağır bir ideolojik yenilgidir.”⁹

Devrimci bir komünist öznenin inşa süreci aynı zamanda bu alanda şiddetli bir ideolojik mücadeleyi zorunlu bir görev olarak önümüze koyuyor. Komünist hareket, deyim yerindeyse kendisini bu toprakların doğal bir parçası olarak geniş emekçi kesimlere kabul ettiremediği sürece gerçek bir politik özne haline gelemmez.

Yurtseverliği, Kürt meselesini de Türkiyelileşme kapsamında bir yerlere oturtmanın zorunluluğuna ise, bir başka yazıda değinmek gerekecek.

Devrimci Komünist Özne, kendine alan açmak ve içinden geçilen sürece müdahale etmek istiyorsa, birçok işi bir arada yapmak zorunda. Türkiye topraklarıyla, Türkiye tarihiyle, onun ilerici değer ve dinamikleriyle sağlıklı bir ilişki kurmak bunların en başında gelir. Türkiye solu, bu ülkeye ait olmama hissiyatı ve bunun getirdiği dışsallıktan mutlak kurtulmalıdır. Biz bu ülkenin bir parçasıyız, bu ülkenin tüm değerlerini var eden ve daha önemlisi bu ülkenin bir geleceği olacaksa onu kurabilecek yegane unsuruz. Bu sorumluluk, özgüven ve bilinçle hareket etmek zorundayız.

Belki biraz garip gelecek ama Türkiye'nin uzunca bir süredir, en fazla tartıştığı politik başlıklardan birisi olan Kürt Sorunu'na dair yaklaşımda esas olarak Türkiyelileşme kapsamında bir tartışma konusudur. Uzun bir tartışmayı bir başka yazıya bırakarak şunu söylemekle yetinelim, eğer Kürtler de bu ülkenin eşit ve özgür yurttaşları ise Kürt emekçilerinin mücadelesiyle kurulabilecek sağlıklı bir bağ olmaksızın komünist öznenin Türkiyelileşmesi sorunu tamamıyla çözülemez.

9 “Solda yeni bir döneme doğru”, Komünist sayı: 4, s.22

5. Demokratik Merkezizetçilik

Devrimci Komünist Özne sorunu, sosyalist bir iktidar hedefiyle program ve ilkeler temelinde birleşmiş komünistlerin, herkesin birbirine karşı ortak bir hukuk temelinde sorumlu olduğu bir iç hiyerarşik yapıyla vücut bulmuş bir örgütlenme sorunudur.

Hiç tartışmasız söz konusu özne açısından esas birlik politik bir hedef etrafında oluşturulur. Bu hedefe ulaşabilmek için güçlü bir örgütsel yapı zorunludur. Güçlü bir örgüt, devrimci kadroların belli bir işbölümü kapsamında organlı çalışmasıyla ve tüm yetenek, birikim ve olanaklarının merkezileşmesiyle somutlanır.

Merkezileşme dedik, tamamlayalım, kapitalist toplumu devrimci bir perspektifle aşmayı hedefleyen bir örgütün merkezizetçi bir yapı olarak örgütlenmesi zorunludur. Günümüzde her birisi güçlü devlet aygıtlarına sahip sermaye iktidarlarına karşı mücadele eden, üstelik iktidarı fethetme ve sosyalizmin inşa süreci dahil olmak üzere işçi sınıfına ve emekçi kitlelere önderlik etme temel görevleriyle tanımlanan bir özne için başka türlü düşünülemez. Böylesi zor ama zorunlu görevleri olan siyasal öznenin, etkin ve güçlü olabilmesinin tek yolu mücadeleyi sürekli, birleşik ve güçlü kılacak bir merkezizetçiliktir.

Kritik nokta, merkezizetçiliğin bir zorunluluk, siyasal bir mesele ve öznenin dışına dönük öncülük pratiğini önceleyen bir içerikle ele alınması gerekliliğidir.

Buraya kadar söylenenler, akla bugünün Türkiye koşullarında bu bölümde ara başlık olarak kullandığımız “demokratik merkezizetçilik” vurgusunu, devrimci bir komünist öznenin inşa sorununda en önemli gündemlerden birisi haline getirmenin sorgulanmasına neden olabilir.

Bize göre önemlidir, açarak devam edelim.

Hep söylendiği gibi devrimci komünist özne için esas olan programdır, ideolojik-siyasi hattır. Tüzük veya iç işleyiş bu programın ve mücadelenin hayata geçirilmesi için gerekli yapının tarif edilmesini kapsayan “ikincil” bir başlıktır.

Böyle söylendiğinde buna kimsenin itiraz edebileceğini sanmıyorum. Ancak yine herkesin önemseyeceğini düşündüğümüz bir hatırlatma yapalım.

Bolşevik Parti’nin doğumu olarak kabul edilen RSDİP’in 2. Kongresi’nde parti içindeki iki eğilimin tartışması neydi?

Kongre tutanakları incelendiğinde parti programı dahil olmak üzere pek çok başlıkta süren tartışmalar üzerinden değil tüzüğün bir maddesi (daha doğrusu bir maddenin bir bendi) ile ilgili tartışma nedeniyle kesin bir ayrışma yaşanması ilginç bir durum değil mi?

Sanırım sadece bu örnek bile, tüzükte ifadesini bulan işleyiş başlığının genelde düşünülenin ötesinde önemli olduğunu göstermektedir.

Kanımca bunun bilince çıkması önemlidir. Siyasal, ideolojik hatta teorik konulardaki görüş farklılıkların en hızlı biçimde açığa çıktığı alan, genellikle çok somut bir adımı gerektiren örgütsel sorunlar ve bunların ifadesini bulduğu tüzük maddeleridir.

Önceki başlıklarda değinmiştik, Leninizm bir öncüler örgütlenmesidir ancak buradan çıkacak sonuç sadece çok dar yapıların Leninist olabileceği değildir. Leninist örgütlenme mücadelenin sürekliliğini ve özgürlüğünü garanti altına almak üzere örgütlenmesini meşruiyet temelinde kurar ancak bu konspirasyon bezirganlığı, illegalitecilik veya bunlara yaslanarak hukuksuzluk demek değildir.

Benzer biçimde Leninist örgüt mutlaka merkezîyetçi olmalıdır, ancak bu bir kez oluş(turul)muş bir merkezi iradenin sonsuza kadar kendisini partinin sahibi ilan edeceği, hikmetinden sual olunmayan tarikatvari bir örgütlenme anlamına gelmez.

Bizzat Lenin'in partisinde önderlik, dönemin ve mücadelenin ihtiyaçlarına göre yenilenen dinamik bir yapıya sahipti. (Örneğin Ekim Devrimi sırasında önemli rol oynayan 52 Bolşevik liderin 23 tanesinin, 1917'deki 6. Kongre'de seçilen 21 üyenin 9 tanesinin partili geçmişlerinin incelenmesinden çıkan sonuç, geçmişte bizzat Lenin ile çeşitli başlıklarda karşı karşı geldiklerini gösteriyor.)

Eğer tartıştığımız gerçek bir öncü örgüt, önderler örgütüyse, ki ancak böyle bir örgütün devrime önderlik edebileceğini düşünüyoruz, doğal olan budur. Kolay insanlardan, bir veya bir kaç kişinin her dediğine kafa sallayanlardan bir devrimciler örgütü yaratmak mümkün değildir. Tersinden, eğer gelişkin devrimcilerden oluşan nitelikli bir örgütten söz ediyorsak, örgütün tüm enerjisini, gücünü merkezileştirmenin bir yolu da dinamik bir ilişkinin tesisi, katılımın etkin biçimde örgütlenmesidir. Bu başarıldığı ölçüde demokratik merkezîyetçilik, merkezîyetçiliğin yumuşatıldığı, sulandırıldığı değil tam tersine daha etkin biçimde hayata geçirildiği bir yapılanmanın güvencesi anlamına gelecektir.

Türkiye'deki merkezi örgütlenme anlayışının ve uygulamalarının buna pek benzediğini söyleyemeyeceğiz. Bize göre ortadaki başarı-sızlığın önemli nedenlerinden birisi budur. Örneklere baktığımızda

genelde dar bir kadro topluluğunun, hatta daha doğru bir ifadeyle bir arkadaş grubunun merkezinde yer aldığı, bu merkezin dışındaki devrimcilerin tüm niteliklerine, birikimlerine rağmen ancak bu iradeye bağımlılıkları oranında kendilerine yer bulabildikleri örneklerin ağırlıkta olduğunu görüyoruz.

Bunun en basit sonuçlarından birisi, toplumun geniş kesimlerinin böylesi bir yapılanmaya güvenememesidir. Dikkat edilirse, çeşitli dönemlerde dönemin olanaklarına bağlı olarak belli bir gelişim içerisinde girse bile, hemen ardından ağır iç sıkıntılarla gündeme gelen örgütlerin en önemli sıkıntılarından birisi budur.

Devrimci Komünist Özne'nin en önemli özelliklerinden birisi nasıl bir geçmişi olursa olsun, siyasal olarak ortaklaşmış ve örgütsel olarak dahil olmuş her bir devrimcinin kendisini ev sahibi hissedeceği bir örgüt olabilmesidir. Koşullar elverdiği ölçüde genişletilerek, gerek siyasal gerek "teknik-örgütsel" başlıkların örgütün tüm üyelerinin eşit derecede bilgi sahibi olduğu, açık siyasal tartışmalarla karar alınması bunun ön şartıdır. Açık tartışmalar, manipülasyonları, örgüt içi ayak oyunlarını, dükkancı zihniyeti yok etmenin en verimli yollarından birisidir. Örgütün hukukunun tüm üyelere eşit biçimde uygulandığı, görev ve hak bütünlüğü içerisinde kurallı ve kurullu çalışan bir örgüt tüm kadrolarını ve bütün olarak partiyi geliştirmenin de bir aracıdır.

Eğer kör bir bağımlılık ilişkisinden değil komünist bir disiplinden söz ediyorsak, devrimci komünist özne açısından disiplinin güvencelerinden birisi teker teker komünistlerin öz disiplini ise, bir diğeri kuralların herkes tarafından algılanabilecek açıklık ve yalınlıkta ifade edildiği, kurullu bir çalışması olan gerçek bir devrimci partidir.

Bu noktada Lenin'in şu uyarısının kulaklara küpe yapılmasında sounsuz fayda var.

"Proletarya'nın devrimci partisinin disiplini nasıl korunmaktadır? Nasıl denetlenmektedir? Nasıl güçlendirilmektedir? Önce, proletarya öncüsünün sınıf bilinciyle ve onun kendini devrime adanmasıyla, onun sağlamlığı, özverisi ve kahramanlığıyla. İkincisi, çalışan insanların en geniş yığınlarıyla, başta proletarya ile, ama aynı zamanda çalışan insanların proleter olmayan yığınlarıyla, belli ölçüde bağ kurma, en yakın ilişkileri sürdürme, ve -eğer dilerseniz- onların içinde erime yeteneğiyle. Üçüncüsü, bu öncü tarafından uygulanan siyasal önderliğin doğruluğuyla, geniş yığınların, doğru okuduklarını kendi öz deneyimleriyle görmeleri kaydıyla siyasal strateji ve taktiklerinin doğruluğuyla. Bu koşullar olmaksızın, görevi burjuvaziyi devirmek ve toplumun tümünü değiştirmek olan

gerçekten ileri sınıfın partisi olma yeteneğindeki bir partide, disiplin sağlanamaz. Bu koşullar olmaksızın, disiplini yerleştirmek için yapılan bütün girişimler, kaçınılmaz olarak, başarısızlığa uğrar ve laf ebeliği ve soytarılıkla sonuçlanır. Öte yandan bu koşullar birden ortaya çıkmaz. Bunlar ancak uzun çaba ve çetin deneyimlerle yaratılır. Bunların yaratılması, bir dogma olmayan, ancak son biçimini gerçek yığın ve gerçek devrimci bir hareketin pratik eylemi ile yakın ilişkisi içinde olan, doğru devrimci teoriyle kolaylaştırılır.”¹⁰

Her cümlesi üzerine sayfalarca yazılabilecek, son derece önemli bu parçadan sonra, sadece Lenin’in bile bu biçimde ele aldığı konuda dikkatli olmakta fayda var diyerek kapatalım.

Ara sonuç

Çalışmamız bitmiş, son sözün söylendiği bir çalışma olarak kaleme alınmadı. Yukarıdaki hatırlatmalar Leninizm’in, Bolşevizm’in 2016 Türkiye’sinde bir yeniden okumasının, yeniden üretiminin zorunluğu olduğunu göstermeye yarayacak örneklerin bir kısmı olarak düşünülebilir.

Türkiye keskin bir hesaplaşma sürecinin içinde ve egemen sınıflar iktidarlarını kuvvetlendirip kalıcılaştırmak için emekçi halklarımıza savaş açmış durumdalar. Bildiğimiz bir şey varsa o da yine Lenin’in ifadesi ile “*savaşta çelikleşmiş bir parti olmadan, işçi sınıfı içinde namuslu olarak ne varsa onun güvenini elde etmiş bir parti olmadan, yığınların havasını izlemesini bilen ve bunu etkileyebilen bir parti olmadan bu savaşı başarıyla yürütmek olanaksızdır.*”

Böyle bir partinin ihtiyaç olduğunu gören tüm devrimcilerin bu öznenin yaratılması için görev üstlenmesi gerekiyor. HTKP kadroları olarak, böylesi bir partinin yaratılması için tüm birikimimizi ve yeteneğimizi seferber etmiş durumdayız. Ülkenin dört bir yanında aynı kaygıları, aynı sorumluluğu paylaştığını bildiğimiz tüm devrimcilerle bunları tartışmaya ve bu yolda buluşmaya da hazırız.

Devam edeceğiz...

10 V.İ. Lenin, Sol Komünizm, s.12, Sol Yayınları, 5. Baskı, çev: Muzaffer Erdost. (Rusça ilk baskı 1920)

Mücadele için fikirler

■ ■ ■ MARTA HARNECKER ¹

Çeviri: Komünist Dergisi Çeviri Kolektifi

1. Ayaklanma mı devrim mi? Siyasal aygıtın rolü

1. 21. yüzyıla geçilirken Arjantin ve Bolivya gibi çok sayıda ülkeyi sarsan yakın geçmişteki halk ayaklanmaları (ve daha genel olarak, Latin Amerika ile dünyanın geri kalanında gerçekleşen çok sayıdaki toplumsal patlama), **kendi başına kitlelerin inisiyatifinin iktidardaki rejimleri yenilgiye uğratmak için yeterli olmadığını** şüphesiz olarak göstermiştir.

2. Yoksullaşan kent ve kır kitleleri, iyi tanımlanmış bir plandan yoksun olarak ayaklandılar; anayolları, şehirleri ve mahalleleri ele geçirdiler; mağazaları yağmaladılar ve parlamentolara saldırdılar. Ancak, yüz binlerce insanı harekete geçirmeyi başarmalarına karşın, ne kitlesellikleri **ne de mücadelecilikleri halk ayaklanmasından devrime geçiş için yeterli oldu**. Başkanları devirdiler, ama iktidarı fet-hedip derin toplumsal dönüşüm süreçleri başlatmayı başaramadılar.

¹ 1937 Şili doğumlu Marksist-Leninist sosyolog, gazeteci ve yazar. Küba Devriminin hemen ardından, 1960 yılında bu ülkeyi ziyaret etti. 1963-1968 yıllarında Fransa'da eğitim gördü ve bu dönemde Louis Althusser'le birlikte çalıştı. Şili'ye döndükten sonra bu ülkedeki devrimci mücadeleye katıldı. Salvador Allende'ye yönelik darbenin ardından ülkesini terk etmek zorunda kaldı ve Küba'ya yerleşti. Küba Devriminin lider kadrolarından ve Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi üyelerinden Manuel Piñeiro (1933-1998) ile evlendi. 1991 yılında Latin Amerika Halk Belleği (Memoria Popular Latinoamericana - MEPLA) araştırma enstitüsünü kurdu. Hugo Chavez'in danışmanlığını yaptı. 80'den fazla kitap yazan Harnecker, Kanadalı Marksist Michael Lebowitz ile hayat arkadaşı oldu. Harnecker'in 2003-2004 yıllarında yazdığı "Mücadele İçin Fikirler" üst başlıklı makaleler dizisi 2009 yılında Federico Fuentes tarafından İngilizceye çevrildi ve broşür olarak da yayımlandı: http://links.org.au/files/Marta_Harnecker_ideas_for_the_struggle.pdf

3. Diğer yandan, muzaffer devrimlerin tarihi, **farklı toplumsal aktörlerin mücadelelerini bir ortak hedef doğrultusunda birleştiren bir alternatif ulusal program geliştirme yetisine sahip olan**; bu aktörleri birbirine bağlayan ve mevcut güç dengesinin analizi temelinde bu aktörler için ileriye doğru bir yol açan bir **siyasal aygıt** var olduğunda nelerin başarılabileceğini net olarak gösteriyor. Düşmanın zincirindeki en zayıf halka durmaksızın aranarak eylemlerin doğru yer ve zamanda gerçekleştirilmesi, ancak bu şekilde mümkün olabilir.

4. Bu siyasal aygıt, belirleyici an geldiğinde buharı sıkıştıran ve (hiçbir bir enerji israfına izin vermeksizin) onu etkili bir kuvvete dönüştüren bir piston benzer.

5. Siyasal eylemin etkili olması ve böylelikle protesto, direniş ve mücadelelerin gerçekten bir şeyleri değiştirebilmesi, **ayaklanmaların devrimlere dönüştürülebilmesi için, sömürülenlerin ve ezilenlerin dağınıklık ve parçalanmışlığının üstesinden gelme yetisine sahip olan**, farklılıklarına karşın ortak bir düşmana sahip olanları yan yana getirecek alanlar yaratabilen; var olan mücadeleleri güçlendirip bunların eylemlerini siyasal durumun kapsamlı bir analizi temelinde yönlendirerek yeni mücadeleler geliştirebilen; çok sayıdaki direniş ve mücadele görüşüsünü birbirine bağlayabilen **bir siyasal aygıtın varlığı gereklidir**.

6. Bu tür fikirler hakkında bazı endişelerin bulunduğunu biliyoruz. Birçok kişi bunları tartışmak bile istemiyor. Bu fikri, pek çok sol partiyi karakterize etmiş olan anti-demokratik, otoriter, bürokratik ve manipülatif siyasal pratiklerle özdeşleştirdikleri için böylesi yaklaşımlar sergiliyorlar.

7. **Bu öznel engelin üstesinden gelmemizin** ve siyasal bir araçtan söz ederken, **herhangi bir siyasal aygıtı değil**, yeni zamanlara uyarlanmış olan, birlikte inşa etmek zorunda olduğumuz bir aygıtı kastettiğimizi **anlamamızın temel önem taşıdığına** inanıyorum.

8. Bununla birlikte, bu yeni siyasal aygıtı yaratmak ya da yeniden biçimlendirmek için, **sol, kendi siyasal kültürünü** ve siyasete bakışını **değiştirmek** zorundadır. Bu ise, parlamentonun ya da yerel yönetimlerin kontrol altına alınmasına; yasaların kabul edilmesine ya da seçimlerin kazanılmasına yönelik kurumsal siyasal tartışmalara indirgenemez. Söz konusu siyaset anlayışı, halk kesimlerini ve onların mücadelelerini tamamen göz ardı eder. Siyasetin, mümkün olanın sanatıyla sınırlı tutulması da mümkün değildir.

2. Bu tür yaklaşımlar, kuvvetleri bir araya getirmek yerine, tam tersine yol açmaktadır. Bunlar, bir yandan, diğer örgütlerde hoşnutsuzluk yaratır; onlarda, manipüle edildikleri ve katılmadıkları kararları kabullenmek zorunda bırakıldıkları hissini uyandırır; diğer yandan, bu tür konumlar alan bir örgütün, nüfusun tüm kesimlerinin gerçek çıkarlarını temsil edemeyecek oluşu ve çoğu zaman bu kesimler arasında güvensizliğe ve kuşkuculuğa yol açması nedeniyle, olası müttefiklerin sayısını azaltırlar.

3. Ancak, **hegemonya dayatmaya yönelik konumlanışlarla mücadele etmek**, başkalarını kendi ölçütlerimizin doğruluğuna ve önerilerimizin geçerliliğine ikna etmekten başka bir anlama gelmeyen **hegemonya kazanma mücadelesinden vazgeçmek demek değildir**.

4. **Hegemonya kazanmak, çok sayıda insanla başlamayı gerektirmez**, az sayıda kişi yeterlidir. Küba'daki Fidel Castro'nun önderlik ettiği Movimiento 26 de Julio'nun (26 Temmuz Hareketi) kazandığı hegemonya, bizce, bunun yeterince ikna edici bir örneği.

5. Çok sayıda militana sahip güçlü bir parti yaratmaktan daha önemlisi, insanların en güçlü arzularını yansıtan ve böylece onların düşüncelerine ve duygularına hitap edebilen bir siyasal proje geliştirmektir. **Önemli olan, partinin siyasetinin, kitlelerin desteğini elde etmeyi ve toplumun çoğunluğunun uzlaşmasını sağlamayı başarmasıdır**.

6. Bazı partiler, çok sayıda militana sahip olmakla övünüyor, ama gerçekte, **sadece kendi üyelerine önderlik ediyorlar**. Burada kritik unsur, partinin büyük veya küçük olması değil, insanların onun çağrılarını benimsemesidir.

7. **Gerekli olan şey, dayatmak ve manipüle etmek yerine, hayata geçirilecek olan projeyi çekici bulan herkesi ikna etmek ve birleştirmektir**. Ve insanları ancak, başkalarına saygı gösteriyorsanız ve başka güçlerle sorumluluk paylaşımına hazırsanız birleştirebilirsiniz.

8. Bugün, solun önemli kesimleri, çağrılarının arkasında daha fazla insanı toplamayı başardıklarında (bunu kendi bayraklarının altında yapamasalar bile), daha büyük bir hegemonyaya sahip olacaklarını anlamaya başladı. Kendi bayraklarını yükseltme yürekliliğini gösteren örgütlenmelerden fikri mülkiyet hakları talep etmek şeklindeki eski moda ve hatalı pratiği terk etmek zorundayız.

9. Eğer halk önderlerinin önemli bir bölümü bu fikirlere kazanılırsa, bu, söz konusu fikirlerin farklı halk hareketlerine daha etkili şekillerde ulaşmasını sağlar. Ülke ölçeğinde saygınlık taşıyan kişileri

projeye kazanmak da önemlidir, çünkü bunlar kamuoyu oluşturu-
cularıdır ve çağrılara güç kazandırmanın ve yeni destekçiler kazan-
manın etkili araçları olacaktır.

10. Bir örgütün elde ettiği hegemonyayı ölçmenin bizce iyi bir yolu, **onun fikirlerini benimsemiş olan doğal liderlerin ve önemli kişilerin sayısına** ve genel olarak bu fikirleri benimseyen insanların sayısına bakmaktır.

11. Bir siyasal örgüt tarafından elde edilen hegemonya düzeyi, ka-
zanılmış olan siyasal mevkilerin sayısı ile ölçülemez. Asli olan, farklı
hareketlerde ve örgütlerde liderlik konumlarını ellerinde tutanların, **siyasal örgüte üye olmamalarına rağmen, onun geliştirdiği önerileri**
sahiplenmesi ve hayata geçirmesidir.

12. Zorla hegemonya veya denetim kurma arayışında olmadığını
ilan eden herhangi bir siyasal örgüt için bir sınama sorusu, **farklı gö-
revler için, ister kendi üyeleri isterse bağımsız veya başka partilerin
üyeleri olsunlar, en iyi insanları önerip önermediğidir.** Bir projenin
insanların gözündeki inandırıcılığı, büyük ölçüde, solun öne çıkar-
dığı kişilere bağlı olacaktır.

13. Tabii ki bunu söylemek yapmaktan kolaydır. Sıkça, güçlü olan
örgütler, başka örgütlerin sunabileceği katkıları küçümseme ve on-
lara kendi fikirlerini dayatma eğilimi gösterir. Böyle yapmak, risk
alıp insanları kazanma sınavına girmekten daha kolaydır. Daha çok
sayıda siyasal mevki elde edildiğinde, zorla hegemonya veya dene-
tim kurma isteğine yenik düşmemek için daha dikkatli olmalıyız.

14. Ayrıca, hegemonya kavramı dinamik bir kavramdır, **çünkü he-
gemonya tek seferde ve nihai olarak kurulmaz. Onun korunması,
sürekli olarak yeniden kazanıldığı bir süreci gerektirir.** Yaşam yolu-
na devam eder, yeni sorunlar ve onlarla birlikte yeni sınavlar ortaya
çıkır.

3. Halk hareketlerinin yerine geçmek değil, onların hizmetinde olmak

1. Siyasetin, bugün imkânsız gibi görünen şeylerin yarın mümkün
kılınması için, güçler dengesini değiştirebilecek bir toplumsal ve si-
yasal kuvvet inşa etme sanatı olduğunu yukarıda söylemiştik. Ama
toplumsal bir kuvvetin inşa edilebilmesi için, **siyasal örgütlerin, ta-
ban hareketlerine büyük saygı göstermesi, onların özerk gelişmele-
rine katkıda bulunmaları ve her tür manipülasyon girişimini arka-
da bırakmaları gerekir.** Siyasal örgütler, fikir ve önerilerin sadece

kendilerinden çıkmadığını, aksine, taban hareketlerinin de, günlük mücadeleleri aracılığıyla, büyük değer taşıyabilecek olan şeyler öğrendikleri, yeni yollar keşfettikleri, çözümler buldukları ve yöntemler keşfettikleri için, bize sunacakları pek çok şeyin bulunduğunu, kendi başlangıç noktaları olarak kabul etmelidir.

2. Siyasal örgütler, yaratıcı, yeni, devrimci ve dönüştürücü fikirleri sadece kendilerinin üretebileceği düşüncesinden kurtulmak zorundadır. Ve bu yüzden, kendi rollerini toplumsal hareketlerin taleplerini tekrarlamakla sınırlı görmemeli, aynı zamanda, kendi kavramsal cephaneliklerini zenginleştirmek için bu hareketlerden fikirler ve kavramlar almaya istekli olmalıdırlar.

3. Siyasal ve toplumsal liderler **hazır şemalara dayalı yöntemleri geride bırakmalıdır. Halkın inisiyatifini boğan her tür tepeden inmeciliği ortadan kaldırmak için mücadele etmeliyiz.** Bir liderin rolü, kitlelerin yerine geçmek değil, hareketin büyümesine ve güçlenmesine yardım etmek için fikir ve deneyim katkısında bulunmak olmalıdır.

4. Onların rolü, kitle hareketini ileriye taşımak, veya belki de taşımaktan çok, hareketin kitleleri sömürenlerin ve ezenlerin karşısına çıkma kapasitesinin serbest kalması için gerekli olan koşulların ortaya çıkmasını sağlamaktır. **Hareketin ileriye taşınmasına yardımcı olmamız, ancak, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası mücadelelerde omuz omuza çarpışmamız durumunda mümkündür.**

5. Bu nedenle, siyasal örgütlerin halk hareketleriyle ilişkisi iki yönlü bir devre olmalıdır: siyasal örgütten toplumsal harekete doğru ve toplumsal hareketten siyasal örgüte doğru. Ne yazık ki, sadece ilkinin geçerli olduğunu kabul etme eğilimi sürüyor.

6. İnsanları **dinlemeyi öğrenmek** ve onlarla diyalog kurmak önemlidir; **insanların**, kazanımlarını korumak veya talepleri uğruna mücadele etmek için **bizzat önerdikleri çözümleri dikkatlice dinlemek gerekir**; ve derlenen tüm bu bilgilerle, onların ruh hâllerini doğru bir şekilde saptamayı ve neyin onları birleştirip siyasal eyleme geçirirken aynı zamanda sahip olabilecekleri kötümser ve bozguncu fikirlerin üstesinden gelebileceğini bulmayı başarabilmeliyiz.

7. Bunu yapmanın mümkün olduğu her yerde **tabanı karar alma süreçlerine dâhil etmeli**, yani halk katılımı için yeni alanlar açmalıyız; ama **halk katılımı, yukarıdan emredilebilecek bir şey değildir.** Yalnızca, halkın gerçek güdülerini başlangıç noktamız olarak almamız, kendileri için belirli görevleri yerine getirmelerinin gerekliliğini keşfetmelerine yardım etmemiz ve onların kalplerini ve akıllarını

kazanmamız durumunda, yapılan eylem çağrılarına kendilerini bütünüyle adamaya istekli olacaklardır.

8. Bu, hareketin yönünü bulmasına yardım etmek için harcanan çabaların hareket dışından gelen emirler olarak hissedilmemesini sağlamanın ve mücadeleye halkın tümünü olmasa bile en azından önemli bir bölümünü dâhil edebilecek bir örgütsel sürecin yaratılmasına yardım etmenin ve adım adım halkın daha geri ve kötümser kesimlerini kazanmanın tek yoludur. Uğruna savaştığımız hedeflerin, Che Guevara'nın da söylediği gibi, **sadece gerekli değil, aynı zamanda mümkün olduğunu** anladıklarında, bu geri kesimler de mücadeleye katılmayı seçecektir.

9. İnsanlar kendi fikirlerinin ve inisiyatiflerinin hayata geçirildiğini anladığında, **onları değişimin önderleri olarak görürüz ve mücadele kapasiteleri çok büyük ölçüde artar.**

10. Tüm bu söylenenleri göz önüne aldığımızda, şurası açık hâle gelir ki, ihtiyaç duyduğumuz siyasal kadro tipi, **askeri bir zihniyet taşıyan kadrolar da olamaz** (günümüzün sorunu, bir ordunun yönetilmesi değildir; bunu söylemek, bazı kritik anlarda bunun da geçerli olabileceğini ve olması gerektiğini yadsımak anlamına gelmez), **demagog popülistler de olamaz** (çünkü günümüzün sorunu, bir koyun sürüsüne liderlik etmek değildir); siyasal kadrolar **özlerinde halk pedagoğları olmalı**, taban hareketinin içinde ortaya çıkan fikirleri ve inisiyatifleri besleyebilmelidir.

11. Maalesef, şimdiki liderlerin pek çoğu, insanları emirler yoluyla yönetme okulunda eğitilmiş durumdadır ve bu bir gecede değiştirilebilecek bir şey değildir. Bu nedenle, burada aşırı bir iyimserlik sergilemek istemiyorum. Toplumsal hareketlerle doğru bir ilişki kurabilmek için yapmamız gereken daha çok şey var.

4. Bürokratik merkeziyetçiliği reddedip sadece uzlaşma yolunu mu kullanmalıyız?

1. Sol partiler uzun bir süre boyunca otoriter çizgide faaliyet yürüttü. Alışlagelmiş uygulama, Sovyet sosyalizm deneyimlerinin etkisi altındaki **bürokratik merkeziyetçilikti. Ölçütler, görevler, inisiyatifler ve izlenecek olan eylem hattı ile ilgili tüm kararlar, üyelerin herhangi bir katılımı ve tartışması olmadan, sadece partilerin seçkin kesimleri tarafından alınıyordu**; üyelere düşen tek şey, hiçbir zaman tartışamadıkları ve çoğu örnekte anlamadıkları emirlere uymaktı. Çoğu insan için bu tür uygulamalar giderek daha kabul edilemez hâle geliyor.

2. Ama bürokratik merkezileşmeye meydan okurken, **ultra-demok-rasi** aşırılıklarına düşmekten kaçınmak önemlidir; bu aşırılıklar, eylemden çok tartışmaya zaman harcanmasına yol açar, çünkü **en önemsiz konular bile dâhil olmak üzere her şey, sıklıkla her tür so-mut eylemin önüne geçecek şekilde, şiddetli tartışmalara konu olur.**

3. Bürokratik merkeziyetçilik eleştirisindeki son eğilim, merkezî li-derliğin her tür biçiminin reddedilmesi olmuştur.

4. Toplumun her düzeyinde grupların örgütlenmesi ve bu grupların sıkı bir iç demokrasi uygulaması gerektiği hakkında çokça konu-şuluyor ve bu fikirlere doğal olarak katılıyoruz. Katılmadığımız şey, onlara ortak bir organik bağlantı sağlamaya yönelik herhangi bir çaba harcamanın gerekmediği fikri. **Demokrasiyi, esnekliği ve çok sayıda farklı cephede savaşıma isteğini savunurken reddedilenler, stratejik önceliklerin belirlenmesine yönelik çabalar ve eylem birliği sağlama girişimleridir.**

5. Bazıları için, kabul edilebilir biricik yöntem **uzlaşma**dır. Uzlaş-madan yararlanarak, kararları dayatmak yerine herkesin iradesini yorumlamak istediklerini savunuyorlar. Ama herkesin anlaşmasını talep eden ve daha demokratik bir yöntem gibi görünen uzlaşma yöntemi, pratikte tümüyle anti-demokratik olabilir, çünkü **bir azın-lığa veto hakkı** verir; hatta, tek bir birey, ezici bir çoğunluğun des-teklediği bir anlaşmanın hayata geçirilmesini engelleyebilir.

6. Ayrıca, uzlaşma yönteminin manipülatif kullanımlarını bir yana bıraksak bile, sorunların karmaşıklığı, örgütlerin büyüklüğü ve be-lirli kritik anlarda bizi hızlı kararlar almak zorunda bırakan siyasal zamanlama sorunu, pek çok durumda uzlaşma yönteminin kullanıl-masını neredeyse olanaksız kılar.

7. **Mücadelenin farklı anlarında izlenecek olan eylem hattını belir-leyen birleşik bir liderlik olmadan siyasal etkililiğin sağlanamayaca-ğına** inanıyorum ve bu hattın belirlenmesi açısından, herkesin gö-rüşlerini dile getirebileceği ve sonunda konumların netleştirilmesine ve bunlara herkesin saygı göstermesine yol açan geniş kapsamlı bir tartışmanın gerçekleştirilmesi yaşamsal önem taşır.

8. Eylem birliği sağlamak için, örgütün alt kademeleri daha üst or-ganlar tarafından alınan kararlara saygı göstermeli ve azınlık duru-muna düşenler zafer kazanan eylem hattını benimseyerek tüm diğer üyelerle birlikte görevleri hayata geçirmelidir.

9. Toplumu dönüştürmeyi gerçekten isteyen bir siyasal hareket, **di-siplinsiz üyelerinin birliğini bozmasına izin veremez; birlik olmadan başarıya ulaşılması olanaksızdır.**

10. Tek bir **merkezî liderlik** ile örgütün farklı kademelerindeki **demokratik tartışmanın** bu bileşimine demokratik merkezîyetçilik denir. Bu, diyalektik bir bileşimdir: Devrimci coşku ya da savaş dönemleri gibi karmaşık siyasal dönemlerde, merkezîyetçiliğe yönelmekten başka bir seçenek bulunmaz; olayların akışının daha yavaş olduğu sakin dönemlerde demokratik karakter öne çıkarılmalıdır.

11. Kişisel olarak, eylem birliğinin sağlanamaması durumunda başarılı siyasal eylemlerin gerçekleştirilebileceğine inanmıyorum ve bu nedenle, uzlaşma sağlanamamışsa, demokratik merkezîyetçilik dışında başvurulabilecek bir yöntemin bulunduğunu düşünmüyorum.

12. **Merkezîyetçilik ile demokrasinin doğru bir bileşimi**, liderleri ve her şeyden önemlisi üyeleri motive eder. Mücadelemizin zaferini, sadece, siyasal ya da toplumsal örgütlenmenin her kademesindeki yaratıcı eylemler güvence altına alacaktır. Yetersiz bir demokratik yaşam, militanların katılımı üzerinde olumsuz etkide bulunarak, tüm militanların yaratıcı inisiyatiflerinin serbest bırakılmasının önüne geçer. Sözüünü ettiğimiz motivasyon, gerçek yaşamda kendisini hem sorumluluk duygusuyla, çalışma azmiyle, cesaretle ve sorun çözme yeteneğiyle hem de görüşleri ifade etme, hataları eleştirme ve örgütlenmelerin daha üst organları üzerinde denetim uygulama kapasitesiyle gösterir.

13. Anlaşmaların etkili olmasını sadece merkezîyetçilik ile demokrasinin doğru bir bileşimi sağlayabilir, çünkü **tartışmalara ve kararlara alma sürecine katılmış olan insanlar alınan kararları uygulamak konusunda daha istekli olur.**

14. Demokratik merkezîyetçiliği uygularken, **dar çoğunlukları azınlığı ezmek için kullanmaya çalışma girişimlerinin önüne geçmek zorundayız.** Daha olgun toplumsal ve siyasal hareketler, dar bir çoğunluk tarafından alınan bir kararı dayatmanın anlamsız olduğuna inanır. **Militanların büyük çoğunluğu izlenecek olan eylem hattını benimsemiyorsa, militanların siyasal olarak kazanılmalarına ve söz konusu eylem hattının doğruluğuna ikna olmalarına kadar beklemenin daha iyi olacağına inanırlar.** Bunu yapmak, hareketlerin ve sol partilerin başına bela olmuş olan yıkıcı iç bölünmelerin ve büyük hatalar yapma olasılığının önüne geçmemize yardımcı olacaktır.

5. Azınlıklar haklı olabilir

1. Demokratik merkezîyetçilik sadece azınlığın çoğunluğa tabi olması anlamına değil, aynı zamanda **çoğunluğun azınlığa saygı göstermesi** anlamına gelir.

2. Azınlıklar ezilmemeli ve ötekileştirilmemelidir; onlara saygı gösterilmelidir. Azınlığın çoğunluğa tümüyle tabi olması da istenmemelidir. Azınlık, her bir somut siyasal kavşakta, çoğunluğun önerdiği görevleri yerine getirmeli, ama kendi siyasal, teorik ve ideolojik görüşlerinden vazgeçmek zorunda olmamalıdır. Tam tersine, diğerleri ikna olana ya da kendileri diğerlerinin fikirlerini kabul edene kadar fikirlerini savunma mücadelesini sürdürmek, azınlığın görevidir.

3. Azınlık neden kendi görüşlerini savunmaya devam etmeli ve çoğunluğun görüşünü kabullenmemelidir? Çünkü **azınlık haklı olabilir**; belirli toplumsal güçlerin gerçek güdülerini keşfedebilmiş olmaları durumunda, gerçekliğe dair analizleri daha doğru olabilir. İşte bu nedenle, belirli bir anda azınlık konumlarında duranların, konumlarını korumaları ve iç tartışmalar aracılığıyla konumları konusunda en fazla sayıda militanı ikna etme mücadelesi vermeleri, bu kişilerin sadece hakları değil, aynı zamanda görevleridir.

4. Buna ek olarak, **çoğunluk kendi önermelerinin doğruluğundan eminse, fikirlerin tartışılmasından korkması için hiçbir neden yok demektir**. Tam tersine, fikir tartışmasını teşvik etmeleri ve azınlık grubunu ikna etmeye çalışmaları gerekir. Çoğunluk, görüşlerin karşı karşıya getirilmesinden korkuyorsa, bu, büyük olasılıkla, bir siyasal zayıflık işaretidir.

5. Latin Amerika'daki bazı sol partilere ve toplumsal hareketlere baktığımızda gördüğümüz şey de bu değil mi? **Azınlık görüşüne saygı gösterilseydi, çok sayıda bölünme önlenemez miydi?** Bunun yerine, birçok durumda, bürokratik aygıtın tüm ağırlığı kullanılarak azınlıklar ezilmiş ve onlara ayrılmaktan başka seçenek bırakılmamıştır. Bazen, azınlıklar, sadece fikirlerine saygı duyulmasını ve kendilerine bunları tartışma olanağı verilmesini istedikleri için bölücülükle suçlanır. Acaba, asıl bölücüler, yanlış olduğuna inandığı görüşlere karşı mücadelesini sürdürme umudunu taşıyan azınlığa ayrılmaktan başka bir seçenek bırakmayarak bölünmeye yol açanlar olabilir mi?

6. Çoğunluklar ve azınlıklar konusu, **temsilciler ile temsil edenler arasındaki ayrılık ya da örtüşmezlikle** de ilgilidir. Bu olgu dört farklı nedenle ortaya çıkabilir; gerçek çoğunluğu temsil edenlerin kitle örgütlerinde daha iyi bir şekilde temsil edilmeyi başarmak konusundaki organik yetersizliği; biçimsel bir çoğunluğun kendisini iktidar mevkilerinde tutmaya yönelik bürokratik manevraları; devrim sürecinin kendisindeki gelişmeler nedeniyle, bu temsilcileri seçenlerin siyasal bilincinin hızla değişmesi bunlar arasında yer alır. Sadece birkaç gün önce gerçekten de çoğunluğu temsil edenler, devrimci durumun kitlelere azınlık görüşlerinin doğru olduğunu göstermiş olması nedeniyle, bugün sadece biçimsel bir çoğunluğu temsil ediyor olabilir.

7. Solun yeni kültürü, siyasal örgütlerdeki liderlik organlarının bileşimi hakkındaki farklı bir yaklaşımı da beraberinde getirmelidir. Uzun bir süredir, partideki belirli bir eğilim ya da grup, parti içi seçimleri oy çokluğuyla kazanırsa, tüm liderlik mevkilerinin o eğilimin kadroları tarafından doldurulacağına inanılıyordu. Bir anlamda, liderlik ne kadar homojen olursa örgütü yönetmenin o kadar kolay olacağı görüşü hâkimdi. Bugün farklı bir görüş hâkim olma eğiliminde: **içerideki güçler dengesini daha iyi yansıtan bir liderlik daha iyi işliyor gibi görünüyor; çünkü bu, sadece çoğunluk akımı içerisinde yer alanların değil, tüm parti üyelerinin kendilerini liderlik tarafından tarif edilen görevlerin yerine getirilmesi sürecine daha fazla dâhil edilmiş hissetmelerine yardımcı oluyor.**

8. Ama önerdiğimiz çerçeveye uygun bir çoğul liderlik, sadece **örgüt gerçek bir demokratik kültüre sahipse** etkili olabilir; çünkü bunun yokluğunda, böyle bir yaklaşım bir karışıklık dalgasına yol açacak ve örgütü yönetilemez kılacaktır.

9. Ayrıca, siyasal örgütün gerçekten demokratikleşmesi için, parti üyelerinin liderlerin seçimine daha etkin bir şekilde katılmaları gerekir; liderler, kişisel özelliklerine göre değil, ideolojik ve politik konumlarına göre seçilmelidir. Parti üyelerinin iç yayınlar aracılığıyla farklı görüşler hakkında bilgi sahibi olmaları, işte bu nedenle önemlidir. Adaylık sürecinin daha demokratik olmasını sağlamak ve gizli oylamayı güvence altına almak da çok önemlidir.

10. Son olarak, siyasal bir örgütün iç demokratik kültürünün, birlikte çalışmak istediği toplumsal hareketlere sunduğu açık yüzü olduğunu unutmamak gerekir. **Örgüt, bir yandan iç karar alma süreçlerinin hoşgörüye dayalı bir demokratik prosedüre uygun olarak gerçekleştiğini, bir yandan da çalışmalarını birleştirici bir tutum içerisinde yürüttüğünü gösterirse, toplumsal hareketlere başarılı eylemler için bir model sunabilir.**

6. Partili sol ile toplumsal solu birleştirme ihtiyacı

1. Kıtamızda dayatılan küreselleşme modeline insanların **çoğunluğu tarafından yöneltilen itirazlar**, küreselleşmenin insanlarımızın en yakıcı sorunlarını çözememesi nedeniyle **her geçen gün yoğunlaşıyor**. Büyük bir askerî güç ve medya gücü tarafından desteklenen ve hegemonik merkezleri ABD’de bulunan büyük ulus-ötesi mali sermayenin uyguladığı neoliberal politikalar, zenginliği giderek daha az elde toplarken, **bu sorunları çözmemekle kalmadığı gibi, sefaleti ve toplumsal dışlanmayı ciddi oranlarda artırdı.**

2. Kentlerdeki ve kırlardaki çalışan sınıflardan oluşan geleneksel kesimler, neoliberalizmin ekonomik sonuçlarının olumsuz etkilerine en fazla maruz kalanlar arasında yer almaktadır. Ancak neoliberalizmin yıkıcı etkilerinden, yoksul ve ötekileştirilmiş olanlar, yoksullaştırılmış orta katmanlar, küçük ve orta ölçekli işletmeler, enformel sektörler, küçük ve orta büyüklükteki kırsal üreticiler, profesyonellerin çoğunluğu, işsizler, kooperatif işçileri, emekliler, polis ve ordudaki düşük rütbeliler gibi birçok başka toplumsal kesim de nasiplerini almıştır. Dahası, **göz önünde bulundurmamız gerekenler, sadece iktisadi olarak etkilenenler değil, aynı zamanda sistem tarafından ayrımcılığa uğrayanlar ve ezilenlerdir: kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar, yerli halklar, siyahlar, belirli dinsel inançlar, eşcinseller vb.**

3. **Neoliberalizm ülkelerimizin nüfuslarının büyük çoğunluklarını hem sosyoekonomik anlamda hem de öznel anlamda yoksullaştırmaktadır.**

4. Bu kesimlerin bazıları kendilerini güçlü hareketlere dönüştürdü. Kadın, yerli ve tüketici hakları hareketleri ve insan hakları için mücadele eden hareketler ile çevreyi savunma mücadelesi veren hareketler bunlardan bazılarıdır.

5. **Bu hareketler birçok bakımdan klasik emek hareketinden farklıdır.** Programları güçlü tematik vurgulara sahip olan bu hareketler, farklı sınıflardan ve kuşaklardan insanları kapsamaktadır. Somut eylem biçimleri bir hayli farklılaşırken, örgütlenme biçimleri daha az hiyerarşiktir ve geçmiştekilerle karşılaştırıldıklarında, ağlara daha fazla yaslanmaktadır.

6. **Yeni toplumsal aktörler** de ortaya çıktı. Şaşırtıcı olan, örneğin, **esasen elektronik araçlarla örgütlenen gençlerin** gerçekte var olan küreselleşmeyi reddetme hedefiyle hareketlenme kapasitesidir; bu gençler, neoliberal uygulamalara karşı koymakta, savaşa ve günümüzde askerî işgallere karşı çok güçlü hareketlenmelere girişmekte, sola ve ilerici fikirlere yönelik bilgi ablukasını parçalayarak devrimci mücadele deneyimlerini yaygınlaştırmaktadır.

7. Bu büyüyen reddediş, kendisini çok farklı direniş ve mücadele pratikleriyle ifade ediyor.

8. Bazı ülkelerde, neoliberalizme karşı çıkan **sol partilerin, cephelelerin ya da siyasal süreçlerin güçlenmiş olduğu** su götürmez bir gerçek: Venezuela, Brezilya, Kolombiya, Uruguay, El Salvador, Bolivya. Aralarında Brezilya, Arjantin, Bolivya, Ekvador ve Meksika'nın da bulunduğu bazı ülkelerde kendilerini büyük siyasal aktörlere dönüştüren **güçlü toplumsal hareketler ortaya çıktı** ve bu hareketler neoliberal küreselleşmeye karşı mücadelede ön cepheleleri işgal eden önemli muhalif güçler hâline geldi.

9. **Ancak**, bu modelin yol açtığı krizin derinliğine, bu krizden etkilenen ve nüfusun çoğunluğunu kapsayan kesimlerin genişliğine ve çeşitliliğine, toplumdaki yükselen taleplerin çokluğuna ve bu taleplerin hâlâ karşılanamamış olmasına (ve tüm bunların, devasa bir toplumsal güce sahip çok geniş bir anti-neoliberal toplumsal bloğun yaratılması için fazlasıyla elverişli bir durum yaratmasına) rağmen, **direnişin ve mücadelenin güç kazanmakta olan bu yansımalarının çoğunluğu, sistem açısından gerçek bir tehdit oluşturanın hâlâ çok uzağında.**

10. Bence, bu durumu açıklamamıza yardımcı olabilecek sebeplerden biri, neoliberalizme karşı geniş bir alternatif toplumsal blok inşa etmek için **uygun nesnel koşulların varlığına** paralel olarak, derin bir sorun olan solun dağınıklığı ile ilgili **çok karmaşık özel koşulların** varlığıdır.

11. İşte bu nedenle, neoliberalizme karşı etkili bir mücadele yürütmek için, farklı sol kesimleri birleştirmenin stratejik bir önem taşıdığına inanıyorum; **burada soldan söz ederken**, kapitalist sistemin ve onun kâra dayalı mantığının karşısında duran ve hümanizm ile dayanışmaya dayanan, çalışan sınıfların çıkarları doğrultusunda kurulacak bir alternatif toplum için mücadele eden tüm güçleri kastediyorum.

12. **Bu yüzden, sol, basitçe, sol partilere ya da siyasal örgütlere ait olan sola indirgenemez; toplumsal aktörleri ve hareketleri de içerir.** Pek çok örnekte, bu aktörler ve hareketler, öncekilerden daha dinamik ve mücadeleciler olmalarına karşın, bir siyasal partiye ya da örgüte bağlı değil veya böyle bir bağlılığı reddediyorlar. Sol partiler ve siyasal partiler arasında, dönüşüme yardımcı olmak üzere kurumları kullanarak güç biriktirmeyi tercih edenler olduğu gibi, devrimci gerilla savaşını seçenler de var; toplumsal aktörler ile hareketlerden bazıları, özerk toplumsal hareketler ve farklı türlerde ağlar yaratma girişimlerinde bulunuyor.

13. Basitleştirme adına, yaptığım kavramsal ayrımın pratikte her zaman geçerli olmadığını bilmeme karşın, ilk grubu **politik sol** ve ikinci grubu **toplumsal sol** diye anmaya verdim. Aslında, daha gelişkin toplumsal hareketler, sosyo-politik boyutlar kazanma eğilimi gösterir.

14. Özetlersek, ihtiyaç duyduğumuz geniş anti-neoliberal toplumsal bloğu inşa etme görevini eksiksiz şekilde yerine getirmemizin tek yolunun, solun çok farklı kesimlerinin militan çabalarını birleştirmekten geçtiğine inanıyorum. Dolayısıyla, stratejik görev, **partili sol ile toplumsal solu öyle bir şekilde bir araya getirmektir ki, bu başlangıç noktasından hareketle, büyüyen ve dağınık olan toplumsal muhalefeti tek bir devasa sütun hâlinde birleştirebilelim.**

7. Halkın politika ve politikacılar hakkındaki kuşkuculuğunun nedenleri

1. Daha önceki makalelerimden birinde, neoliberalizme karşı etkili bir mücadeleye girişmek için, bunun sonuçlarından zarar gören bütün kesimleri bir araya getirmenin gerekli olduğunu ve bu amaçla ulaşmak için ülkelerimizde dağınık durmaya eğilimli olan solun kendisinden başlamak zorunda olduğumuzu belirtmiştim. Ancak, **bu görevin yerine getirilmesinin önünde pek çok engel var. Bu engellerin üstesinden gelmek için atılması gereken ilk adım, onların farkında ve onlarla yüzleşmeye hazır olmaktır.**

2. Bu engellerden biri, **halkın politika ve politikacılar hakkındaki artan kuşkuculuğudur.**

3. Bu, başka şeylerin yanı sıra, **bugün demokratik sistemlerimizde var olan büyük kısıtlarla bağlantılıdır;** söz konusu kısıtlar, askerî diktatörlüklerden önce var olan kısıtlardan çok farklıdır.

4. Bu düşük yoğunluklu, sınırlanmış, kısıtlı ya da gözetim altındaki demokratik rejimler, demokratik yollarla seçilmiş yetkililerin yapabileceklerini ciddi şekilde sınırlandırıyor. En önemli kararlar, süreklilik taşıyan ve bu nedenle seçim sonuçlarının yol açtığı değişimlerden etkilenmeyen seçilmemiş kurumlar tarafından alınıyor: ulusal güvenlik konseyleri, merkez bankaları, ekonomik danışma kurumları, yüksek mahkemeler, ombudsmanlar, anayasa mahkemeleri vb.

5. Karar almaktan sorumlu olanlar ya da en azından alınan kararlar üzerinde belirleyici bir etkiye bulunanlar, politikacılar değil, profesyonellerden oluşan gruplar. Söz konusu kurumların görünürdeki tarafsızlığı ve siyaset dışlıkları, egemen sınıfın yeni siyaset üretme tarzını perdeliyor. **Bunların kararları, partilerden bağımsız olarak alınıyor.** Karşımızda denetim altındaki demokrasiler var ve denetçilerin kendileri hiçbir demokratik mekanizmaya tabi değil.

6. Dahası, egemen sınıfların tekeli altındaki **uzlaşma üretme araçları ciddi şekilde geliştirilmiştir** ve bunlar insanların gerçekliği algılama biçimlerini büyük bir ölçüde belirlemektedir. Bu da, nüfusun küçük bir azınlığının çıkarlarını savunan en muhafazakâr partilerin nicel olarak kendilerini kitle partilerine dönüştürmeyi başarmış olmasının ve en azından Latin Amerika'da, bu partilerin adaylarını destekleyen toplumsal tabanın, kentlerin çeperlerindeki ve kırlardaki en yoksul toplumsal kesimlerden oluşmasının nedenlerini açıklamaktadır.

7. Halktaki kuşkuculuğun artmasını açıklayan diğer unsurlar arasında, bir yandan, **sağın, sola ait dili ve söylemi ahlâksızca kendisi-**

ne mal etmesi (reformlar, yapısal değişimler, yoksullukla mücadele, dönüşüm gibi sözler bugün sağın gündelik dilinin birer parçasını oluşturmaktadır), ve diğer yandan, çok sayıda örnekte, **soldaki bazı partilerin, geleneksel partilerin alışlagelmiş uygulamalarından pek bir farkları bulunmayan siyasal uygulamaları benimsemeleri** de var.

8. Şunu akılda tutmalıyız ki, insanlar, sadece seçim dönemlerinde halka gidenlerin uyguladığı kayırmacı, şeffaf olmayan ve yolsuzluğa bulaşmış parti pratiklerini giderek daha fazla reddediyor; bu pratikler, hizipler arasında ve küçük ihtiraslar uğruna yürütülen yıpratıcı çatışmalarla boşa enerji harcanmasına yol açıyor; bu pratiklerin uygulandığı yerlerde, kararlar, üyelere gerçek anlamıyla danışılmadan, tepede, parti seçkinleri tarafından alınıyor; kişisel liderlik kolektif liderliğe göre daha büyük bir önem taşıyor. **İnsanlar, lafta kalan ve hiçbir zaman eyleme dönüştürülmeyen mesajları giderek daha fazla reddediyor.**

9. Sıradan insanlar geleneksel politik sistemden bıkmış durumda ve yenilenme istiyorlar, pozitif değişim istiyorlar, **siyaset üretimi konusunda yeni yaklaşımlar istiyorlar, temiz siyaset istiyorlar, şeffaflık ve katılım istiyorlar, yeniden güven kazanmak istiyorlar.**

10. Politika ve politikacılar hakkındaki bu günden güne artan (ve toplumsal solu da ilgilendiren) güvensizlik, sağ için ciddi bir sorun oluşturmamakla birlikte, sol için oluşturuyor. Sağ, diktatörlük dönemlerinde göstermiş olduğu üzere, siyasal partiler olmadan da kolaylıkla yapabilir; ama sol, ister bir parti biçiminde olsun isterse bir siyasal cephe biçiminde ya da başka herhangi bir biçimde, siyasal bir araç olmadan yapamaz.

11. Sovyet sosyalizminin yenilgisi ve Avrupa'daki sosyal demokratlar ile Latin Amerika'daki popülist kalkınmacılar tarafından yüceltilen refah devletinin krizi sonrasında, solun birliğinin önündeki başka bir engel, kapitalizmin karşısına, yeni dünya gerçekliğini göz önünde bulunduran güçlü ve inandırıcı (sosyalist ya da adını dilettiğiniz şekilde koyabileceğiniz) bir seçenek çıkarmak konusunda büyük güçlüklerle karşılaşmış olmasıdır.

12. Kapitalizm, kendisini yenilemek ve yeni teknolojik devrimi kendi çıkarları (işçi sınıfının parçalanması ve pazarlık gücünün sınırlanması, işsizlik üzerinden panik yaratılması) doğrultusunda kullanmak konusunda büyük bir kapasiteye sahip olduğunu gösterdi. Bu arada sol birçok örnekte geçmişe saplanmış olarak kaldı. **Tanı koyan çok, çare bulan yok. Siyasal bir pusulaya sahip olmadan yol almaya çalışıyoruz.**

13. Yukarıda tarif edilen engellerin çoğu bize dışarıdan dayatılan gerçekliklerden kaynaklanıyor olsa da, solun kendisinden kaynaklanan ve tüm solu birleştirme girişimlerini sekteye uğratan engeller de var.

14. Dahası, son 20-30 yılda, partili sol, **toplumsal hareketlerle çalışmak ve yeni toplumsal güçleri kazanmak konularında pek çok zorlukla** karşılaştı. Diğer taraftan, toplumsal solda, neoliberal küreselleşmeye karşı yürütülen mücadelede partileri reddetme ve kendi rollerini abartma eğilimi vardı; bu tutum, soldaki dağınıklığın aşılmasına yardım etmedi. Bir sonraki makalemizde bu konular üzerinde duracağız.

8. Sol, mücadele gündemini belirleme girişiminde bulunmalı

1. Bir önceki makalede, partili solun büyük bir bölümünün, son 20-30 yılda, toplumsal hareketlerle çalışmakta ve yeni toplumsal güçlerle bağ kurmakta zorlandığını belirtmiştik. Bunun farklı nedenleri vardı.

2. Sağ büyük bir siyasal girişkenlik sergilemişken sol savunmada kalma eğiliminde. Sağ, mali sermayenin ve tekellerin hizmetinde olan ve özelleştirmeleri, çalışmanın kuralsızlaştırılmasını ve neoliberal ekonomik programın tüm diğer boyutlarını beraberinde getiren yeni modelini dayatmak için, toplumsal parçalanmışlığı artırmak ve parti karşıtlığını güçlendirmek için, hem devlet kurumları ile yaygın medya üzerindeki denetimini hem de iktisadi gücünü kullanırken, **partili sol, siyasal çalışmalarını neredeyse tümüyle mevcut kurumların kullanılmasıyla sınırlandırdı, kendisini düşmanın dayattığı oyun kurallarına tabi kıldı ve onu neredeyse hiç şaşırtmadı.** Saçmalık öyle bir düzeye ulaştı ki, solun mücadele takvimi sağ tarafından belirleniyor.

3. Seçim sonuçlarının beklendiği gibi çıkmadığının görülmesinden sonra, solun, seçim çalışmaları döneminde karşılaşmış olan olumsuz koşullardan yakınmasının pek çok örneğiyle karşılaşmadık mı? Ne var ki, aynı sol, kendi seçim çalışmaları sırasında, ona dayatılan oyun kurallarını nadiren ifşa ediyor ve seçim yasası reformları önermiyor. Aksine, solun, (halkın örgütlenme ve farkındalık düzeylerinin artırılmasına hizmet eden eğitsel ve pedagojik çalışmalar yürütmek yerine) oy sayısını artırmaya çalışırken, adaylarını pazarlamak için, egemen sınıfların kullandığı tekniklerin aynılarını kullanmasıyla karşılaşyoruz.

4. Diğer yandan, egemen sınıflar tarafından dayatılan bugünkü oyun kuralları, solun birliğini engelliyor ve kişi odaklı siyaseti öne çıkarıyor. Bazı ülkelerde, sol, geniş bir cephe yerine kendi partisini desteklemek için çalışmak zorunda kalıyor, çünkü böyle yapmazsa partinin siyasal alandan silinmesi tehlikesi bulunuyor.

5. **Bunun anlamı**, seçim yenilgileri yaşandığında, hayal kırıklığının, yıpranmanın ve seçim kampanyası sırasında biriken borçların üzerine, **seçimlere yönelik çabaların siyasal büyümeye yol açmamasının ve boşa zaman harcamışlığın verdiği pişmanlık duygusunun binmesidir**. Seçim çalışmalarına pedagojik bir bakış açısıyla yaklaşılsa, bunlar farkındalığı derinleştirmek ve halkın örgütlülük düzeyini yükseltmek için kullanılsa, durum çok farklı olur. O zaman, seçim sonuçları çok parlak olmadığında bile, seçim çalışmaları için harcanan zaman ve çaba boşa gitmiş olmaz.

6. Kimilerinin, **kurum kültürünün, egemen sistemin sola içeriden saldırmak üzere devrimci solun kalesine sokmayı başardığı Truva atı olduğunu** iddia etmesi şaşırtıcı değil.

7. Üyelerin yapmaları gereken işler giderek kamusal ve idari mevkilerde bulunan kişilere devrediliyor. En büyük çabanın kolektif eylemler için harcanmasına son verilerek, parlamenter faaliyetlere ya da medyada görünürlük kazanmaya öncelik veriliyor.

8. Üyelerin çalışmaları, seçim günü faaliyetlerine, afiş asmaya ve diğer önemsiz işlere indirgenme eğiliminde.

9. Ve daha da kötüsü, **parti finansmanı açısından, parti kadrolarının** meclis, belediyeler, seçim kurulları vb. gibi **devlet kurumlarına girmesi giderek daha büyük bir önem kazanıyor ve bunun yol açtığı bağımlılıklarla ve gereksiz baskılarla karşı karşıya kalınıyor**.

10. Solun siyasal faaliyeti, kurumların ele geçirilmesine indirgenemez; bu faaliyetin hedefi, gerçekliği dönüştürebilmek için söz konusu kurumları değiştirmek olmalıdır. Gerekli değişimlerin gerçekleştirilebilmesi için yeni bir güçler dengesinin yaratılması zorunludur. Toplumsal bir kuvvet inşa etmeden siyasal bir kuvvet inşa edemeyeceğimizi anlamak zorundayız.

11. İlişkili olduğumuz bütün girişimleri ve toplumsal hareketleri “partileştirmekten” de kaçınmalıyız; aksine, onların pratiklerini tek bir siyasi projede birleştirmek için çaba harcamalıyız.

12. Ayrıca, partili sol, **yeni gerçeklere uyum sağlamak konusunda zorluklarla karşılaştı**. Pek çok örnekte, yeni toplumsal öznelerin barındırdığı potansiyelin anlaşılmasını engelleyen katı kavramsal çerçevelere takılıp kalındı ve tüm çabalar, işçi sendikaları gibi, geçmişte

hareketli olmalarına karşın bugün bir dizi nedenle çok daha zayıf olan güçler için harcandı.

13. Son olarak, partili sol için, toplumsal solla çalışmak konusundaki en büyük zorluk kaynaklarından biri de, **toplumsal hareketleri partinin taşıma kayışları olarak görme yaklaşımıdır**. Hareketin liderliği, yönetim organlarındaki mevkiler, mücadele programı, yani her şey parti liderleri tarafından belirleniyor ve ardından, onları doğrudan etkileyen konular hakkındaki karar alma süreçlerine katılmalarına izin verilmeyen toplumsal hareketlerin hangi yolları izleyeceklerine karar veriliyor.

14. Özetlersek, **partili sol, toplumsal solla güçlü bağlar kurabilmek için, kendisini ideolojik olarak yenilemek, politik kültürünü ve çalışma yöntemlerini değiştirmek** ve toplumsal sol tarafından kullanılan yenilikçi mücadele ve direniş biçimlerini kendi cephaneliğine dâhil etmek zorundadır.

9. Farklılıklara saygı gösterin ve mücadelecilik düzeyleri konusunda esnek olun

1. Sol, farklılıklara saygı göstererek birlikte çalışmak konusunda zorlanmaya devam ediyor. Geçmişte, siyasi örgütler ve özellikle de kendi kendilerini işçi sınıfının partileri ilan eden örgütler, her zaman, siyasal çalışma yürüttükleri toplumsal tabanı homojenleştirme eğiliminde oldu. İşçi sınıfının geçmişteki kimliği ve homojenliği nedeniyle bu tutum bir zamanlar haklılık taşımış olsa bile, hayli farklılaşmış bir işçi sınıfıyla yüz yüze olduğumuz ve çok farklı yeni toplumsal aktörlerin ortaya çıktığı günümüze uygun değildir. Bugün, giderek daha fazla belirginlik kazanan görevimiz, çeşitliliğe dayanan, etnik ve kültürel farklılıklara, cinsiyetlere ve belirli özel topluluklara ait olma duygusuna saygıya dayanan bir birlik içinde hareket etmektir.

2. Yapılması gereken şey, **mücadeleye katılmak isteyen her bir kesimin ve hatta her bir bireyin gerçek potansiyelinden hareketle**, bu aktörleri homojenleştirme arayışına girmeden, **mücadele dinamiklerini yönlendirmeye çalışmaktır**. Ortak bir mücadele platformunun ortaya çıkmasını sağlayabilecek olan tüm ortak noktaları bulmak konusunda özel bir duyarlılığın sergilenmesi önemlidir.

3. Farklılıklara gösterilen saygı söylemimize de yansımalıdır. Çok farklı çıkarlara sahip insanlara tek tip bir mesaj vermeye çalışmak şeklindeki eski tarzı bir yana bırakmak zorundayız. İnsanları şekilsiz bir yığın olarak düşünemeyiz; karşımızda, bireyler, farklı yerlerde yaşayan, farklı şeyler yapan ve farklı ideolojik etkiler altında bulunan insanlar var; **mesajımız, bu gerçek insanlara ulaşabilmek için, esnek biçimler almak zorundadır**.

4. Tüm sözlerimiz ve mesajlarımız aynı kalıptan çıkarsa ve aynı kelimelerle, aynı tarzda aktarılıp aynı megafondan aynı ses tonuyla söylenirse, yıllar geçerken afişlerimiz ve sloganlarımız değişmezse, **sözlerimiz değerlerini yitirir**. Artık kimsenin düşünce dünyasını etkilemez hâle gelirler.

5. Mesajımızı ortak hedefleri gözden yitirmeden bireyselleştirmek zorundayız.

6. Farklılıklara saygı gösterme konusunun, mücadeleciliğin krizi sorununa ışık tutabileceğine inanıyoruz. Son birkaç yıldır, sadece sol partilerde değil aynı zamanda toplumsal hareketlerde ve kuruluş teolojisinin etkisi altındaki taban örgütlenmelerinde, enikonu genel bir hâl alan, dünyanın maruz kaldığı olumsuz değişimlerden bağımsız olmayan bir mücadelecilik krizinin yaşandığı biliniyor. Ancak, birçok Latin Amerika ülkesinde, bu mücadelecilik kriziyle eş zamanlı olarak toplumda solun etkisinin arttığını, halk saflarında ilerici düşüncelerin güç kazandığını gördük.

7. Bu durum, bizi, krizin altında yatan etmenlerden birinin, halk adına, onları örgütlü siyasi faaliyete katmak için öne sürülen taleplerin türleri olduğu sonucuna götürüyor. Herkesin mücadelecilik gücü aynı olmadığı, dahası herkes her zaman aynı düzeyde mücadeleci olmak istemediği için, solun **mücadeleciliğe alan açmayı** ve toplumda yükselen ilerici eğilimleri büyötmeye yardımcı olmayı becerip beceremediğine bakmamız gerekiyor. Mücadelecilik düzeyi, günün siyasi iklimine göre önemli ölçüde yükselip alçalır. Bunu görmezden gelerek **hep aynı mücadelecilik düzeyini talep etmek, kendi kendini sınırlayan ve siyasi örgütlenmeyi zayıflatan bir yaklaşımdır**.

8. Örneğin, kimileri, sağlık, eğitim, kültür gibi belirli bir alanda aktif olmak isterken, işyerlerinde ya da yaşadıkları yerellikte bunu istemez. Kimileriye siyasi mücadelenin kritik anlarında hep yanınızda oldukları ve günlük yaşamlarında solun hedeflerini ve değerlerini destekledikleri hâlde, tüm yıl boyunca değil, sadece belirli kavşaklarda (seçimler, vb.) aktif olmayı tercih eder.

9. **Aktif olmak isteyen insanları 7 gün 24 saat ve herkes için aynı olan bir mücadelecilik düzeyi şeklindeki tek tip bir kalıba sıkıştırılmaya çalışmak, tüm bu potansiyel militanları dışlamak anlamına gelir**.

10. Farklı üyelik düzeylerine izin vererek en geniş militanlar yelpazesini kapsayabilecek bir örgütlenme tipi yaratmak zorundayız. **Organik yapılar katılığı bırakmalı ve farklı mücadelecilik düzeylerini**, bu düzeyler arasında hiyerarşi oluşturmaktan **en geniş şekilde kapsayabilmek için daha esnek olmalıdır**.

11. Farklı mücadelecilik düzeylerine alan açmak için, örgütün yapılarını ve taban birimlerini siyasi faaliyetin gerçekleştirildiği çevrenin karakterine uygun hâle getirmesi zorunludur.

10. Birlik inşası için bir strateji

1. Çevrelerinde geniş bir anti-neoliberal blok oluşturabilmek için, tüm sol güçler ve aktörler arasında birlik kurmanın gerekli olduğundan daha önce söz etmiştim. Bununla birlikte, **bu hedefe, yukarıdan, kısaltmalar olarak kalacak koordinasyon organları kurarak, iradeci bir tarzla ulaşılabileceğini düşünmüyorum.**

2. **Bu birliğin, ortak hedeflere yönelik somut mücadeleler aracılığıyla ortaya çıkabileceğine inanıyorum.** Tam da bu nedenle, yeni bir anti-kapitalist mücadele stratejisini hayata geçirirsek, bu birlik için daha elverişli koşullar yaratabileceğimizi düşünüyorum.

3. Son dönemde dünya çapında yaşanan önemli toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel dönüşümleri hesaba katan bir stratejiden söz ediyoruz. Kapitalist tahakkümün yeni biçimlerinin, ekonomik alanın ve devlet alanının çok ötesine geçtiğini; başta tüm toplum kesimlerinin evlerini işgal eden yaygın medya aracılığıyla olmak üzere toplumun tüm çatlaklarına sızdığını ve böylece mücadelenin koşullarını değiştirdiğini anlayan bir stratejiden...

4. **Bugün, sadece egemen sınıfların siyasi baskı aygıtlarına değil, aynı zamanda sivil toplumda bulunan ve kapitalist toplumsal düzenin yaygın şekilde kabul görmesine yol açan mekanizmalara ve kurumlara her zamankinden daha çok karşı koymak zorundayız.** Yönetilen sınıfları ideolojik olarak tahakküm altına alma kapasitesine sahip olan bu mekanizmalar ve kurumlar, halkın önemli kesimlerinde ciddi bir hegemonya ve toplum üzerinde kültürel bir liderlik kurmayı başarabiliyor. Daha önce söylendiği gibi, totaliter devlette cop ne işe yarıyorsa, burjuva demokrasisinde de propaganda o işe yarar.

5. Dolayısıyla başarmamız gereken şey, halkın önemli bir kesiminde, baskıya başvurmadan varlığını sürdürmesini sağlayacak düzeyde kabul gören bir burjuva demokrasisinde, devrimci bir strateji örmektir. Üstelik, halkın geniş kesimlerinin kapitalist liderliği iyi bir şey olarak gördüğünü bilerek hareket etmek zorundayız.

6. Bu nedenle, sadece alternatif bir toplum hakkında propaganda yapmak yeterli değildir. Egemenliğin kazandığı daha yüksek karmaşıklık düzeyi, halkın mevcut bölünmüşlüğüne üreten ve yeniden üreten, aynı zamanda halkın gözünde solun düşünce ve projelerinin meşruluğunu zayıflatmaya çalışan önemli devlet dışı faktörlerin varlığı, **öğütlediğimiz şeyleri pratiğimizde göstermek zorunda olduğumuz anlamına geliyor.**

7. Bunun için, solun kazandığı bölgelerde ve alanlarda, **kâr mantığından ve bunun dayattığı ilişkilerden kopmayı zorlayan ve dayanışmaya dayalı insancıl mantığı aşlamaya çalışan, kapitalizm karşıtı bir halkçı inşa süreci geliştirmek zorundayız.**

8. Salt ekonomik taleplere (bunları kapsamak zorunlu olmakla birlikte) indirgenmemiş, tersine, tabandan başlamak üzere gerçek anlamıyla yetki kullanımını teşvik eden daha genel bir toplumsal projenin geliştirilmesini hedefleyen mücadelelere önyak olmak zorundayız.

9. Tartıştığımız şey, burjuva demokrasisinden elle tutulur şekilde üstün olan halk demokrasisi deneyimlerinin inşa edilmesidir. Örneğin, bir yerel yönetimde, insanların kendi topluluklarının aktif üyeleri hâline gelmelerini sağlayacak şekilde geniş katılım olanakları sağlayarak insancıl ve dayanışma temelli bir kent projesinin geliştirilmesi. Ya da, köylülerin kendi aralarında sadece tarımsal üretim alanında değil, aynı zamanda, yeni toplumun haberciliğini yapacak bir modele göre, ürünlerinin sınai olarak işlenmesi ve pazarlanması, çocuklarının eğitimi ve kendi kadrolarının yetiştirilmesi gibi alanlarda farklı işbirliği biçimleri oluşturabilecekleri bir kırsal yerleşim birimleri yapılanmasının inşa edilmesi. Ya da, toplum için çalışacak bir üniversitenin yönetimine öğrencilerin demokratik katılımını savunan bir öğrenci federasyonunun kurulması. Ya da, tabandan kopuk bürokratik liderliğe son veren, sosyal-siyasi bir sendikacılığı savunan, salt ekonomizmin ötesine geçen, hedefini toplumsal dönüşüm için mücadeleye aktif katılım olarak ilan eden bir sendikalar konfederasyonunun kurulması.

10. Bu tür bir strateji, farklı türde bir eylem çağrısı içereceğinden, gerek parti üyeleri, gerekse toplumsal hareket aktivistleriyle solun tüm kesimlerinin kaynaşmasını çok büyük ölçüde kolaylaştırabilir. **Mücadelede aktif olmak için bir partinin, bir kitle örgütünün, bir hareketin üyesi olmak zorunlu değildir; sadece bir alternatif model projesinin hayata geçirilmesine katılarak da aktif olunabilir.**

11. İnsanların zihinlerine pasif bir tarzda, herhangi bir somut inşa faaliyeti olmaksızın aydınlanmacı eğitim yoluyla ve kısır bir şekilde sokulacak, propagandası yapılan bir ütopyanın ötesinde, farklı pratikleri yansıtmaları sayesinde yeni kesimleri çekebilecek olan halkçı demokratik referans noktalarının yaratılmasından söz ediyoruz.

12. Dahası, pek çok insan, kendi insancıl ve dayanışma temelli projelerini genişletmeleri için, kâr mantığıyla her tür alternatif modelin önüne sayısız engel çıkaran kapitalist sisteme son verilmesinin neden gerekli olduğunu ancak bu pratikler aracılığıyla anlamaya başlar.

13. Bu nedenle, kestirmecilik ve fırsatçılık “taktiklerini” bir yana bırakarak, tabandan başlayan demokratik mücadelelerin geliştirilmesine, iktidar ve halk demokrasisi biçimlerinin yerel ölçekli inşasına odaklanan ve seçim mücadelesi ile diğer mücadele biçimlerinin anlamını ve zamanlamasını tanımlamamızı mümkün kılacak bir pratiği birlikte örmek acil bir görevdir; bunu başaramazsak, son yıllar boyunca sürekli karşılaştığımız “hemen şimdicilik” aşılamayacaktır.

14. Ama halk kesimlerinin mücadelesini sendikal ufukla veya ekonomik mücadelelerle sınırlayan tabancılığı, yerelciliği, apolitizmi, korporatizmi alt etmek de acil bir görevimizdir.

11. Halk istişareleri: Farklı güçlerin bir araya gelmesini mümkün kılan alanlar

1. Daha önce, neoliberalizme karşı, sistemden etkilenen herkesi birleştirebilecek olan geniş bir toplumsal bloğun yaratılmasına ihtiyaç duyulduğunu savunmuştum. Bunun başarılması açısından, özgül anti-neoliberal mücadelelerin **bir araya gelmesini mümkün kılacak** ve her bir siyasal ya da toplumsal aktörün özgül nitelikleri korunurken **mücadelenin güçlendirilmesine katkıda bulunacak olan ortak görevlerin üstlenilebileceği alanlar** yaratmamız temel önem taşır.

2. Bu bağlamda, **halk istişarelerinin ya da halkoylamalarının** çok ilginç alanlar olduğunu düşünüyorum. Bunlar, siyasete yeni ilgi duymaya başlayan, dünyanın iyileştirilmesine katkıda bulunmak isteyen, çoğu örnekte bunu nasıl yapacağını bilmeyen ve **pek çoğu siyaseti ve siyasetçileri reddettiğinden geleneksel yollarla aktif olmayı istemeyen** çok sayıda insanı ve genci, başkalarını ikna etmek (kapı kapı dolaşarak halkı eğitmek) şeklindeki **tek bir somut görev aracılığıyla harekete geçirmemizi mümkün kılabilir.**

3. Dahası, bu somut kapı kapı dolaşma çalışması, **yoksul halk kesimleriyle ve onların zorlu yaşam koşullarıyla doğrudan doğruya karşılaşma zorunluluğuna yol açar.** Bu denli yoksulluğa tanık olmak pek çok insanı radikalleştirir.

4. Bunun güncel bir örneği, 8 Aralık 2003'te Uruguay'da düzenlenen referandumdu. Bu referandum, devlete ait petrol şirketi ANCAP'ın (kurulduğu 1931 yılından beri petrol tekeline sahipti) yabancı özel sermayeyle ortaklık kurmasını sağlayan bir yasanın yürürlükten kaldırılması ya da onaylanması için yapılmıştı. Yeni şirket yabancı ortak tarafından yönetilecek ve işletilecekti.

5. Devlete ait petrol şirketinin özelleştirilmesi yüksek bir oy oranıyla (%62,02) reddedildi ve oylama öncesindeki anketlerde tahmin edilen oy oranı (%50,2) aştı.

6. Yasa 2002 yılında kabul edilmişti. ANCAP'ın yeni yöneticileri tarafından usulsüzlüklerin yapıldığının kanıtlanması üzerine, solcu siyasi koalisyon *Frente Amplio* (Geniş Cephe) ile müttefik toplumsal ve sendikal örgütler, yasaya karşı bir referandumun düzenlenmesi için bir imza kampanyası yürütmeye karar verdi. Yaklaşık 700.000 imza gerekiyordu.

7. İmza kampanyası sürerken, 2002 ortası mali krizi patlak verdi, birkaç gün içinde doların değeri iki katına çıktı, bazı insanlar birikimlerini kaybetti, pek çok banka hesabı donduruldu, çok sayıda şirket kapandı

ve işsizlik oranı tarihteki en yüksek değeri olan %13'ü aşarak %20'ye ulaştı; bu, Uruguay gibi bir ülke için katlanılmaz bir şeydi. Toplumsal hoşnutsuzluk arttı. **Halk istişaresini hükümet politikalarını reddetmeye yönelik sembolik bir eyleme dönüştürme** olasılığı, kampanyanın büyümesini, güçlenmesini ve insanları motive etmesini mümkün kıldı.

8. Yaygın medyanın tümüyle düşmanca bir tutum almasına ve girişimin varlığını yok saymaya çalışmasına rağmen, ülke çapında ev ev dolaşarak yürütülen imza toplama kampanyası, medya ambargosundan daha etkili oldu. **Kampanyanın güçlü yanı, yine, omuz omuza, insanlarla evlerinde konuşarak ve davayı destekleyen küçük yerel radyo kanallarını kullanarak yürütülen taban çalışmasıydı.**

9. Başlangıçta, kampanyanın yükü, ilk aşamada tereddütlü davranan siyasal aygıttan [partiden] çok, toplumsal örgütlenmeler tarafından omuzlandı. Ama *Frente Amplio* kampanyaya katıldığında, tartışmalar-daki netliğini ve mahallelerdeki, sendikalar-daki mücadeleler ile propaganda faaliyetlerinin büyük potansiyelini bir kez daha gösterdi.

10. Girişim, sendikalar konfederasyonu PIT-CNT içindeki tüm eğilimler ve ülke çapında önemli bir kitlesel çalışma yürüten FUCVAM (*Federación Unitaria de Cooperativas de Ayuda Mutua* - Karşılıklı Yardımlaşma Kooperatifleri Birleşik Federasyonu) tarafından desteklenirken, daha az güçlü olmasına karşın öğrenci hareketi de (FEUU) kampanyaya katıldı.

11. İlk başta sağ kanat inisiyatif almış ve hatta Montevideo'nun duvarlarını (o dönemde *Frente Amplio*'nun başkan adayı olan) Tabaré Vazquez'i hedef alan ve yasayı destekleyen sloganlarla donatmıştı. Haftalar içinde, duvarlar geri alındı ve sağ sokaklardan silindi. O andan itibaren (Ağustos-Eylül 2003), geleneksel partilerde ayrışmalar başladı: Paysandú'nun (Arjantin sınırındaki, eskiden bir sanayi merkeziyken bugün yıkıma uğramış durumda olan büyük bir şehir) *Partido Nacional* (Ulusal Parti) üyesi belediye başkanı, yasanın yürürlükten kaldırılmasından yana olduğunu açıkladı. Başkent dışındaki pek çok yerel lider ve bazı orta kademe ülke yöneticileri de aynı şeyi yaptı.

12. Bu tür bir seçim zaferi ve elde edilen oy oranının yüksekliği, sağ kabul etmekte zorlansa da, 2004 yılının sonunda gerçekleştirilmesi planlanan başkanlık seçimlerinde yaşanacak olanların belki sınırlı ama anlamlı bir işaretiydi.

13. Daha yakın geçmişe odaklanırsak, bir başka örnek, Kasım 2003'te Arjantin'de Amerika Kıtaları Serbest Ticaret Anlaşması (FTAA) hakkında düzenlenen ve 2 milyondan fazla oyun kullanıldığı istişareydi. Bu istişare, zamanla artan sayıda hareket ile sendikayı, profesyonelleri, kadınları, çiftçileri, çevrecileri, dinsel, insan hakları savunucusu, siyasal, yerel örgütlenmeleri, kooperatifleri ve ticari örgütlenmeleri bir araya getiren geniş yelpazeli ve büyük bir birliktelik olan *Autoconvocatoria NO al ALCA* (FTAA'ya HAYIR Öz Girişimi) tarafından düzenlenmişti.

14. Bu istişareler, yasal dayanaktan yoksun olduklarında bile önemli siyasal sonuçlar doğurabilir. Dönemin Arjantin hükümet başkanı Alberto Fernández'in, FTAA hakkında kararlar alacağı zaman hükümetin bu istişareyi göz önünde bulundurması gerektiğini söylemesi bunun bir kanıtıydı.

15. Öte yandan, bu deneyim, farklı kökenlerden binlerce aktivistin halk istişaresini gerçekleştirmek üzere birlikte çalışmasını mümkün kıldı. Bu geniş ve kapsayıcı birliktelik içindeki katılım, yapılan çağrının, normalde hem coğrafi hem de toplumsal olarak birbirlerinden ayrılmış durumdaki farklı halk kesimlerine ulaşmasını sağladı.

12. Arzularla gerçekleri karıştırmayın

1. Ne yazık ki, siyasal durum hakkındaki çözümlemelerimizde çok fazla öznel yan bulunabiliyor. Devrimci tutkuları tarafından yönlendirilen liderlerimiz, **arzularla gerçekleri karışırma** eğilimi gösteriyor. Mevcut durumun nesnel bir değerlendirmesi yapılmıyor, düşmanı hafife alınıyor ve diğer yandan eldeki potansiyel abartılıyor.

2. Dahası, liderler, **en radikal militanların ruh hâli ile tabandaki halk kesimlerinin ruh hâlini karışırma** eğilimi gösteriyor. Hiç de az sayıda olmayan siyasal liderde ortak olan bir eğilim, kitlelerin ruh hâli hakkında, sadece kendi kişisel deneyimlerine dayalı genellemeler yapmaları. Söz konusu deneyimlerin kaynağında, bu liderlerin yaşadıkları bölge ya da aktif oldukları toplumsal kesim ya da içinde oldukları gerilla cephesi, veya, en genel anlamıyla, kendi çevrelerindeki, her zaman en radikal kesimleri oluşturan kişilerin algıları bulunuyor.

3. **En radikal kesimler arasında çalışanlar, ülke hakkında, siyasal çalışmalarını en az siyasal kesimler arasında yürütenlerle karşılaştırıldığında, farklı görüşlere sahip olacaktır.** Mücadeleci bir mahallede çalışan devrimci kadroların ülke hakkındaki görüşleri, orta sınıflar içinde aktif olanlarınkilerle aynı olmayacaktır.

4. Hem savaş bölgelerinin hem de siyasal alanların bulunduğu ülkelerde de aynı olguyla karşılaşılır. Düşmanla gerçek çarpışmaların içine giren ve askerî zaferleri sayesinde belirli bölgeleri denetim altına alabilmiş olan gerillalar, rejimin ideolojik gücü ile askerî denetiminin hâla çok büyük olduğu büyük kent merkezlerindeki yasal siyasal alanlarda çalışan militanlardan farklı olarak, devrimci sürecin daha fazla ilerlemiş olduğuna inanma eğiliminde olacaktır.

5. Bu hatalara düşmemenin tek garantisi, liderlerin mevcut durumu kendi ruh hâllerine göre değil, halk çoğunluğunun ruh hâlinde, düşmanın ruh hâlinde ve uluslararası gerçeklikten hareketle değerlendirme yeteneğine sahip olmalarının sağlanmasıdır. Bu değerlendirme bir kez yapıldığında, bir bütün olarak mevcut durumdan yararlanmamızı mümkün kılacak olan önerilerin geliştirilmesi gerekir.

6. Üst düzey liderlerin dinlemeyi öğrenmelerinin önemli olduğunun söylenmesi, malumun ilamı gibi görünecektir. Bunun çok önemli olduğuna inanıyoruz. Ne var ki, gerçekte, bazı liderler, mevcut durum hakkındaki, nelerin yapılabileceği ve nelerin yapılamayacağı hakkındaki önyargılara dayalı fikirlerle o kadar dolu ki, **ara kademelerdeki liderlerle ve tabanla ilişkilerinde, insanların gerçek ruh hâlleri hakkında bilgi edinmekten çok, kendi görüşlerini aktarmayı tercih ediyorlar.**

7. Bu yüzden karşılaşılabilir olan bir sonuç, durumun bir çözümlemesinin yapılması gerektiğinde, bilgi eksikliğinden çok, üyelerin doğru bir şekilde ve zamanında bilgi aktarmış olmalarına karşın bunların liderlik tarafından özümsememsiş olması nedeniyle hatalara düşölmesidir.

8. Ama üyelerin ve ara kademelerdeki liderlerin bilgi sağlarken nesnel olmaları da önemlidir. Bazen, örneğin belirli hareketlenmeler ya da eylemler hakkında şişirilmiş sayılar vererek, bilgilendirme yerine yanlış bilgilendirme yoluna gidebilirler.

9. Siyasette, **kendi kendini kandırma**, hareketlenmeler, mitingler, grevler, her bir örgütlenmenin ağırlığı gibi konulardaki **verileri çarpıtma eğilimi bir hayli yaygındır.** Örneğin, binlerce insanın harekete geçmiş olduğu söylenir, oysa gerçekte sadece yüzlerce insan harekete geçmiştir.

10. Bu her yerde zafer görme arayışı, her zaman haklı olduğumuz, her zaman en iyi olduğumuz, yaptığımız her şeyin bizim açımızdan olumlu sonuçlar doğuracağı şeklindeki yanlış fikrin ürünüdür.

11. Kendi kendini kandırma eğilimiyle, sadece sayılar söz konusu olduğuna değil, çağrısı yapılmış olan eylemler hakkındaki değerdirmelerde de karşılaşıldı. Örneğin, meclise belirli bir sayıda temsilci göndermenin hedeflenmiş olmasına karşın bu hedefe ulaşamadığında, elde edilen oyların sayısının yaratılmış olan beklentilerin altında kalmış olması üzerinde durmak yerine, her zaman, yaşananları bir zafer gibi sunmanın bir yolu aranır ve örneğin oy sayısının bir önceki seçime göre arttığı söylenir. Bir genel grev çağrısının yapılmış olmasına karşın sadece kısmi bir grev gerçekleşmişse, bunun bir yenilgi olduğu kabul edilmez; bunun yerine, geçmişteki benzer eylemlerle karşılaştırıldığında işe gitmeyen işçilerin sayısının daha yüksek olması nedeniyle grevin başarılı olduğundan söz edilir, vb.

12. Liderler nasıl dinleyeceklerini bilmiyorsa (bunun için yüksek dozda devrimci alçakgönüllölük gereklidir) ve aynı zamanda çarpıtılmış bilgiler alıyorlarsa, yanlış öncüllerden hareketle, sahadaki güçlerin gerçek olanaklarıyla uyumlu olmayan öneriler getirilir; **planlanan çarpışmalar, gerçek güçler dengesine dayalı olmadıklarından, ciddi yenilgilere yol açabilir.**

31 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de gerici-faşist saldırılar

■■ HALUK SAVAŞ

Türkiye'de dinci gericilik, son yıllarda en saldırgan yüzünü gösteriyor. Olayları yaşıyoruz ve görüyoruz. Gelişmelerin diğer bir yüzünde, dinci gericiliğin, Osmanlı'dan günümüze uzanan uzun bir sınıf mücadeleleri tarihinde hem ilerici hareketlere, hem de özellikle komünist hareketlere, bu akımların yarattığı önemli değerlere, belirli politikaların gerçekleştirilmesi amacı ile büyük bir cehalet ve yobazlık eşliğinde saldırdıklarına tanık oluyoruz. 1909 31 Mart vakası, 15'lerin katli, Menemen olayları, Tan matbaası saldırısı, 6-7 Eylül vakası, 77 1 Mayıs-Kahramanmaraş-Çorum katliamları, Sivas Madımak katliamı, Reyhanlı bombalaması, Suruç katliamı, Ankara katliamı türünden siyasal şiddet içeren saldırıların yanı sıra, bir de sanatsal-kültürel alanlardan yurttaşlık haklarına, kadın özgürlüklerinden farklı dinsel inançlara kadar pek çok konuda taarruz uyguladıklarını açıklıkla izleyebiliyoruz.

Tüm bu gelişmelerin sınıf mücadelesi zeminin de oturduğu tarihsel bir mantık vardır. Bu süreç devrim, karşı-devrim olarak sürüp gitmektedir. Deyim yerindeyse, bir 'sürekli devrim'.

Söylenenler ışığında bu yazının konusu belirli tarihi uğraklarda, gerici-karşı devrimci ve ilerici-devrimci hareketlerin mücadelesinin hikayesi üzerine kurgulanacaktır.

Osmanlı'da başlayan burjuva devrimi ve II. Meşrutiyet'e uzanan süreç

Sınıfsal-Toplumsal tabanı en dar burjuva devrimlerinden birisidir. Nasıl başladı sorusu önem kazanıyor. Dünya tarihinde 1789 Fransız Burjuva Devrimi'yle başlayan süreç tüm Avrupa'yı ve imparatorlukları derinden etkiliyor, Fransız burjuvazisi ve Napolyon orduları ekspansiyonist bir hamle içinde. 1798 yılında Napolyon komutasında Mısır seferini düzenliyor. Mısır, Osmanlı toprağı. Hamlenin amacı, Fransız burjuvazisi için İngiliz kolonyalizmine karşı stratejik bir coğrafya oluşturmak. İşgal sonrası Mısır feodaliteyi sarsan reformlarla karşılaşıyor. Bunu not ediyoruz.

Bir başka nokta 1789 yılı; III. Selim Osmanlı'da iktidara geliyor. İktidarını korumak için ciddi reformlar arayışında. Tarihçiler III. Selim'in içerde reform için yeni bir ordu düzenlemesine gitmek istediğini kaydediyor. Ancak bu yeni ordu düzenlemesi Yeniçeri tarafından hoş karşılanmıyor. Yeni ordu Nizamı Cedit adı altında ürkütmeden Osmanlı yenilikçi paşalarının birinin çiftliğinde kurularak talimlere başlıyorlar. Not ediyoruz.

Yeniçerilik gericiği, sınıf mücadelesinde bir yere oturmaktadır. “Merkezi otoritenin zayıfladığı dönemde, yeniçeriler, Kuzey Afrika, Bağdat ve Belgrat gibi imparatorluğun uzak yerlerinde yönetimin kontrolünü fiilen ellerine aldılar. Başkentte de kimin yöneteceğini kararlaştırdılar. Daha 1446 yılında II. Murat, bir büyük toplantıda onların onayını alarak tahta çıkabildi. 17. yüzyılın ilk yarısında hükümet üzerinde kontrollerini arttırdılar. 1628 yılında ilk kez bir eski yeniçeri komutanı, ulemanın başı Şeyhülislam'ın desteğini alarak sadrazam oldu. Koçi Bey yeniçeri iktidarı ile taşradaki askeri güçler (sipahi) arasındaki dengenin ortadan kalkmış olmasından ve yeniçerilerin imparatorluğun her alanına hâkim olmalarından yakınıyordu. Vezirler, saraylılar, veliahtlar, iktidara gelmek için hep onların yardımı peşine koştular. Bundan sonra yeniçeriler kendileri için yeni ayrıcalıklar, bu arada ticaretle uğraşma ayrıcalığını, elde ettiler. Böylece yeniçerilerin çoğu küçük esnaf sınıfına katılmış oldu ve bu yolla da İstanbul'un geri kalan nüfusu gibi hükümetin mali politikalarından etkilenmeye başladılar.”(1) Not ediyoruz.

Fransa'nın Mısır işgali, III. Selim tarafından bir savaş ilanı olarak görülüyor.(2) Selim İngiltere ve Rusya'nın desteğini arıyor. Desteği aldıktan sonra Fransa'nın karşısına çıkıyor. Demek ki kendi gücüne güvenmiyor. Hem içerde hem dışarıda dayanacak güç arıyor. Durumunun zor olduğu görülüyor. Tarihçiler Osmanlı devletinin uzun zamandan beri kötü bir gidişat içinde olduğunu saptıyorlar.(3)

1801 yılında Fransa Mısır'dan çıkarılır. Burada İngiltere'nin rolü unutulmamalı. Ancak Mısır'da, Fransız modernizminin etkisi sürer. Maya tutmuştur. Vali Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'a atanır. Modernizmi devam ettirir.(4) İstanbul bu gelişmeler karşısında üst-

yapısal değişikliklerin yapılması konusunda derinden etkilenmiştir. Kaydediyoruz.

III. Selim 28 yaşında sultan ilan edildi. Yıl 1789, Fransız Devrimi'yle çağdaş oldu. Çağdaş olmanın ötesinde Fransız Devrimi'ne dost olduğu söylendi. Tarihçi Cevdet Paşa bu olaya tanıklık yapar; "Mısır olaylarından beri Osmanlı Devleti vekillerinin çoğu Fransa aleyhinde oldukları halde kendisi (III. Selim) Bonapart taraftarı idi".(5) Bu saptamaları okuyunca, o tarihte somut olarak yaşananlardan yaklaşık 70 yıl sonra Rus yazar Tolstoy tarafından yazılmış Savaş ve Barış romanı ve kahramanı Andrey Bolkonskiy karakterini hatırlamak zor olmuyor.

Yeniçeriliğın Osmanlı Uleması ile ittifak halinde tüm modernist gelişmelere baraj oluşturduğu pek çok tarihçi tarafından dile getirilmektedir. Yeniçerilerin 1807 yılında Sırp ayaklanması ile başlayan ve destekçisi Rus Çarına karşı savaşı gidişleri çok öğreticidir. '1183 senesinde Rusya'ya savaş ilanı yapıldı. Ordu İstanbul'dan çıkarken yeniçeri rezilleri sokaklarda rastladıkları azınlıkları 'bunlar da gâvurdur, bre vur' diyerek vurup hakaret ettiklerinde cezalandırılmadıklarından şımarıldılar. Rumeli'ye çıkıp yolda uğradıkları köy ve kasabaları yağma ve talan edip bütün Müslüman ve azınlıklara dehşet ve nefret verdiler. Bütün halk öyle asker namına hareket eden kötülere lanet okudular".(6)

Yeniçerilerin Rusya savaşı bozgunu İstanbul'da Kabakçı Mustafa İsyanını başlattı. III. Selim katledilirken yenilikçi modernist hareketlerin temsilcileri saldırılara maruz kaldı. İsyan Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa tarafından bastırıldı. Alemdar, Selim'i kurtaramadı ama yeniliklerin devamcısı II. Mahmut'u Sultan ilan etti. Yeniçeri Ocağı ile diğer 6 Ocaktan muvafakat senedi alındıktan sonra 14 Ekim 1808'de eski bir kapıkulu ocağı olan sekbanların adı benimsenerek Sekbanı-Cedit ocağı kuruldu. Böylece yenilik hareketleri geri düşse de tutunabilecek imkânları yakalamıştır ve gericilik karşısında kendisine yol açacak yeni kanallar bulabilmiştir.

Okuyucuya sıkıcı gelecek kadar bir takım tarih notları sıraladım, farkındayım. Ancak odaklanmak istediğim konuyu toparlamanın zamanı geldi. Yukarda anlatılan somut olaylar zincirinden soyutlama yapacak olursak şunları söyleyebiliriz.

Osmanlı'dan Türkiye kapitalizminin gelişmesine, bugününe uzanan süreçte, dünya kapitalizmiyle iç içe bir uygunluk içinde olduğu görülebilmektedir. Yenilikçi düşünceler içerde filizlenmeye başladığı dönemde dışarıdaki gelişmelere de gözler kapanmamıştır. Osmanlı'nın çöküş yıllarından itibaren kapitalist gelişme kendi iç dinamiğine sahip olmuştur. Ancak mevcut iç dinamikler dış koşullarla etkileşim halinde süreklilik-kopuş diyalektiği içinde yeni olgular doğurarak ilerlemiştir. Her ortaya çıkan yeni olgu geçmişteki doğuş nedenlerinin koşullarını da içinde barındırmaktadır. Söz konusu olgular in-

celendiğinde, kapitalizmin ve ülkenin yapısındaki ideolojik, siyasal kurumsallaşmaların gelişkinlik düzeyi, ülke kapitalizmi ile dünya kapitalizmi arasındaki ilişkilerde bazı tarihi uğraklarda çok açık strateji değişikliklerine yol açan sorunları doğurabilmiştir. Diğer taraftan dünyada gelişen kapitalizmin de kendi dinamiklerine bağlı olarak ortaya koyduğu stratejilerin ülke kapitalizminin stratejilerinin yeniden belirlenmesinde etkili olduğunu saptayabiliyoruz.

Yukarda not ettiğimiz süreçlere baktığımızda Osmanlı reform ararışı feodalizmin çözülmeye başlaması ve kolonyalist dönemde genç kapitalizmin üstten dayatmalarla yerleşmeye başlamasının kapısını açmaktadır. Osmanlı'da belli başlı yönetici sınıflar başlangıçtan itibaren gerici bir tutum takınmışlardır. Reform ve yenilik arayışı daha çok saltanatın ve yakın çalışma arkadaşlarının bir kısmının devleti ve iktidarı kurtarmak için ihtiyaç duydukları bir çıkış yolu oldu. Dayanacakları başka yönetici kesim göremediler. Sermayeleşmiş Yeniçeriler, Ulema ve Ayan adı verilen vilayetlerdeki yükselen, yarı-feodal toprak aristokrasisi yerleşmiş çıkarlarını tehlikeye sokabilecek her türlü yeniliğe karşı baraj oluşturmuştu.(6) Gerici barajın aşılması şiddeti de içeren siyasal üstyapısal düzenlemeleri beraberinde getirirken iç dinamiklere ivme kazandırmıştır.

Herhangi bir reform bir kez topluma kabul ettirildiği zaman etkisini uzun süre korur. Tanzimat ortamının hazırlanmasında en derin etki III. Selimin devamcısı II. Mahmut tarafından kurulmuştur.

Tanzimat bu gelişmelerin önemli bir tarihsel uğrağı, II. Meşrutiyet bir başka uğrağıdır. Kuşkusuz burada kalmamış, Cumhuriyet'in ilaıyla yeni bir sürecin kapısı açılmıştır.

Mahmut dönemi yeniçeriliği tarihe gömerken yerine Batı modeli yeni bir ordu kurarak işe başlamıştır. Yeniçeri ve Ulema'nın sermaye birikimi zor yoluyla el değiştirerek yeni bir akümülyasyon dönemi başlamıştır. 1826 yılında Grek ulusal bağımsızlık isyanı, İngiltere destekli, öteki Balkan ülkelerinde Pan-Slavist kopuş denemeleri Rusya destekli. Tüm bu uluslaşma süreçlerinin dinsel Ortodoks Hristiyanlıkla iç içe gelişmesi, düşünce dünyasında ve devlet uygulamalarında, pratik olarak, teorik derinliği olmayan bir laisizm anlayışını ortaya çıkarmıştır. II. Mahmut "Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim" diyerek, din farkının tapınakların dışına çıkarılmasına karşı çıkan politikayı benimsemiştir. Bektaşî tarikatlarının Yeniçerilikle ilişkilerinin olması nedeniyle mevcut tarikatları kurala bağlamış, Bektaşî tekkelerini de kapatmıştır. Bektaşî nüfusunun önemli bir bölümü katledilirken, diğer bölümü sürgün edilmiştir. Yeniçeriliği tarihe gömerken, kılık kıyafet değişikliğini fesi sarığının yerine geçirerek Osmanlı toplumuna yerleştirmiştir. Fas denizcilerinin kıyafetinden alınan Fes 1924 yılında tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Bir dönem böyle kapanırken Tanzimat dönemine, buradan da II. Meşrutiyet'e açılıyor.

II. Meşrutiyet ve 31 Mart vakası

1900'lerin başında dünya kapitalizmi emperyalizme yükseliyor, büyük bir coğrafyanın sahibi Osmanlı İmparatorluğu'nun şiddetli bir toplumsal-siyasal kriz yaşadığını öğreniyoruz.

Bir tarafta batı dünyası emperyalist-kapitalist bir sürece girmekte, diğer tarafta Osmanlı son derece geri kalmış zayıf bir endüstrileşmeye sahip, tarım ülkesi konumunda. Tarımsal üretim güçlerinin gelişme düzeyi çok düşük. Yukarda anlattığımız tüm reform girişimleri çürüme ve çöküşü önleyemiyor.

Osmanlı coğrafyasında kendi zayıf sınıfsal dinamikleri ile gelişen kapitalizmin, yüzünü dışa, batıya döndüğünde, dünya kapitalizminin emperyalizm aşamasındaki genel gelişim çizgisi karşısında iktisadi, siyasi ve ideolojik eklemlenme sorunları ile karşı karşıya kaldığını görebiliyoruz.

Osmanlı'nın, dünya emperyalist kapitalist sistemiyle bütünleşirken, kapitalizmin gereklerine uygun yapılanmaları devreye sokabilmek için, kendisine has özel türden bir siyasi irade ortaya çıkararak pek çok dönüşümü 'üstten' denilen bir uygulamayla devreye soktuğunu kabaca incelemiştik. Böylece Jön Türk hareketlerinin, burjuva devrim sürecinin, toplumsal tabanı zayıf burjuva siyasal öznesi olarak tarih sahnesindeki yerini almış olduğunu görüyoruz.

III. Selim, II. Mahmut ve Tanzimat ile başlayıp süren güdük burjuva devrim süreci, I. Meşrutiyet ile yeni bir ivme kazanmış fakat sonra yenilmiş, daha sonra 1908 Meşrutiyeti'nin ilanı ile yeni bir ivme kazanmıştır. Bu tarihi süreçte üst belirleyen siyasettir. Hem iç dinamiklerin ihtiyacına dönük hem de dış dinamiklerin yönelimlerine uyum sağlayacak bir belirlenim içinde temel paradigmalarını kurmaya çalışan bir siyaset anlayışı Jön Türklerin etki kurma aracı olmaktadır. Kuşkusuz kendi iç çelişkilerini de beraberinde taşıyan bir siyaset anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Tanzimat paşası, aynı zamanda I. Meşrutiyet'in kurucusu, Sultan devirip Sultan iktidara getiren Mithat Paşa'nın politikasının ana eksenini şunlar oluşturmaktaydı. "Devletin güçlenmesi ve Avrupa devletlerinin gittikçe artan baskılarına karşı koyabilmesinin yolunun tek çaresi vardı, o da anayasanın ilanından geçiyordu." (7) Bu hedefler için mücadelenin sonuç getireceğine inanmak ancak burjuva liberalizminin çıkışsızlığını dile getirmek anlamına gelmektedir. Mithat Paşa deneyerek yenilmiştir. I. Meşrutiyet uzun bir süreliğine Abdülhamit istibdadı tarafından askıya alınmıştır. İlk anayasanın önemli maddelerinden birisi İslam dininin devlet dini olduğuna dair bölümüydü. Anayasa askıya alınmış olmasına rağmen İslam devlet dini olarak işlevsel hale getirilmeye çalışılmıştır. Bugüne sarkan hal-ka Mithat'ın yenilmesiyle başlamıştır.

Biliyoruz ki, emperyalizmin yarı-sömürge yöntemleri, Osmanlı türünden devletleri resmen bağımsız devlet olsalar bile, emperyalist devletlerin ekonomik ve politik boyunduruğu altında yaşamak zorunda bırakıyorlardı. Devletin resmi dininin İslam olarak anayasa maddesine geçirilmesi, dinsel azınlıklar karşısında kendi konumunu emperyalist devletler karşısında güçlü tutabilme ihtiyacından doğmaktaydı.

Tanzimat ve I. Meşrutiyet böyle kapandı. Devamcıları İttihatçılardı.

Özellikle siyasal iktidara ortak olan İttihat ve Terakki Fırkası siyasetin düzenleyici ve örgütleyici işlevini sonuna kadar kullanarak geleneksel yapıları bir araya getirip toplumsal dayanaklarını oluşturmaya çalışmıştır. İslam geleneksel yapılar içinde kabul edilerek ittifak kurulması gereken bir güç olarak görülmüştür.

Dünya kapitalizmiyle girilen uyum, içerdeki sınıfsal çelişkiler, sermaye egemenliğinin oluşumuna yönelik dayatmalar, İttihat ve Terakki Fırkasının geleneksel yapıların bir araya gelmesini ve Meşrutiyet'i desteklemelerini sağlayan reel politikaları üretmesini sağlamış, ancak bir yıl geçmeden, bir araya getirilen geleneksel yapılar arasındaki eklemlenme parçalanarak Rumi takvimle 31 Mart Vakası diye bilinen 12-13 Nisan tarihinde karşı devrimci bir ayaklanmaya dönüşmüştür.

Devrim nasıl başladı? Nasıl sonuçlandı?

1908 Temmuz ayında İttihat ve Terakki üyelerinden, yüzbaşı (kolağası) Resne'li Niyazi, (kolağası) Eyüp Sabri ve (kolağası) Enver, Osmanlı hükümetini, dağa çıkıp silahlı müdahale ile tehdit ederek, padişahı anayasayı geri getirmeye ve meclisi toplamaya ikna ettiler. Koşullar 3 ay içinde sonuç alacak kadar olgunlaşmıştı. Adı geçen bu üç hürriyet kahramanının eylemleri askıdaki anayasayı yeniden yürürlüğe sokmuştur.

Ancak, İttihatçılar kendilerini yönetecek kadar güçlü hissetmedikleri için, eski rejimin tecrübeli devlet adamlarından Kıbrıslı Kamil Paşa'yla iktidarı paylaştılar. Böylece geleneksel olanla devrimci olan meşrutiyetin ilanında uzlaşmış oldular. Hemen seçime gidildi, 1908 Eylül seçimlerini büyük oranda İttihat ve Terakki kazanmış oldu.

Ülkedeki en büyük güç İttihat ve Terakki Fırkası'ydı. Ahrar Fırkası'nın (liberal Parti) başında Prens Sabahattin bulunmakta, bu kesimlerle ve sadrazam Kamil Paşa'yla İttihat ve Terakki'nin ilişkileri kopma noktasına gelmişti. İttihat ve Terakki yönetimi gelişmeler karşısında, nihayet, kendilerine yakın bulunan Hüseyin Hilmi Paşa'yı sadrazamlığa getirdiler. Böylece eski rejim taraftarlarıyla İttihat ve Terakki arasındaki uzlaşmazlık çözümsüz bir gerilim olarak görüldü ve tırmanmaya başladı.

Tarafların özellikleri dünya da nasıl bir etki yaratıyor?

İttihat Terakki Üyeleri; “Yirmili yaşlarının sonlarında olan alt rütbeli subaylar için, tahta çıkışı kendilerinin doğum tarihinden bile eski olan otoriter bir monarkın rejimini üç hafta içinde devirmek ve hala Arnavutluk’tan Yemen’e kadar uzanan bir imparatorluğun yöneticileri olmak, bunu deneyecek kadar cesur olanlara, sınırsız olasılıklar duygusu veren sarhoş edici bir deneyim olmalıdır.”(8) Batılı tarihçiler üzerinde böyle etki bırakıyorlar.

Ahrar Fırkası üyeleri; “Devletin dışına bakan tek Jön Türk grup Prens Sabahattin’in Teşebüs-ü Şahsi ve Adem’i Merkezîyet Cemiyeti idi. Sabahattin’in gözünde ilerlemenin yolu eğitim yoluyla girişimci ve bireyci bir elit yaratılmasında yatıyordu. Onun fikirleri, geniş kapsamlı bir adem-i merkezîyetçiliği (decentralizasyon) savunduğu için, hristiyan topluluklar için çekiciydi; fakat o jön Türklerin yalnızca küçük bir kısmının desteğini alabilmiş ve devrimden sonra da yalnızca marjinal bir rol oynamıştı.”(9)

Nisan 1909 karşı devrimi (31 Mart vakası), her Jön Türk’ün bütün yaşamı boyunca karşılaştığı en travmatik olaylardan birisi olarak değerlendiriliyor.(10) Prof. Eric J. Zürcher devam ediyor: “Kendilerini ülkenin kurtarıcıları olarak gören ve 8 ay önce hürriyet kahramanları olarak alkışlanmış olan İttihatçıların, askeri görev için kendilerinin seçtiği taburlardaki memnuniyetsiz askerlerin ve bir grup dinci öğrencinin isyanı karşısında kendi başkentlerinde içine düştükleri ümitsiz durum çok büyük şok olmuştur.”(11)

31 Mart vakasının tarafları temelde gerici ve modernist düşüncelerin sahiplerinin karşılıklı cepheleşmesi sonucu çatışmaya dönüşmüştür. Bir tarafta ordu içinde yenilikçi, batı türü bir ordu teşkilatlanması kurarak toplumsal gücünü geliştirmek isteyen İttihat ve Terakki bulunuyor. Diğer tarafta alaylı olarak isimlendirilen bir başka grup bulunuyor. Ordunun bütün kesimlerinin başlangıçta Meşrutîyet’in ilanı açısından ortak bir eksende hareket etmelerine rağmen, daha sonra uygulamalarda farklılaştıklarını anladıkları için eklemlenme ilişkileri parçalanmıştır. İttihat terakkinin Meşrutîyet’i korumak için Selanik’ten getirdiği avcı taburları başkentte konuşlandırılmıştı.

“Bu askerlerin büyük çoğunluğunu alaylılar teşkil ediyordu. Alaylı zabıtların büyük çoğunluğu da yeni ‘hürriyet’ havası içinde ordudan ayrılmışlar, bunun yanında geçim darlığına düşmüşlerdi. Ayrıca ve askerin başına da yeni ve tecrübesiz subaylar geçmişti. Bunlar savaş tecrübesinden çok, Meşrutîyet heyecanı taşıyan genç subaylardı.” (...) “Balkanlardaki azınlık mensubu ihtilalcilerden çok şey almış, laik ve din dışı görüntüde, Prusya ordusunun disiplini içinde hareket ediyorlardı.”(12)

“Harbiyeli subayların bu arada yaptıkları en önemli işlerden biri, Harbiye mezunu olmayan, alaylı denenen subayların ordudaki sayı ve

rollerini azaltmak için teşebbüse geçmeleri idi. Böylece 1. Ordudan 1400 alaylı subay kadro dışına çıkarıldı. Bu subaylardan bazıları 31 Mart olayında önemli rol oynamışlardır.”(13)

Geriçi Ulema ve Meşrutiyet’i korumakla görevlendirilmiş avcı taburları, subayları uykudayken isyan başlatıp Harbiyeli subayları kilitledikten sonra Meclis’in toplandığı Ayasofya meydanına gelip Meclis’i basmışlardır. Daha sonra başkentte bazı kışlaların ve gerici halkın desteğini de alarak eski rejimi yeniden kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Olaylar böyle gelişti. İttihat ve Terakkinin geleneksel yapılarla kurmaya çalıştığı ittifakın kırıldığını şu tartışma çok güzel anlatmaktadır.

“Ahmet Rasim (29 yaşında) avcı taburu askerlerine isyanın sebebini sorar. Aldığı cevap net ve öğreticidir. ‘Hoca efendi!... Bizi Selanik’ten getirirken, Meşrutiyet, Şeriat, Kanuni Esasi, Kur’an demektir. Sultan Hamid’in vekilleri mürted (dinden çıkmış) olmuşlar da şeriatı icra etmiyorlardı. Onları onun için düşürdük. Şimdi sizi İstanbul’a şeriatı koruma ve mürtedleri baş kaldırırsa tepelemek için götürüyoruz, demişlerdi. Şimdi bizi buraya getirdiler.” (...) ”Askerin namazı talimdir, diyerek bizi namazdan, hatta ‘pislik her yerinizden çıkmadı ya!’ diyerek gusülünden men ediyorlar. Meğer mürted bunlar imişler. Bizi mürted yapmaya çalışıyorlar.”(13)

Başta İttihat ve Terakki olmak üzere Balkanlardaki tüm ilerici güçler İstanbul’daki bu irticai karşı-devrimci ayaklanmayı şaşkınlıkla karşıladılar. İlk şaşkınlık atılır atılmaz, Selanik’te 1908 devriminin başladığı günlerdekine benzer hareketlilik baş gösterdi. “Bu bakımdan özellikle Makedonya’daki durum karakteristikti. Meşrutiyetin ilanından sonraki birkaç gün boyunca Bulgar, Yunan, Sırp çetecileri birbiri ardına Selanik’e geliyorlar, Jön Türk komitesinin üyeleri onları törenle karşılıyor, akşamları da kent parkında yeni gelenler jön Türklerle ve Selanik halkıyla dostça ve kardeşçe bir araya geliyorlardı. Selanik Jön Türk komitesi, bu günlerde çetecilerin liderleriyle doğrudan görüşüyorlardı. Devrimin zafer kazanması ve meşrutiyetin ilan edilmiş olması nedeniyle çetelerin silahlarını bırakmaları konusunda anlaşmaya varıldı. Ancak çeteler silahlarını Türk yetkililere değil, kendi ulusal komitelerine teslim ettiler ve örgütlerini dağıttılar.”(14)

İstanbul’dan irtica ayaklandı haberi gelince toparlanmak kolay oldu. Makedonya’da ne kadar Meşrutiyet yanlısı güç varsa Hareket Ordusu adı altında toplanarak İstanbul’a irticai ayaklanmayı bastırmak üzere yola çıktılar. Kervan yolda düzüldü. Çatalca bölgesine gelince harekat karargahlarını oluşturdular. İttihat ve Terakki üyeleri Arnavutlar, Bulgarlar, Ermeni Taşnak partisi, Meşrutiyet için kim varsa silahlanıp yola çıkmıştı.

İstanbul sokak sokak temizlendi. Pek çok yerde gericilerin ciddi direnişleri oldu. Fatih, Rami ve Taksim bölgelerinde çok ciddi çatış-

malarla gericiliğin beli kırıldı. Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu Meşrutiyet'i ve Anayasayı yeniden teminat altına aldı. İrtica günlerinde kafalarında sarıkla dolaşan ulema ve medrese öğrencileri, korkularından fesle sokağa çıkar olmuşlardır.

Yukarda anlatılan ayaklanma bu gün bile fikirsel etkisini sürdürmektedir. Dinci gericilik ya da irticai hareketlerden söz edilirken gerici figürlerin cahil kütleleri dine dayanarak ilerici güçlere karşı harekete geçirmesinin her zaman mümkün olduğu düşünsel etkisini bırakmıştır.

Burjuva devrimciliğinin sadece yarı sömürge-yarı feodal bir ülkede gericilere karşı ileri bir kolu oluşturduğunu düşünmek sınıf mücadelesinin diğer kesimlerini yok saymak anlamına gelir. Şu noktaların altını çizmekte yarar var. Bir kere süreç eşitsiz ve bileşik geliyor. Makedonya'da ağırlıklı olarak burjuva devriminin ete kemiğe büründüğü siyasal güç, İttihat ve Terakki Fırkasında olmakla beraber, Bulgar, Yunan, Sırp, Ermeni ve Yahudilerin uluslaşma hareketlerini ve siyasal temsilcilerini göz ardı edemeyiz. Bunların da saltanata ve dinci gericiliğe karşı İttihat ve Terakki hareketi ile ittifakı var. Bir diğer konu emperyalizm döneminde burjuva ilericiliğinin, burjuva devrimciliğinin sınırlarının bulunması. Doğarken gericileşebiliyor olmasından kaynaklanıyor. Sosyalist hareketleri ve işçi haklarını hemen karşısına alabiliyor ve eski düzenin dayanakları üzerine kendi iktidarını yerleştirebiliyor. Yeterince açıklık var, görelim.

Osmanlı işçileri, II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki birkaç ay içinde 111 adet grev eylemi gerçekleştirdi. Osmanlı işçilerinin bu tutumu karşısında, İttihat ve Terakki Cemiyeti 8 Ekim 1908'de Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat adıyla bir tüzet düzenlemeyi, Meclis'e bile sevk edilmeden Heyet-i Vükela (Bakanlar Kurulu) kararıyla yürürlüğe koydu. Grevler yasaklandı. Burjuvazi ensesinde işçi sınıfının soluğunu hissediyor.

Bundan sonrasını Walter Z. Laqueur'ün Orta Doğu'daki Komünistlik ve Milliyetçilik faaliyetlerini incelediği eserinin 16. bölümünden Dr. Fethi Tevetoğlu aktarıyor.

"1908'de Jön Türklerin ihtilali ve yeni Anayasa, Türkiye'ye sosyalist partiyi getiren amillerden biri olmuştu. İlk teşebbüs 1909'da Selanik'te Benaroi'nin başkanlığındaki bir grup tarafından meydana getirilmişti. Üyelerinin ekserisi Rum, Yahudi ve Bulgar'dı. Bu teşekkül, II. Enternasyonale bağlanmaya karar verdi. Seçimlere (1908 Kasım-Aralık) katılarak oldukça mühim bir başarı sağladı ve Türk Parlamentosu'na temsilci soktu. Bu partinin yaptığı kongrelere yurt dışından gelip katılan yabancı sosyalist partilerin temsilcileri arasında, meşhur Alman sosyalisti Parvus da vardı. 1912'de Selanik'te "Türkiye Sosyalist Birliği" kuruldu. İstanbul'a nazaran Selanik'teki iklim ve şartlar, böyle yeni teşekküllerin kurulup gelişmesine daha elverişli idi. 1912'den sonra bu yeni sosyalist gruplara bir çok Türk

üyelerin de katılmaya başlamaları teşkilatın genişlemesini ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu cereyanın İstanbul, İzmir ve diğer Asya yakası Türkiye'nin bölge ve merkezlerine de sıçramasını, yayılmasını kolaylaştırdı.”(16)

Cumhuriyet dönemi gerici saldırılar: Kubilay Olayı

Burjuva devrim sürecinin II. Meşrutiyet döneminden sonra gelen son durağını oluşturduğunu biliyoruz. Kuşkusuz Cumhuriyet'in devrim süreci siyasal iktidarın ele geçirilmesiyle önemli bir aşama kaydederek. İktidarın ele geçirilme süreci devrimci güçlerin olabildiğince geniş, kendi içinde çatışmasız, tutarlı olmasını gerektirir. Eski iktidar sahiplerinin tasfiyesi devrimci güçlerin siyasetinin birlik ve görüntüsünü güçlendiren bir etkidir aynı zamanda. İşin bu aşaması geçildikten sonra durulma ve dengelenme olarak adlandırılabilirimiz bir düzeni oturtma süreci eksene oturur. Bu aşamaya kadar kurulmuş olan ittifak biçimleri kırılarak yerini yeni ittifak biçimlerine bırakır. Cumhuriyetin kuruluşunda da böyle oldu. TKP önderlerinin Karadeniz'de katledilmesi, Halk İştirakiyyun Fırkası'nın, Çerkez Ethem kuvvetlerinin tasfiyesi ve ittifak zincirinden çıkarılması bu aşamaya denk gelir. Merkez kendi toplumsal dayanaklarını güçlendirerek devrimci ve ilerici güçlerle bağını koparmaya çalışır. Bu ihtiyaç emperyalist kapitalist sistemin yönelimleriyle de uyum içindedir, İngilizlerin Yunan ordusunu desteklemekten vazgeçmesi bu tarihlere denk düşmektedir. Bundan sonra burjuva devrimi ticaret burjuvazisi ve toprak beylerinin iktidar bloğuna uygun toplumsal tabanı kurmaya başlar. Buna uygun siyasal üstyapısal düzenlemelere geçilmesi kaçınılmazdır. İzmir alınır. Lozan tescili yaptırılır, Cumhuriyet ilan edilir. İttihat Terakki kalıntılarının tasfiyesine geçilir. Düzenin oturtulması süreci başlar. 1930 yılları yönetici kesimin düzenin oturup oturmadığı konusunda kuşkuyla taşımaya başladıklarını gösterir. Serbest Fırka testi yapmıştır. Şüpheler yerindedir.

Kubilay olayı 1930'lu yıllara denk düşüyor. İzmir'in Menemen ilçesinde meydana geliyor. Kubilay bir jandarma asteğmen. Mesleğinin öğretmen olduğu biliniyor. Derviş Mehmet camide eyleme geçiyor. Çevresine topladığı yobaz kalabalıkla yürüyüşe başlıyor. Kubilay asteğmen olay yerine askerlerini bir sokak içinde bırakarak, tek başına intikal ediyor. Derviş Mehmet ile tartışıyor ve öldürülüyor. Bir bekçi de Derviş'i öldürüyor, kalabalık da bekçiye katleder. Olay böyle gelişir. Daha sonra olay yerine askeri birlikler intikal eder.

O yıllarda basın Nakşibendi tarikatının üyeleri olan gerici dinci kesimin yakalandığını ve sıkıyönetim mahkemeleri tarafından 37 idam cezasının verildiğini yazıyorlar. Asılırlar.

Dışarıdan bir gözlemci bu tür olaylara şöyle yorum yapıyor: “1925

Şeyh Sait isyanı veya 1930 Menemen Olayı gibi dini gerekçelere de dayanan isyanlar veya Kemalist rejim karşıtı gösteriler ortaya çıktığında, Cumhuriyetçi eliti oluşturan eski İttihatçılar nelerin olduğunu anlamak için hemen Nisan 1909 (31 Mart Vakası-H.S.) deneyimini hatırladılar.”(17) Düğmeye basıldığında tepki büyük. 21 yıl önce yaşanan olayı hemen hatırlıyorlar.

Siyasi bağlamda da Kubilay Olayı, 1930’da Ali Fethi Okyar tarafından Mustafa Kemal’in tavsiyesi ile kurulmuş olan ve 17 Kasım 1930’da kendini fes eden Cumhuriyet’in ikinci ana muhalefet partisi Serbest Fırka’nın 99 günlük varlığı ile beraber değerlendirilmektedir.

Bundan sonrasını Yalçın Küçük’ten dinleyelim. O dönemin Amerikan Elçisi Grew’in anılarından aktarıyor. Şöyle: “Bunun arkasından Menemen Olayı geldi. Bu defa hükümet, bu olayı, kendi yararına kullanmaya hazır ve kararlı idi. Şimdi Fethi’nin kampanyasından, tahmin ettiğimizden daha fazla yaralanmış olan hükümet için, prestijini yeniden kazanmak amacıyla kullanabileceği altın bir fırsat doğmuştu.”(18) Ali Fethi Okyar ve Serbest Fırka’nın, hükümeti tahmin ve beklentilerinin ötesinde etkilediğini düşünüyor.

Altın fırsat konusuna da açıklık getiriyor: “Aynı zamanda Halk Partisi’nin bir baştan bir başa yeniden örgütlenmesi başladı. Eğer çıkardığım sonuçlarda yanılmıyorsam, bu yeniden örgütlenme Halk Partisi’ni, faşist ilkelere dayalı bir siyaset-egitim örgütüne dönüştürecektir ve faşizmin Türkçesi ‘Yeni Kemalizm’ olacaktır.”(19) Grew Mussolini ve Hitler’i görüyor. Kemal’deki gelişmelerin benzeştiğini düşünüyor ve hükümetine rapor ediyor.

30’lu yıllar dünyanın yeniden paylaşılacağına ön hazırlıklarının yapıldığı yıllardır. Mussolini ve Hitler sahne alıyor. İngiltere 1926 yılında başlayan işçi başkaldırısının istikrarsızlığını yaşıyor. Genç Cumhuriyet Serbest Fırka deneyiminden toplumsal dayanaklarının zayıf olduğunu görüyor, dünyadaki yönelimleri dikkate alıyor, köye yüzünü çevirip popülizm yaparken diğer taraftan Devletçilik uygulamalarına geçiyor. Cılız bir gerici dinci başkaldırı olan Derviş Mehmet ve şürekasını tarihe gömüyor. Derviş benzerleri dinin meşruiyetini uygulama işini Diyanete devredip yer altına çekiliyor. Bu etki o kadar güçlüdür ki, 1946 yılına kadar iki tane İmam Hatip Okulu kurulur ancak bunlardan bir tanesi öğrenci bulamadığı için kapanmak zorunda kalmıştır.

Köylere yakın bölgelerde kurulan Köy Enstitüleri de, 1938 yılı başlangıçtır, düzenin önemli toplumsal dayanaklarından birini oluşturmuştur. Popülizm, Milliyetçilik, Devletçilik ve Korporatizm egemen ideolojik yapıdaki ön plana çıkan renklerdir. İslam yer altında ve diyanetle uykudadır. O yıllarda Hitler’in Sovyetler’e saldırısı bekleniyor, politika daha çok Türkifikasyon ve Turan fikrine kilitleniyor.

İleride değineceğiz. 40'lı yıllar Alman orduları Sovyet dünyasını yıkmaya çalışıyor. Zavallı teğmen Türkeş kendini, Turan fikrine fazla kaptırıyor. 1940 yıllarının politikaları Alman ordularının yenilgisiyle çökünce, Turancı teğmenimiz hapsi boyluyor. Hayatının en büyük hayal kırıklığını yaşıyor.

Böylece Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet dönemine sarkan İslamcılık, Milliyetçilik, Türkçülük, halkçılık, devletçilik, korporatizm, batılılaşma gibi ideolojik yönelimler döneme has Kemalist politikanın örgütleyici ve düzenleyici rolüyle yeni bir eklenme biçimine bürünür. 30'lar Türkiye'sinin yeni egemen ideolojisi olarak şekillenir. Özellikle Türk tarih tezlerinin devreye sokulmasıyla Güneş Dil teorisinin ortaya atılması bu dönemin ayırt edici özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. Türk milliyetçiliği yönelimi ile sonuçlanıyor. 1940'lı yıllara kadar uzanıyor.

6-7 Eylül Olayları, Özel Harp Dairesi iş başında

1955 yılında "Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldığına dair" haberler ilk fitili ateşler. Gerici kalkışmalarda basın mutlaka özel bir önem kazanıyor. Tıpkı 2013 Haziran olaylarında penguin basını rolü oynadıkları türden. Daima düzenle uyum içindeler.

6 Eylül akşamı başlayan ve yaklaşık 9 saat süren olaylar boyunca ve sonrasında (aralarında iki ortodoks papaz da olmak üzere) 13 ile 16 arası Rum ve en az bir Ermeni vatandaşı hayatını kaybetmiş, 32 Rum da ağır yaralanmıştır. Fiziksel zarar, 4.348 Rum'a ait işyeri, 110 otel, 27 eczane, 23 okul, 21 fabrika ve 73 kilise ve mezarlıklar ile Rumlara ait 1000'in üzerinde evin tahrip edilmesi ya da yakılması şeklinde ortaya çıkmıştır. Sanki bu olaylar ileride yaşanacak Kahramanmaraş ve Çorum olaylarını haber veriyor.

Tamamen devlet ve Menderes hükümetinin işi olarak tezgahlanmış. Bugün olayın bilgileri inkara yer bırakmayacak kadar açık ve arsızca dile getirilmektedir. General Sabri Yirmibeşoğlu, gazeteci Fatih Güllapoğlu'na "bu olayları Özel Harp Dairesi mükemmel şekilde organize etti" diyerek övünmektedir.

Eylemcilerin belirli bir disiplin altında hareket ettikleri tanıklar tarafından dile getirilmektedir. 1950 yılları soğuk savaş yılları olarak bilinir. Ayrıca Türkiye hükümeti emperyalizmin soğuk savaş yönelimine tam entegre olmuş bir pozisyonda yer alıyor. İçerde 1948 yılında Zonguldak'ta kurulmuş, sonra merkezini İstanbul'a taşımış Komünizm ile Savaş Dernekleri bulunuyor. Bu kuruluşların Özel Harp Dairesi ile ortak çalışmaları şüpheye yer bırakmıyor. Daha sonraki yıllarda saf solcular bu ilişkilere 'Derin Devlet' yakıştırmalarını yapmışlardır. Devletin sığ veya derini olmaz, çoğu zaman genel politikanın uygulama araçları olarak işlev görürler. Eylemcilerin başta devlet olmak üzere, bütün gerici teşkilatlardan güç aldıkları çok

net saptanıyor. Atatürk'ün doğduğu eve bombayı attığı ileri sürülen Oktay Engin Yunanistan'dan Türkiye'ye gelir. Sonra Nevşehir'e vali olur.

Burada dikkat edilmesi gereken noktaları şöyle sıralayabiliriz. Devletin belirlenmiş ve görevlendirilmiş bazı kuruluşları hükümetle de işbirliği yaparak kendi legalitesini, yasallığını çığneyebilmektedir. Kuşkuyla yer bırakmayacak kadar durum açıktır. Peki, bu saldırganlık ile ne amaçlanmıştı?

Kıbrıs'ta adanın Yunanistan'a ilhakını amaçlayan EOKA adlı örgüt, 1955 yılında İngiltere tarafından yasadışı olarak ilan edilmişti. Kıbrıs'ın Limasol ve Larnaka şehirlerinde İngiltere'nin iki askeri üssü bulunmaktaydı. İngiltere, gelişmelerden rahatsızdı. İngiliz emperyalizmi Kıbrıs adasını, Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da çıkarlarını koruyacağı, stratejik bir coğrafya olarak değerlendiriyordu. EOKA'cılar daha kuruluşlarının başlarında İngilizler ile çatışmalara girdiler. Başlarında savaş deneyimi yüksek Albay Grivas vardı. Miliyetçi idi, Yunan iç savaşında komünistlere karşı savaşmıştı.

İngiliz'lerin adayı terk etme ihtimali karşısında 50'li yıllarda başlayan ve Türk sağ tarafından sürekli gündeme taşınan “ya taksim ya ölüm” kampanyalarının da bu olaylardan etkilenen sağ kadroları kemikleştirdiğini saptayabiliyoruz.

Menderes hükümeti 1955 yılında ekonomik sıkıntılardan dolayı prestij kaybetmeye başlamıştı. CHP ise siyasi hakların kullanılmasının imkansız hale getirildiği, söz ve toplantı özgürlüğünün engellenmesi yüzünden seçimlere katılmayacakları kararını kamuoyuna açıklıyorlardı.

En önemli gelişme 1952 yılında gerçekleşmişti. Mısır'da General Necip, Kral Faruk'u devirerek iktidarı aldı. Arkadan Yarbay Nasır ön plana çıkmaya başladı. İngilizler Süveyş Kanalı'nı kontrol ettikleri, 70 yıldır yaşadıkları Mısır'dan apar topar çıkmak zorunda kalmışlardı. Bu nedenle Kıbrıs konusunda ve 6-7 Eylül olaylarında Türk kartını oynadıklarını düşünmemizde bir sakınca yok sanırım.

İstanbul, İzmir, Mersin, Ege sahil kasabaları dâhil olmak üzere yaklaşık 800 bin ile 1 milyon civarında Rum nüfus yaşamaktaydı. Kainmca İngilizlerin de onay vermesiyle 6-7 Eylül saldırısı hayata geçirildi. Aynı yıl Kıbrıs'ta da bir “Türk Mukavemet Gücü” adı altında, daha sonra da “Volkan” isminde Özel Harp Dairesi'ne bağlı askeri örgütlenmeler kurulduğunu öğreniyoruz. Bu saldırganlık Menderes hükümetinin can simidi olmuştur. Rum ve Ermeni azınlıklar hızla emniyetli ülkelere göç etmişlerdir. İngilizler de mutludur. Adada denge sağlanmıştı.

Sonunda, azınlıkların göçü nedeniyle geride 1500 civarında Rum ve Ermeni nüfusun kaldığı sanılmaktadır. Burjuva dünyası gericileştikçe gericileşiyor. Döktükleri kandan besleniyorlar.

Siyasi gericiliğin saldırılarından sol da nasibini aldı. 1950’lerde başlayan TKP tutuklamaları, Türkiye kapitalizminin soğuk savaşa ayak uydurabilmesi amacıyla tezgâhlanmıştır. Daha da ileri gidilmiş bir komünizm tehdidi fikri yaratabilmek için, demokratlardan da komünist imal edilmiştir. Batı ve kurumlarını çok istiyorlardı. Bu nokta da durmamış, 6-7 Eylül olaylarının suçluları olarak dönemin ünlü aydınları ve genç sosyalistleri tutuklanmıştır. Aziz Nesin, Hasan İzzettin Dinamo, Dr. Müeyyet Boratav, Can Boratav, Dr. Hulusi Dosdoğru, Dr. Nihat Sargın, Kemal Tahir, Asım Bezirci, Faik Muzafer Amaç, Aslan Kaynarca, İlhan Berktaş gibi isimleri görmek şaşırtıcı olmasa gerek. Yalan dolan ve komplo.

Günümüzde de 24 saat geçmeden suçlu imal etmek, yalan inşa etmek burjuvazinin genetiğinde olmalı. Geçmişteki örneklerini alıyorlar. Keza Menderes’in devamcısı olduklarını ilan ediyorlar.

60’lı yıllar ve gerici saldırılar

60’lar iktidardan Menderes’in tasfiye edilmesiyle başladı. 27 Mayıs İhtilali’ni yapan kadrodan genç Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı anılarında şunları dile getiriyor. “Esasen 28 Nisan olaylarından sonra memleket anormal bir döneme girdi, hiçbirimiz tekrar toplanıp, konuşmak imkânını bulamadık. Ekseriyetimiz örfi idare emrinde idik, vazifelerimiz başından ayrılamazdık. Haberleşmeler ve irtibat kuryeler vasıtası ile temin ediliyordu.”(20) Orhan Erkanlı 1957 yılında ordu içinde kurulmaya başlayan Kemalist gizli örgütlerden (cunta) birisinin üyesi. Birden fazla örgüt kuruluyor. Menderes iktidarının yarattığı tepkilerden doğuyor. Orhan Erkanlı 28 Nisan 1960 olaylarını anlatıyor.

Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasına dair kanunun kabul edilmesinin ardından 28 Nisan 1960 sabahı İstanbul Üniversitesi bahçesinde protesto mitingi düzenlendi, polisler okul bahçesine girdi, olaylar büyüdü. Bu sırada polisler tarafından öğrencilere ateş açıldı. Ve Malatya doğumlu Orman Fakültesi öğrencisi 20 yaşındaki Turan Emeksiz öldürüldü. Bu gelişmeler karşısında güvenlik güçlerinin üniversiteden ayrılmasını isteyen rektör Sıddık Sami Onar, tartaklanarak Emniyet Müdürlüğü’ne götürüldü.

Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim (örfi idare) ilan edildi. Ortam böyle şekilleniyor. İhtilalci subay Ömer Sami Coşar da o günleri şöyle dile getiriyor: “Günler geçiyor ihtilal lafı herkesin ağzında yayılmaya başlıyor ve gerek halktan gerek ordunun alt kademelelerinden bu yolda gelen baskı artıyordu. Fakat teşkilat, aralarında yüksek rütbeli bir subay bulunmadıkça harekete teşebbüsün çok tehlikeli olacağını düşünerek kesin hazırlıklara girişemiyordu.”(21)

İhtilalin arifesinde, planları bulunmuyor, liderleri yok, ancak 1950’li yıllar boyunca Menderes istibdadının biriktirdiği sağcı saldırıların

tepkisi olarak Kemalist “Demokratik Devrim” aranişına giriyorlar. Yaşanan tarihi koşullar bu tür ihtilalcilerin sezgilerini kamçılıyor. Teorik bakış açıları yok, bu nedenle tereddütteler. Küçük rütbeli subaylar oldukları için kendilerine üst rütbeli subaylar arıyorlar. General Özdilek’e gidiyorlar, red cevabı alıyorlar. Bunun üzerine Yarbay Orhan Kabibay’ı lider bulması için görevlendiriyorlar.

Orhan Yarbay, General Madanoğlu’nun kapısını çalıyor, siyasal durum değerlendirmesi içeren bir sohbetten sonra liderlik öneriyor, aldığı cevap ilginçtir: “Peki ulan..., şarta muallak kabul ediyorum... dedi”(22) Bunun üzerine Kabibay şartın ne olduğunu soruyor, aldığı cevap çok ilginçtir: “Kuvvetinizi, planlarınızı öğrenirim, baktım ki bana uygun değil, ben kaçarım arkadaş... Açıkça söyleyeyim... Bana kalles deme... Ama sizi ölünceye kadar ele vermemeye söz veriyorum... Akşama arkadaşlarınızla eve gel konuşalım”(23) Bu konuşma 14 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşiyor. 27 Mayıs İhtilalin’den yaklaşık iki hafta önce.

1950-60 arası iktidardaki ticaret burjuvazisi, cılız sanayi burjuvazisi ve toprak sahipleri ittifakının siyasal temsilcisi Menderes iktidarı gelişen nesnellik karşısında çaresiz saldırılarını sürdürmektedir. Başta üniversite öğrencileri olmak üzere toplumun önemli kesiminden büyük bir tepki toplamıştır. Turan Emeksiz olayı bardağı taşırmaktadır. Son on yılda öyle sorunlar birikmiştir ki bunların önünü açabilecek bir araniş somutun kendisini ifade etmekteydi. İhtilalci Binbaşı Orhan Erkanlı’dan dinleyelim: “27 Mayısçıların ihtilal sonrası için bir planları yoktu **fakat ekseriyetin fikrine dayanan prensipleri vardı**. Kurulması tasavvur edilen İnkılap Meclisi; yeni ve çağdaş bir yönetim kurarak Türkiye’nin sorunlarını her yönüyle ve kökten ele alacak niteliklere, kabiliyetlere sahip bir topluluk olacaktı. Böyle bir kadronun memlekette mevcut olduğuna ve zamanı gelince bu kişilerin bulunarak hizmete davet edileceklerine inanıyorduk.”(24) Çok açıklayıcı.

Halka silah çekmediler, üst rütbeden general liderlerini ihtilalden 15 gün önce ikna etmişlerdi. Programları yoktu, ama halkın haklı taleplerinin, özgürlük aranişlarının yanındaydılar, prensiplerini bunlar oluşturuyordu. İki şehirde örgütlüydüler, İstanbul ve Ankara. Lider bildikleri Cemal Gürsel Kara Kuvvetleri Kumandanlığı’ndan ayrıлып İzmir’e yerleşmişti. Ankara’da kuvvetleri zayıftı, tereddüt ediyorlardı. 28 Nisan’dan beri yaşanan olaylar anormal bir ortam yaratmıştı. Örfi İdare (sıkıyönetim) kumandanları olarak hükümetin emrinde yeni Turan Emeksiz’lerin ölümlerine yol açacaklardı ya da inisiyatif alacaklardı. İkincisini seçtiler. Kervanı yolda düzenlemeye karar verdiler.

Ortam müsaitti, yukarda açıklanan şartlar altında başladılar ve başardılar. Koşulların olgunlaşmış olmasına güvendiler. İktidar kalkışmasının baskın tarzında ve cesaretle uygulanışı, Milli Birlik

Komitesi'nin emirlerine silahlı kuvvetlerin hızla tabi olması ve tüm uygulamalara karşı çıkmadan refleks göstermesi, başarının sebepleri arasında sayılmalıdır. Devrimci ortam ordu içinde yer alan pek çok subayın örgüt üyesi olmasa bile benzer görüşlere sahip olduğunu göstermiştir. Toplumsal koşullar orduyu zorlamıştır.

Böylece Türkiye ilericiliği karanlık bir on yıldan sonra yeni bir döneme kapı açmıştır. 27 Mayıs İhtiali'nin yapan subayların birkaç tanesi hariç, sosyalizme kapalı oldukları bilinmelidir. Hatta öyle ki Truman doktrininin etkisi altında yetişmiş, batı özgürlüğünü korumak için sosyalizme karşı mücadelede stratejik önemi olan bir ülkenin elitleri olarak kendilerini değerlendirmektedirler. Bir şey hem kendisi hem kendisinden başka bir şey olabilir.

Kanlı Pazar, sarıklı katil sürüsü

Sosyalizm ve devrimci mücadele için 67-68 yılları dönüm noktasıdır. 60'lı yıllarda başlayan nicelik birikimi yavaş yavaş bir olgunlaşma aşamasına doğru ilerlemektedir.

1965 yılı üniversite gençleri Kızılay'da Dönüşüm dergisi satıyorlar. Adalet Partisi iktidarı var. AP iktidarının desteklediği Komünizmle Savaş Derneği üyesi gençler Dönüşüm dergisi satan gençlere saldırıyorlar. Bu tarihten itibaren gençler birbirlerinden **sağcı ve solcu isimleriyle** ayrılıyorlar.

1960'lı yıllar tarihleri Türkiye İşçi Partisi'nin ve DİSK'in kuruluşunun da başladığını kaydediyor. Birisi sendika ve TİP'in kuruluşuna ön ayak oluyorlar. Diğer düzene muhalif partidir. Burjuva iktidarını ve muhalefetini rahatsız ediyor. Bu tarihlerde solun yükseldiği görülüyor. Gerici iktidar solun yükselişinin mevcut yasalarla engellenemeyeceğini fark ediyor. Mevcut devlet legalitesi sola sınır koyamıyor. Böylece Komünizmle Savaş Dernekleri taraftarları, İmam Hatip Okulları gençliği solun üstüne saldırtılıyor. Sağ-sol çatışmaları böyle başlıyor. TİP Milletvekili ve yazar Çetin Altan bu saldırılardan nasibini alanlardan. İktidarda bulunan Demirel ve AP (Adalet Partisi), faşist Mussolini döneminde İtalya'da yasalaştırılmış ve Türkiye tarafından kendi ceza-hukuk sistemine ithal edilmiş olan 141-142. madde olarak bilinen kanunları daha da sertleştirmeye çalışmaktadır.

Toplumsal sorunların hızla artmaya başladığı dönemler başlıyor. Gelişmelerin ekonomik ve siyasi açıdan yapısal bir değişimi dayattığı önceleri fark edilmese de gerçek buydu. Burjuvazi, sorunları çözemiyor veya çözerken çok zorlanıyor. Solun prestij kazanmaya başladığını görüyoruz. Sol hızla küteselleşiyor.

1967 yılı Haziran ayında ABD altıncı filosu İstanbul'a gelir. Amerikan karşıtı eylemler patlar. Amerikalı denizciler karaya çıkınca Taksim'e giderler ve Taksim anıtına çelenk koyarlar. Gençlik bu çelenkleri

alıp parçalar ve yakar. Yerine kendi çelenklerini koyarlar. Üzerine de “Emperyalizmin Kanlı Eli Atamıza Uzanmasın, Kırılır” şeklinde yazılmış bir pankart asarlar. Haziran sonunda Beyazıt Meydanı’ndan Taksim’e on bin civarında solcu gencin katıldığı bir yürüyüş gerçekleştirilir. Dolmabahçe’de bulunan Amerikan bayrağının indirilerek yerine Türk bayrağının çekilmesi ile miting sona erer.

1967 Kasım ayı geldiğinde bu sefer yeni yasa ile kurulan özel okullara karşı İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara’dan Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin birlikte yürüttüğü bir karşı duruş eylemliliği yaşanır. Özel okulların devletleştirilmesi istenmektedir.

Sokaklar gençlerin elindedir. Olayların akışı bunları gösteriyor. Gelişmeler karşısında AP iktidarı tedbir almak için hazırlanır. AP gerici saldırının hem yasalarını oluşturmaya çalışır, hem de burjuva devlet legalitesi dışında savaşın sürdürülmesinin hazırlıklarını başlatır. CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) 1969 yılında adını MHP olarak değiştirir. Başına ‘Başbuğ’ lakabıyla tanınan 40’lı yıllarda Turanist, 60’lı yıllarda MBK (Milli Birlik Komitesi) üyesi, sonra da 14’ler Hareketi içinde tasfiye edilerek sürgüne gönderilen albay eskisi Alpaslan Türkeş getirilir. İşbölümü tamamlanmıştır.

1968 yılındaki gelişmelere engel olabilmesi için, Milliyetçi Hareket Partisi komando kampları olarak bilinen ve para-militer kadro yetiştiren çalışmalar yürütür. Komando kamplarının başlarına eski emekli askerler getirilir. Bunlardan birisi Dündar Taşer adlı emekli askerdir. ANAP zamanında Turgut Özal, D. Taşer’i milletvekili yapmıştır. Taşer, medyada ‘otel ayısı’ olarak da tanınmıştır. Baştan itibaren sola karşı kullanılacak bir suç örgütü inşa edilmeye başlamıştır. 1968’in sol yükselişinin yarattığı etki tüm sağ grupların birbirlerine yakınlaşmalarını beraberinde getirmiştir.

MHP insan kaynağını bulmakta zorlanmamıştır. Komünizm İle Savaş Dernekleri, Milli Türk Talebe Birliği hazır kaynak yaratıyordu. Ek olarak kırsal bölgeden şehirlere göçün artmasıyla birlikte şehirlerin sosyo-kültürel yapısına ayak uyduramayan genç bir nüfus ortaya çıkmıştı.

Ayrıca şehirlerin konumu da yeni bir imkan, yeni bir ufuk vaat etmekten daha çok bir **vasıfsızlaşma** yaratıyordu. İktidarın mülksüzleştirdiği, kolay denetlenemeyen, eskiden rahatlıkla itaat ederken şimdi bundan arınmış bir toplumsal kesim ortaya çıkmıştı. Devletin de desteği ile bu gençler komando kamplarında anti-komünist mücadeleye hazırlandılar. Böylece devlet yasallığının rahatlıkla aşıldığı bir ortamın gerici siyasal hareketi faşist çeteler yaratılmış oldu. 1969 sonrası oluşan MHP budur.

Sokak hakimiyeti kurmuş üniversiteli sol gençlik ile DİSK’li sendikaların grevlerini kırmaya veya TİP’in mitinglerini, toplantılarını, gazete dağıtımlarını engellemeye çalışacak para-militer örgütler işi böylece Albay Türkeş’in eline bırakılmıştır.

Toplumsal alt yapısı ile üst yapısı arasında ortaya çıkan dengesizlik özel kompartımanların daha önce sarsılmasına yol açıyor. ODTÜ ve İTÜ, özel okulların kurulmasına karşı çıktılar. Çünkü ODTÜ ve İTÜ mezunu gençler Türkiye Kapitalizminin iş alanlarında çabucak iş bulabiliyorlardı. Ancak özel okullar bu alanı darlaştıran bir işlev görebilecekti. Ayrıca bazı okulların sahipleri Başbakan Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel'di. Ankara'da Yükseliş Kolejlere, Yükseliş Mimarlık ve Mühendislik okulları, Eczacılık ve Dişçilik okulları bunlar arasında sayılabilir.

Düzenin yarattığı gelecek sorunu, sol gençliğin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu sorunu etinde kemiğinde hisseden bir başka okul Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ydı. Bu okulların öğrencileri mezun olur olmaz işsiz kalıyorlardı. 1968 yılı geldiğinde ilk öğrenci okul işgalleri DTCF'de başlamış, Hukuk fakültelerine sıçramıştır. Öğrenciler için, hukukçu olmanın cazibesi azalmıştı. Ankara'da gelişen olaylar, kısa sürede İstanbul'a sıçradı ve hızla yayıldı. Büyük idealler oluşturmaya başlayan ve kapitalizmin cazibesini kaybetmiş okullarında okuyan öğrenciler için yeni bir yol arayışı oluşmaya başlamaktadır.

Toplumdaki gelişmelerin gerisinde kalan üniversite sistemi günahlarının sonuçlarına katlanmaktaydı. Harun Karadeniz "Olaylı Yıllar"ı anlatırken şunları saptıyor. "1968 yılları işgalleri, öğrenci eylemlerinde bir nitelik değişmesi getirmişti. Bu niteliğe göre eylemlere biraz daha şiddet unsuru girmiş oluyordu. O tarihten itibaren öğrenci eylemlerinde şiddet unsuru daha çok görülecektir." (25) Bu hem sağcı öğrencilerin saldırganlığına karşı bir savunma hem de devletin işgalleri sonlandırmasına karşı direnişin sonucuydu.

Diğer taraftan yoksul köylüler ve bazı işçiler de öğrencilerin işgal eylemini benimseyerek toprak ve fabrika işgallerine başladılar. Gerçi toprak işgalleri Ege'de küçük bir alanla sınırlı kaldı ama fabrika işgalleri yaygındı.

Mayıs 68 tarihinde o gün mevcut sol öğrenci kuruluşları, Taksim'de NATO karşıtı bir eylem düzenlerler. ABD 6. Filo'su Temmuz ayında tekrar İstanbul'a gelir. Öğrenciler ABD'li denizcileri protesto gösterileri başlatırlar. Polis Gümüşsuyu'ndaki yurtları basar. Vedat Demircioğlu'nu üst kat penceresinden atarak ölümüne yol açarlar. Polisin 68 gençliğine karşı işlediği ilk cinayettir.

Bunu üzerine Deniz Gezmiş'in liderliğini yaptığı DÖB'lü öğrenciler, ABD denizcilerini, Dolmabahçe'de denize dökmüşlerdi. Buradan kurtulup Taksim'e kaçan er ve subaylar yakalanıp dövülmüş ve şapkaları alınmıştır. Eyleme katılan öğrenci kütlesi hem çok kalabalık hem de çok öfkeli idiler.

Tam bu sıralarda ABD, Robert Komer'i Türkiye'ye elçi atar. CIA ile bağlantılı çalışan pasifikasyon uzmanı olarak Vietnam'da çalışmıştır. Türkiye'de "Vietnam Kasabı" olarak bilinmektedir.

ODTÜ'yu ziyaret ediyor. Devrimci gençler Komer'in arabasını yakıyor. Komer ve Rektör Kemal Kurdaş arabanın yanışını kenardan izliyorlar. Rektör'ün durumu içler acısıdır. Komer'i kendisi davet etmiştir. Olayların bu noktaya geleceğini düşünmemiştir. Pasifikasyon uzmanı Komer ise sadece şaşırmıştır. Öğrencilerin bu güçte politize olduğunu beklememektedir.

Komer'in arabasının yakılmasından bir buçuk ay kadar sonra tarihe Kanlı Pazar olarak geçen olay yaşanır.

Kanlı Pazar tamamen siyasi gericiлик tarafından tertiplenmiş örgütlü bir gerici saldırıdır. 1969 yılının Ocak ayı bir dizi mitinge sahne olur. Devrimci gençlik 6. Filo'ya karşı ülkenin pek çok yerinde mitingler zinciri tertipledikten sonra 76 örgütün katılımıyla İstanbul Taksim'de 6. Filo'ya karşı en büyük gösterisini hazırlamaktadır. Siyasi gericiлик bu gösteriyi tepelemek için bulunmaz fırsat olarak değerlendirir. Devlet destekli hazırlıklar başlar. Önce basın harekete geçer. "Endonezya'da komünistlerin nasıl katledildikleri, Müslümanların oynadıkları rol" özendire özendire anlatılır. Yobaz gazeteler Müslümanları cihat için göreve çağırır. İşin medya ayağı tamamdır. Bundan sonra anti-komünist dernekler ve örgütler kadrolarını harekete geçirir. İçişleri Bakanı Faruk Sükan'dır, olaydan sonraki açıklamalara baktığımızda, hükümetin ve devletin önemli kesimlerinin bu çalışmalarda aktif rol aldıklarını belgelemektedir. 14 Şubat Cuma günü namazdan çıkan kalabalık tekbir getirerek 'Bayrak Mitingi' gerçekleştirir. Ön hazırlık tamamlanmıştır. Kaynaklar Komünizm ile Mücadele Dernekleri'nin ve Milli Türk Talebe Birliği kadrolarının aktif çalışmalarını kaydetmektedir. Hedef mitingde net olarak açıklanır. 6.Filo'ya karşı eylem yapacak olan sol gençlik cezalandırılacaktır.

16 Şubat Pazar günü gerici yobaz kütlesi önce namaz kılıp sonra Taksim'e geldiler. Polis gözetiminde alanın sağına ve soluna yayılarak bir çember oluşturdular. Elllerinde demir çubuklar, kesici aletler, sopalar, taşlardan oluşan mühimmatları vardı.

Devrimci gençlik ağırlıklı olarak Beyazıt meydanında toplandı. Ülkenin diğer yerlerinden gelenler Eminönü, Şişli, Dolmabahçe, Sirkeci, Karaköy bölgelerinde toplanarak Taksim'e doğru yürüyüşe geçtiler. Polis Devrimci gençliği küçük gruplara bölerek meydana gönderdi. Meydandaki gerici yobaz kütle tarafından linç edildiler. İki ölü iki yüzün üzerinde yaralı günün bilançosuydu. TİP üyesi Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürüldüler. Hürriyet gazetesi muhabiri Ali Turgut'un bıçaklanarak öldürülüşünü resimledi. Olayın fotoğrafında çevrede bulunan polislerin nasıl seyirci olduklarını belgeledi. Soruşturmalar kapatıldı. Meclis tartışmaları 20 dakikayla kapatıldı.

Bundan sonra devrimci mücadele farklı bir eksene oturdu. 68 gençliği toplumsal koşulların zorlamasıyla hiç de hazır olmadıkları bir

sürecin öznesi oldular. Gençliğin bu şekilde ezilmeye çalışılması korku yaratmaktan çok, mücadeleyi tetikledi.

O dönemleri devrimci demokrasi saflarında yaşamış bir devrimciden dinleyelim: “İlk tutuklamalar, kurşunlanan ilk öğrenci, yenilen ilk dayaklar ve boykotlar ve işgallerle biten 1968 yılı, uluslararası alandan tercüme edilen kavramların içlerinin doldurulmasının ve hayattaki temel tercihlerin yapılmasının gerekliliğini herkese dayattı. Yalnızca öğrencilere değil, gerçek sınıflara, gerçek toplumsal güçlere bağlanmak ve hayatını bu hareketin ritmine bağlayarak yaşamak gerekliliğini idrak etmiş ilk Marksist profesyonel devrimciler grubu, Che’nin çağrısının son sözlerini hayatlarının ilkesi kılarak devrimci öğrenciler kitlesinden ayrıştı. 1968’le gelen büyük toplumsal hareketlilik dalgası bağrına aldığı herkesi bir biçimde değiştirirken asıl kalıcı olan ve 1968 olmasa ortaya çıkmayacak olan değişim, öğrencilerin kitlesinin içinden fırlayan doğal önderlerin oluşturduğu bu profesyonel devrimci çekirdekleriydi. Bu çekirdeklerin varoluşunun anlamı, bütün tecrübesizlikleri içindeki genç insanların artık geleneksel öğrenci yoldaşlığından farklı, son derece özgül bir dayanışma mekanizması içinde yeni insan ilişkilerinin, bir ölüm kalım kavgasına bağlanmış bir ahlakın belirlediği ilişkiler alanına adım atmalarıydı. Daha sonraki yıllarda kurulmuş bütün <gizliörgütler’in>, <devrimci hareketlerin> yaslanabilecekleri bir başlangıç noktası 1968’de tohumları atılan bu ilişkiler içinde oluştu. 1971’de kurulan ve sonraki dönemin tüm devrimci ‘siyasetleri’nin döl yatağı olan THKP-C, THKO ve TİKKO bu çekirdeklerden doğdular, TKP, Tİ-İKP bu çekirdeklerden elde edilen meyveleri devşirerek geliştiler. Bu grupların evrim çizgileri izlendiğinde, önderliklerinde 1968’in bu ilk profesyonel devrimci çekirdeklerinden gelmemiş bir tek kişinin bile bulunmaması bir rastlantı sayılamaz.”(27)

Ekonomik ve siyasal kriz içindeki ülkede, toplumsal tepkilerin de yoğunlaşmaya başladığına tanık oluyoruz. Kanlı Pazar’ın üzerinden neredeyse bir buçuk yıl geçmişti. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler 12 Haziran 1970 tarihinde bir basın açıklaması yapar: “Sendikalar kanununu değiştiren yeni tasarı,ekspres sür’atı ile Millet Meclisi’nde üç buçuk saat görüşülüp kabul edildi.”(27)

Kemal Türkler ve arkadaşları bu açıklamayı yapmadan önce tasarının Meclis’te ele alınacağını biliyorlar. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), AP (Adalet Partisi) ve GP (Güven Partisi). Bu üç parti işçilerin sendikal haklarını sınırlandırmayı hedeflerine koymuşlar. Bu konuda birlikte hareket edecekleri anlaşılıyor. Parlamentodan hayır gelmeyeceğini net bir şekilde anlıyorlar. Sınıf çatışması kendi fırtınasını hazırlamaya başlıyor.

15-16 Haziran: İstanbul işçi sınıfının esiri

68 yılından beri yaşanan olayların da etkisini derinden hissetmiş işçiler kendilerini etkileyecek olan bu gelişmelere karşı nasıl bir tutum takınacaklarını belirlemek için tartışmaya başlıyorlar. Olaylara tanık olmuş sendikacı ve öncü işçiden dinlediğim bilgileri şöyle sıralayabilirim: “İşçiler DİSK yönetimi karar almadan kendi kararlarını almışlardı. Öncü işçilerin yönlendirmesi ile hemen eylem komitelerini oluşturmuşlardı. 27 Mayıs Anayasası’nda yer bulan direnme hakkına dayanarak kendilerini savunacaklarını belirliyorlardı. Kurdukları komitelere de ‘Anayasal Direniş Komiteleri’ adını vermişlerdi. İstanbul’un her iki yakasında yer alan pek çok fabrikada komiteler kurdular. Komiteler arasında koordinasyonun nasıl sağlanacağına ilişkin işleyiş prensipleri oluşturmuşlardı. DİSK Yönetimi bu gelişmeler karşısında Kemal Nebioğlu’nun başkanlığında Salih Çetin, Celal Beyaz, Şinasi Kaya, Hilmi Güner, Mustafa Baş’tan oluşan bir komite kurarak işçi komiteleriyle irtibata geçti. Bir dizi eylem türünde anlaşıldı. Devlet Başkanı, Başbakan, Meclis’te yer alan partilere telgraf çekerek işe başlıyorlar. Direnme haklarını tasarı meclisten çekilinceye kadar kullanacaklarını, kararlı olduklarını net bir şekilde uyarıyorlardı.”

15-16 Haziran yürüyüşü böyle başladı. Yola çıkan işçiler Ankara asfaltı boyunca ilerlemeye başladılar. Yol boyunca kendilerine bölgedeki fabrikalar da katılmaya başlıyor. Kartal’dan Kadıköy’e doğru büyük bir kalabalık oluşuyor. Halktan da binlerce insan yürüyüşe dahil olmaya başlıyor. Bağdat caddesinde yaşayan burjuvalar evlerini bırakıp kaçıyorlar. Yürüyüşü önlemek için kurulan barikatları bir bir aşılıyorlar. En sert çatışmalar Kadıköy bölgesinde yaşanıyor, bir polis ölüyor. İşçilere barikat dayanmıyor.

Tuzla çevresi fabrikaları Gebze’ye doğru yürüyüşe geçiyorlar. Bakırköy civarındaki fabrikalar Taksim tarafına doğru yol alıyorlar. Emniyet kuvvetleri Haliç üzerindeki köprüleri açıyor. Buna rağmen işçiler kayıklarla, motorlarla Taksim’e yürüyorlar. Ve başarıyorlar.

16 Haziran’da Maden-İş bölge temsilciliği önünde toplanan işçiler bu sefer Lastik-İş sendikası yöneticileri tarafından yürüyüşe katılmaları engellenen Good Year ve Pirelli işçileriyle buluşmak için o yöne doğru yürüyüşe geçtiler, kurulan barikatları aştılar ve adı geçen fabrikaları da yürüyüşe kattılar.

Bütün bu eylemler sırasında beş kişi hayatını kaybediyor. 200 kişi yaralanıyor. Bir de AP binası tahrip ediliyor. İktidar hemen sıkıyönetim ilan ederek tüm sendika, öğretmen örgütü TÖS ve Devrimci Gençlik binalarına ve TIP’e ve yöneticilerine göz dağı operasyonlarına başlıyor. Gerici iktidar süreci kontrol altına alırken saldırısını sömürü oranlarına müdahale anlamına gelen devalüasyon yaparak ekonomik saldırıyla perçinlemiştir.

Ancak tüm saldırılarına rağmen siyasi ve ekonomik kriz aşılamamıştır. Toplumsal kıpırdanmalar da içten içe sürmektedir.

Mevcut parlamentonun ve hükümetin krizin üstesinden gelemeyeceğini öne süren ordu 12 Mart 1971 tarihinde muhtıra veriyor. Ka-

pitalizmin biriktirdiği sorunların teknokratik bir hükümet modeliyle aşılması gerektiğini düşünüyorlar. Ordu içinde Milli Demokratik Devrimci çıkış arayan bir grubun olduğu da biliniyor. Doğan Avcioğlu'nun liderliğini yaptığı bu grup iktidara uzanacak cesareti gösteremiyor. 9 Mart tarihinde Hava Kuvvetleri Kumandanlığı'nın alt katında yapılan toplantıda yenilgiyi kabul ederek tasfiye ediliyorlar. Nihat Erim Başbakan oluyor. Balyoz Harekatını başlatıyor.

Balyoz Harekâtı adında bir operasyon ile tüm ilerici ve devrimci güçlere savaş açılmıştır. TİP kapatılmış, yöneticileri tutuklanmış, DISK yöneticileri soruşturmalara maruz kalmışlardır, direnen gençlik önderleri THKO, THKP-C, TİKKO gibi örgütler kurarak mücadele etseler bile fizik tasfiyeye uğramışlardır veya çoğu tutuklanmış, ağır cezalara çarptırılmış ya da idam edilmişlerdir. TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) de kapatılarak mal varlığına el koyulmuş, yöneticileri tutuklanmıştır. 9 Martçılar, General Celil Gürkan, Doğan Avcioğlu, İlhan Selçuk gibi aydınlar Ziverbey Köşkü diye bilinen sorgu merkezinde işkenceye tabi tutulmuşlardır.

Dinci ve milliyetçi akımlara dokunulmamış, para-militer olarak yeniden kullanılabilirler düşünülerek yedekte tutulmuşlardır.

Balyoz Harekatı ilerici hareketi bastırmaya çalışırken anayasal değişiklikleri ihtiyaca göre yeniden belirlemiştir. Ama tekellerin talep ettiği anayasal düzeni tam tamına kuramamışlardır. Sınıfları için geçici bir nefes alma payı sağlamışlardır. Nihayet 12 Mart'tan çıkılması burjuvazi için bir ihtiyaç halini almıştır. Geride bu kadar yıkım yaratıldıktan sonra çıkışı bir yeni umut eksenine oturtulmuş politikalarla yapmak kural oluyor. Umudun merkez partisi olarak CHP ve Ecevit devreye sokuluyor. Mümtaz Soysal önemli bir rol oynuyor. Uğur Mumcu ve benzerlerini de sayabiliriz. Ecevit'in popülist dalgasının yükselişini dönemin belirleyici rengi olarak görebiliriz.

1 Mayıs 77, Kahramanmaraş ve Çorum, komplocu katiller sürüsü

Melen Hükümeti bir 12 Mart hükümeti, arkasından Talu geliyor, Merkez Bankası Başkanlığı yapmış. Teknokrat. Türkiye kapitalizminin yapısal sorunları var. Otomobil ve dayanıklı tüketim malları satışını arttırmak istiyorlar. 12 Mart'ın istediği ihracat boş çıkıyor, beceremiyorlar. O zaman pazarı içerde genişletmek gerek. İşbölümü alanlarını arttırırken taksitli satışları bir çerçeveye oturtmak istiyorlar. Finansman sorununu devlete yıkarak işin içinden çıkmayı düşünüyorlar. Lenin "ekonominin yoğunlaşmış şekli politiktir" tanımlamasını yapıyor. Sermayenin istekleri 12 Mart ve teknokrat yapıyla gerçekleştirilemiyor. Toplumsal tabanı geniş bir siyasi hareketle mümkün gözüküyor. 12 Mart gidiyor, CHP sosyal demokrat bir imaj ile parlatılmış, popülizm elbisesi ile giydirilmiş olarak iktidara geliyor. Erbakan'ın MSP'si (Milli Selamet Partisi) de CHP'ye koltuk değneği oluyor.

Görülüyor ülkedeki tekeli düzen yapısal ihtiyaçlarına uygun ekonomik sorunlarını çözecek siyasal yapılar istiyor ve buna uygun

düzenleme ihtiyacı 12 Mart'ın kısa hayatını açıklıyor. Tek başarı işçi sınıfı ve emekçi halkın siyasal uzantıları üzerinde şiddetle sağlamıyor. Öncüler tasfiye ediliyor ancak devamcıları korkmuyor, çıkıştan onlar da faydalanmaya çalışıyorlar.

Devrimci demokratlar sığ savların tutkulu savunucuları oluyorlar. TİP'in ikinci çıkışında önemli deneyimler biriktirdiği görülüyor. Bu iki kesim arasında önemli bir açılış oluyor. Revizyonist-pasifist, anarşist, goşist, terörist, ajan provokatör v.b. bu kavramlar havarlarda uçuşuyor.

Ecevit popülizminin toplumsal taban genişletme çalışması, aynı zamanda gecekondulardan denilen yaşam alanlarını da etkilemeye başlıyor.

"Türkiye'de Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm" adlı çalışmasında, Korkut Boratav konuya şöyle yaklaşıyor: "...bu türden bir ekonomik ve toplumsal yapının, kentli emekçi nüfusa ve hatta doğrudan doğruya işçi sınıfına çok güçlü küçük burjuva ve lümpen damgalar vurduğu; buna ek olarak içerdiği görece esneklik unsurlarının da katkısıyla, etkili sınıf bilinçlenmelerine ve sınıf kavgalarına yol açmayan dengelere yöneldiği ve bu nedenlerle sistemin işlerliğine ve bekasına hayati katkılar yaptığı da söylenebilir." (28)

Boratav şehirlerin yamacında yer alanların düzenin bekasına katkıda bulunduklarını saptıyor. Doğruluk taşıyor.

1973-74 yıllarında olgunlaşma süreci başlıyor. Af ile cezaevinden çıkan devrimci kadrolar, gizlenmeyi başarmış örgüt militanları tekrar bir araya gelerek eski örgütlerin varisi olduklarını ileri sürüyorlar. Aynı kökten gelmelerine rağmen pek çok örgüt kuruyorlar. Aralarında ileri sürdükleri tartışma tezlerinin sığ niteliklerini yeniden vurgulamakta yarar var. Ancak aralarında hareketin ivmesi ve radikalizm konusunda anlaşamadıkları ortaya çıkıyor. Bir de dünya sosyalist hareketinin içinde bulunduğu duruma göre tutum belirlemeye çalışmaktaydılar. Çin'e, Avrupa'ya, ulusal kurtuluşçu 3. Dünya'ya çok fazla bakıyorlardı.

Kadroları ve koşulları sürekli değişen hareketlerin ideolojik tutarlılıkları olmuyor. Bu nedenle ideolojik süreklilik kurmaları mümkün gözüküyor. Ancak geçmişte baktıklarında özverili devrimci bir yaşam görüyorlar. Bu damara bağlanmışlar ve radikal yöntemlerin ülke toprağında kaçınılmaz olduğuna inançları tam gözüküyor. Geçmiş deneyimlerinde bunlar var.

Bulundukları noktadan mücadeleye başlıyorlar. 1974-75 yılı bu şekilde açılıyor. Devrimci gruplar hızla öğrenci gençlik içinde örgütleniyorlar. Bu örgütlenmelerin önünü kesmek için Ecevit Hükümeti derneklerini yasaklıyor. Tekrar açılıyorlar. Başlangıçta üç şehirde şekilleniyorlar. İstanbul, Ankara, İzmir, oluşumları olgunlaştıkça, konfederasyon olmalarının gerekliliğine inanıyorlar. Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonunu kuruyorlar. "Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik" adlı dergiyle fikirlerini yaymaya çalışıyorlar. İleride farklı örgütlere dönüşecek kesimler "parti-cepheciler" olarak kendilerini açıklamaya çalışıyorlar. TİP, TKP, TSİP örgütlerini ilerlemeci ve revizyonist tanımlıyor, kendilerini radikal sayıyorlar.

Düzen hazırladığı MHP'yi düzeni korumak için göreve çağırıyor. Okulları komando kamp eğitimi almış faşist çeteler basıyor. Devrimci Gençlik "Can Güvenliği Öğrenim Özgürlüğü" sloganını kendi gerçekliği olarak dile getiriyor. Okullarda yürütülen çatışmalar "Okullarda Faşist İşgali Kırma" hedefine dönüşüyor.

Polis destekli MHP faşist çeteleriyle okullarda kanlı çatışmalar görünüyor. Pratik ve özveri kadroların birbirini tanıdığı sürecin adı oluyor. Pratik günlük programı oluşturuyor. Geçmişleriyle ideolojik-teorik tutarsızlığa düşüyorlar. Önemsemiyorlar, geçmişin özveri ruhuna bağlı olduklarını ve radikalliklerini ön plana çıkarmaya çalışıyorlar. Hızla küteselleşmek istiyorlar, liselere yöneliyorlar. Gecekonduculara yerleşme dönemi böyle başlıyor. "Kurtarılmış Bölge" kavramı gecekondu gençliğinin politizasyonuna bağlı olarak bulundukları bölgede ortaya çıkıyor.

MHP bir iç savaş örgütü olarak hareket ediyor. En yaygın gecekondu örgütlenmesine sahip Dev-Yol liderlerinden Melih Pekdemir'e kulak verelim: "Faşistler (...) hedef olarak seçtikleri bölgelere önce silahlı saldırılar, çeşitli baskı ve terör uygulamaları yönelttiler. Bu saldırılarında başarılı olamadıkları zaman sindiremedikleri-yıldıramadıkları muhalefet güçlerini ve öncelikle devrimcileri pusularda öldürdüler. Bu şekilde gecekondu mahallelerinde ilk çatışmalar başlatılmış oldu. Faşist saldırılar çeşitli biçimlerde gelişerek devam etti." (29)

MHP ve Ülkücü Gençlik, devrimci direnç karşısında tutunamıyorlar. Gerilemeye başladıkları anlaşılıyor. Bu sefer TİT (Türk İhtikam Tugayları), ETKO (Esir Türkleri Kurtarma Ordusu) türünden gerçekte olmayan paravan örgütler adı altında otobüs taramalar, kahve taramalar, öğrenci topluluklarının üzerine bombalı ve silahlı saldırıları hayata geçiriyorlar. Amaçları, sağ-sol çatışmasını durduracak devlet otoritesini devreye sokarak burjuvazinin ihtiyaç duyduğu ekonomik-toplumsal dönüşümlerin önünü açmaktır. Bu yüzden MHP o yıllarda sürekli sıkıyönetim talebiyle sahneye çıkmaktadır.

1977 yılı 1 Mayıs gösterileri geliyor. DİSK yaklaşık bir yıldır 1 Mayıs'a hazırlanıyor. Ülkenin dört bir yanından yaklaşık 300 binden fazla işçi ve devrimci örgüt üyesi Taksim'e gelir. Saat 19:00'da DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in konuşmaya başladığı sırada otel çatılarından kalabalığa ateş açılır. Büyük bir panik oluşur. Polis panik içindeki kitleye saldırır. Sonuç resmi rakamlara göre 34 ölü, 130 yaralı, 500'den fazla gözaltı olarak açıklanır. Gerçek sayılar hala sırdır. Dönemin MİT müsteşarı tezgahın devlet örgütlenmesi olduğunu rapor etmiştir. Burada amaç, yarım kalan 12 Mart'ın yeni bir askeri darbeyle devamını sağlamak olduğu düşünüyor. Burjuvazi için ihtiyaçtır.

Ancak bir ay sonra 77 seçimleri yapılıyor. Ecevit'in güçlenerek çıktığı görülüyor. Bu dönemde kritik bir nokta var. 77 seçimleri Ecevit'i iktidar yapıyor ama 78 yılında yaşanan olaylar Ecevit'in sıkıyönetim ilan etmesini beraberinde getiriyor. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik toplumsal şartlar, burjuva iktidarının sermaye birikim süreçlerinin köklü bir şekilde değiştirilmesini gerektiriyor,

ne CHP ne AP o günkü parlamento yapısıyla, mevcut anayasayla, anayasadan kuvvetini alan sendikalarla, diğer devlet kurumlarının üst yapıda oynadığı kurumsal rolle, bu talepleri karşılayacak durumda değil. Bu yüzden CHP bir yılda yıpranıyor, 79 yılı ara seçimlerini AP kazanıyor, buna rağmen darbeden kurtulamıyor. İhtiyaç farklı; kapitalizm adına en köklü dönüşüm isteniyor. Bu ancak askeri darbeye karşılanabilecek bir sonuç yaratıyor. Bu nedenle siyasi gericilik kana doymuyor. Devlet savcıları, emniyet müdürleri öldürülüyor, öğrenci önderlerine pusu kuruluyor, bankalar soyuluyor. Her bankanın önünde bir asker nöbet tutmak zorunda bırakılıyor, sendika lideri Kemal Türkler öldürülüyor, gazete baş yazarı Abdi İpekçi katlediliyor ve nihayet 77 1 Mayıs katliamı, Kahramanmaraş katliamı 12 Eylül darbesini haber veriyor. O günlerde bütün sol bildirilerde ileri sürülen görüş ortaklaşıyor. Sıkıyönetimin arkasında yer alan sisli bulut askeri faşist bir darbedir.

Demek ki Türkiye kapitalizminin yapısal ve toplumsal krizini çözebilecek tek çıkış yolunun, siyasi çözümün askeri otoriter bir iktidar biçimiyle mümkün olabileceği hem emperyalist dünya için hem de ülke iç dinamiklerinin gerici kesimleri için kabul görüyor. Sol da bekliyor. Beklemek hazırlanmak demektir. Fakat hazırlanamadılar. Bu nedenle çok hızlı tasfiye oldular.

Kahramanmaraş olayları Alevi vatandaşlarımız için çok dramatiktir. İddianameden bir bölüme kulak verelim. Şöyle: “Sabahleyin 09.00 sularında Yusufkar Mahallesi Çehre sokağın iki tarafından ve Dalyan sokağın üst tarafından ‘solcu evi gösterin, Alevi evi gösterin, komünistler Moskova’ya’ diye bağırarak gelen ve ellerinde baltalar, sopalar, tüfekler, dinamitler, gaz bulunan mahşeri bir kalabalık Çehre sokak ile Dalyan sokağın kesiştiği köşede ikiye ayrılmış, bunlardan bir kısmı Ünver ailesinin evine bir kısmı da Akırmak ailesinin evine doğru gitmişlerdi... İçeriye giren saldırganlar önce Malik Ünver’i alarak Çehre sokak ile Dalyan sokağın kesiştiği köşeye getirmişler ve ‘Allah’ını seven vursun’ diye bağırarak Malik Ünver’i öldürmüşlerdir.” (30) Ailenin diğer fertleri ve onlar gibi yüzlerce Alevi vatandaş katledilir. Evleri iş yerleri tahrip edilir. Yöntem aynıdır. Kapılar istihbarat örgütlerinin verdiği adreslere göre işaretlenir. Saldırışı yönetmek için seyyar milli piyango satıcısı kılığında 26 eğitimli katil gönderilir. Bunların içinde 7 TİP üyesi gencin Bahçelievler’de katledilmesinde rol oynamış Abdullah Çatlı, Haluk Kırıcı gibi katillerin de bulunduğu dönemin İçişleri Bakanı’na sunulan raporlarda dile getirilmiştir.

Valilik hiç bir şey yapmaz. Polisleri görevden alarak, halkın katliamına göz yumar. Çevre illerden bölgeye gelen askeri birlikler olayın vahşeti karşısında dehşete düşerler. Sokaklarda elleri silahlı katil sürüsüne karşı müdahale etmek için alt rütbeli subaylar kumandanlarından yazılı izin istediklerinde, karşılık bulamazlar, böylece şehirde yaşanan can pazarında katliamın devamını seyirci olarak izlerler. Daha sonra katledilen Alevi vatandaşlar topluca nerede olduğu bilinmeyen mezara gömülürler. Ecevit sıkıyönetim ilan ederek ordunun önünü açar.

Katliama katılanlardan olayın bir numaralı sanığı Ökkeş Kenger soy ismini Şendiller yapar ve Erbakan'ın Refah Partisi'nden milletvekili seçilmiştir. Alevi vatandaşların %80'nden fazlasının göç ettiği gözlenmiştir.

1980 yılı MHP Genel Başkan yardımcısı Gün Sazak'ın öldürülmesinin arkasından bu kez de Çorum'da Maraş katliamına benzer bir katliam amaçlandı, ancak Alevi vatandaşlar hazırlıktıydı, başlangıçta hızla gelişen saldırılar karşısında yara aldılar, işyerleri tahrip edildi, ancak kendi mahallelerine çekilip barikat kurarak savunmaya geçtiler. Polisin barikatı yıkmak için girişimde bulunduğu sırada 2 kişi hayatını kaybetti, bir de genç yaralı hastaneye kaldırıldı ve orada işkenceyle öldürüldü. Askeri kuvvetlerle yapılan bir anlaşmayla barikatlar kaldırıldı, 600 alevi ailesi bölgeyi terk etmek zorunda kaldı.

Son söz

1980 darbesine gelirken yukarda sıralanan olaylar siyasi gericiiliğin nasıl bir rol oynadığının görüntülerini sunmaktadır. Şüphesiz tarih yaşadığımız dönemi anlamamıza yardım etmektedir. Yobaz gericilik genelde cahil kütlelere sığınmaktadır. Türkiye'nin sosyal yapısı, sağcı yaklaşımlara cevap verebilecek niteliktedir.

İhracat destekli sermaye birikim modelleri genel olarak, esnek üretim ve esnek istihdamı, ayakta kalmalarının dayanak noktası olarak kabul ederler. Doğal olarak 60'lı ve 70'li yıllara damgasını vuran ithal ikameci, iç pazara dayalı, toplumsal örgütlenme biçimlerinin yaratıldığı sermaye birikim modelleriyle taban tabana zıttır. Burjuvazi için eskiye dönmek mümkün gözüküyor. Ne sendikalarla ihtiyacı var, ne sendikacılığa.

Diğer taraftan dünya emperyalist-kapitalist sistemi sıkıntılı bir döneme girmiş bulunuyor. İhracat kanalları zorluklarla dolu bir yol olarak gözüküyor. Bunalım, yapısal olan ne varsa sarsıyor.

1980 12 Eylül darbesi köklü değişiklikler yaptı, yaparken de Türk İslam Sentezi diye bir karabasanı Türkiye'ye dayattı. İslam ve milliyetçilik yeni toplumun egemen ideolojisi olarak tasarlandı. Yalnızca siyasi partiler aracılığıyla değil, aynı zamanda devlet eliyle örgütlendi. Sermaye birikim süreçleri zorlanıyor. Emperyalist dünya sıkıntılı. Türkiye burjuva dünyası dinci ve milliyetçi gericilikten başka çıkış yolu göremiyor.

Esnek üretim, esnek istihdam için bu durum eskisinden daha fazla Türk-Sünni İslam gerektiriyor. Öyle görülüyor ki Erdoğan gidici olsa da olmasa da, Türkiye'yi daha fazla dinsellik bekliyor. Bunalım daha derinde.

Ancak bir başka eksen daha var. Tüm bu gelişmelerin Türkiye'nin sınıfsal dinamiklerine kattığı şeyler de unutulmamalıdır. Geride 15-16 Haziran işçi eylemliliği var, diğer taraftan 2013 Haziran kalkışması var, 75'li yıllara takılıp kalmayan olgunlaşmış devrimci demokrasi var, her şeyden daha önemlisi olgunlaşmaya başlamış

komünistler var. Kadınlar, gençler, laiklik aranişı, özgürlük, kuşkusuz Sosyalist Cumhuriyet.

Sınıf mücadelesi başlıca ayrıştırıcı ve belirleyici unsurdur. Bir kavşağa doğru yaklaşıyoruz. Kimin dışının kimin etine geçeceği orada belli olacaktır.

Kaynaklar:

- 1- R.E.Ward and D.A.Rustow,Political Modernization in Japan and Turkey,Princeton University Press,1968,s.45
- 2- K.Çolak,SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,Yıl 2008-II,s.143
- 3- A.g.e.,s.142
- 4- A.g.e.,s.183
- 5- Tarih-i Cevdet,Başbakanlık Kültür Yayınları,Ankara,C-8,s.63
- 6- A.g.e.,C-11,s.90
- 7- Yuriy Aşatoviç Petrosyan,Sosyalist Açından Jön Türk Hareketi,Yordam Kitap,s.337
- 8- Erik j.Zürcher, Bir Ulusun İnşası,Akılçelen Kitaplar,Ankara 2015,s181
- 9- A.g.e.,s.183
- 10- A.g.e.,s.181
- 11- A.g.e.,s.181
- 12- Sadık Albayrak,31 Mart Gericı Bir Hareket mi,İz Yayıncılık,2015 İstanbul,s.15
- 13- A.g.e.,s.16
- 14- Yuriy Aşatoviç Petrosyan,Sosyalist Açından Jön Türk Hareketi,Yordam Kitap,s.335
- 15- Sadık Albayrak,31 Mart Gericı Bir Hareket mi,İz Yayıncılık,2015 İstanbul,s.257
- 16- Dr.Fethi Tevetoğlu,Ankara,1967,s15
- 17- Erik j.Zürcher, Bir Ulusun İnşası,Akılçelen Kitaplar,Ankara 2015,s182
- 18- Yalçın Küçük,Türkiye Üzerine Tezler I,Salyangoz yayınları,Ekim 2006,s82
- 19- A.g.e.,s.82
- 20- Orhan Erkanlı,Anılar.,Sorunlar.,Sorumlular...,İstanbul 1972,s.18
- 21- Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar,İhtilalin İç Yüzü,İstanbul 1965,s.155-159
- 22- A.g.e.,s.159
- 23- A.g.e.,s.159
- 24- Orhan Erkanlı,Anılar.,Sorunlar.,Sorumlular...,İstanbul 1972,s.18
- 25- Harun Karadeniz,Olaylı Yıllar ve Gençlik,İstanbul 1975,s139
- 26- Turgan Arınır-Sırrı Öztürk,15-16 Haziran 1976,İstanbul,s.86
- 27- Ertuğrul Kürkçü,Sos.ve Top.Mücadeleler Ansiklopedisi,C-7,s2107
- 28- Korkut Boratav,
- 29- Melih Pekdemir, Sos.ve Top.Mücadeleler Ansiklopedisi,C-7,s2346
- 30- Kahramanmaraş Olayları İle İlgili Gerekçeli Hüküm,Adana,1980,s.337

EBRU PEKTAŞ

99 ■■■.....

Bu durumda temel bir soruyla başlamak mümkün.

İlericilik-gericilik gibi kavramları niye kullanıyoruz, açıklayıcı mı, işlevli mi ve dahası bu kavramlar kuramsal bağlantılarının dışında yalnızca ideolojik enstrümanlar, dolayimler midir?

Yazı planında bu tartışmayı AKP örneğiyle ve daha özelde onun gerici politikalarıyla birlikte ele alacağız.

Marksizmde ilerleme fikri

1- İlerleme fikri, aydınlanmanın içine doğmuş bir dünya görüşü olarak Marksizme içseldir. Ancak aydınlanmanın ilerlemeciliği ile bunun Marksist yorumu arasında belirgin farklar vardır.

Aydınlanmanın soyut ilerleme fikri, geçmiş dönemin döngüsel tarih anlatısına esaslı bir meydan okuma olarak görülmeli. Karşı çıkılan, uygarlıkları başlangıç, yükseliş ve çöküş olarak gören tekerrürlü, döngüsel bir tarihsel hattır. (3)

Aydınlanma için tarih, ilerlemeye duyulan inanç ve iyimserlikle, akılla, bilimle ve teknolojiyle kendini ortaya koyan, sürekli bir yükselme çizgisi şeklinde. Bu soyut ilerleme anlayışının, hemen göze çarpabilecek sorunu, tarihi erekçi bir çizgiye yerleştirmesi. Aydınlanma için tarihin bir amacı olmalıydı. Bu amaç, bu coğrafyanın diliyle konuşacak olursak, muasır medeniyetler seviyesidir.

İşte tam da bu noktada, klasik Marksist kaynaklarda, öyle satır aralarında filan değil, düpedüz açıkça reddedilmiş olan bir yaklaşımla karşılaşırız. Bu yaklaşım en başta Marksizmin tarih yöntemine ilişkindir. Açık ifadesi burada, düz-çizgisel ve soyut bir amacın nesnesi olarak tarih fikrinin reddi vardır.

“Tarih, her biri kendinden önce gelen kuşaklar tarafından kendisine aktarılmış olan malzemeleri, sermayeleri, üretici güçleri kullanan farklı kuşakların, ardarda gelişinden başka bir şey değildir; bu bakımdan her kuşak, demek ki, bir yandan geleneksel faaliyeti tümüyle değişmiş olan koşullar içinde sürdürür ve öte yandan tümüyle değişik bir faaliyetle eski koşulları değiştirir; bu kurgu yoluyla öyle çarpıtılabilir ki daha sonraki tarih daha önceki tarihin amacı haline getirilir, örneğin, Amerikanın keşfine Fransız devriminin patlamasına yardım etme amacı atfedilir; dolayısıyla, böylece tarih kendine özgü amaçlar edinir ve

‘diğer kişiler gibi bir kişi’ haline gelir, oysa geçmiş tarihin, belirleme, amaç, tohum, fikir gibi terimlerle belirtilmesi daha önceki tarihin yakın tarih üzerinde meydana getirdiği aktif eylemin soyutlanmasından başka bir şey değildir” (4)

2- Marksizmin ilerleme fikri, bir düzeyde, gelişime duyulan iyimserlikle, aydınlanmanın izlerini taşır.

Sözgelimi Komünist Manifesto’da çok net ifadeleriyle yer alan kapitalist gelişimin gücüne verilen önem, burjuvazinin devrimci rolünün coşkuyla karşılanması bir tür doğum lekesi olarak nitelendirilebilir.

Coşku ve iyimserlik şudur:

“Burjuvazi, ancak yüzyılı bulan egemenliği sırasında, daha önceki kuşakların tümünün yaratmış olduklarından daha yoğun ve çok daha büyük üretici güç yarattı. Doğa güçlerine egemen olunması, makine, kimyanın sanayiye ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, elektrik telgrafı, koskoca kıtaların tarıma açılması, nehirlerin suyolları haline getirilmesi, yerden bitercesine nüfus çoğalması-toplumsal emeğin bağrında böylesine üretici güçlerin yatmakta olduğunu daha önceki hangi yüzyıl sezebilmiştir?” (5)

Evet dönüşüm muhteşemdi. Kapital’de de örneklerini gördüğümüz bu yaklaşımın nedeni en başta, Marksizmin içine doğduğu tarihsel dönemin aslında kapitalizmin bir sistem olarak yerel bir olgu olduğu, evrensel olmaktan son derece uzak olduğu, Avrupa’da birkaç merkez ve Kuzey Avrupa ile sınırlı olduğu bir dönem oluşu. Örneğin Kapital’de Marx’ın Almanya için ‘anlatılan senin hikayendir’ dediği sistem İngiltere’de boy vermiş olan kapitalizmdir

Ölçeği ‘en gelişkin’ olana daralttığımızda, buradan çıkabilecek ilerleme fikrinin sonucu “gelişme determinizmidir”. Gelişme determinizmi, kapitalist gelişme dinamiklerine duyulan güven, eşitsiz gelişimi kenara iten bir iyimserlik ve düzleyicilik beklentisi...

“Gelişme determinizmi (kapitalist gelişme dinamiğinin gücüne tanınan önem) sonuçta, soyutlanmanın kendisinin mutlak bir gelecek verisi konumuna yükseltilmesine yol açıyor.” (6)

Ne ki Marksizmin kapitalist gelişme, ilerleme karşısındaki bu iyimserlik ve coşkusu, diğer örneklerde yerini eşitsiz gelişen süreçlerin çözümlemesine bırakarak, üstündeki doğum lekelerini atacaktır.

Kuşkusuz aynı çabukluğun Marksizmin mekanik yorumlarında sergilendiğini söyleyemeyiz. Marksizmin vulger yorumu, geride kalanın ileridekini izleyeceği, mutlak ilerlemeye dayalı bir gelecek beklentisi ve hatta mekanik biçimde aşamalar olarak tarih yaklaşımına dayanır.

Aydınlanmanın ilerlemenin merkezine koyduğu akıl, bilim, teknoloji kurgusuna benzer biçimde Marksizmin bu mekanik yorumlarında ilerlemenin merkezinde ‘ekonomik kerte’ yer alır.

Neyse ki bu tehlike sezilmiştir. Marksist tarih anlayışı açısından soru, sıradaki aşamanın ne olduğu sorusu değildir. Soru hangi tarihsel koşulların ve belirleyenlerin olduğu sorusudur. Soru basitçe ekonomik temelin, gelişmenin ötesinde, koşulların bütününe ilişkindir. Engels’ten dinleyelim:

“Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte ensonu belirleyici öge gerçek hayatın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx ne de ben bundan fazlasını hiçbir zaman öne sürmedik. Böyle olunca, eğer birisi, ekonomik etmenin biricik belirleyici öge olduğunu söyleyerek sorunu çarpıtırsa, bu önermeyi, anlamsız, soyut ve budalaca bir ifadeye dönüştürmüş olur. Ekonomik durum temeldir ama üstyapının çeşitli öğeleri de tarihsel savaşımın gidişi üzerinde etkilerini gösterirler ve bir çok hallerde bunların biçimlerinin belirlenmesinde baskın bir rol oynarlar (...) Böyle olmasaydı, teorisinin, tarihin herhangi bir dönemine uygulanması, bir bilinmeyenli basit bir denklemin çözümlenmesinden daha kolay olurdu” (7)

3- Marksizmin ilerleme fikrinin özünde sınıf mücadeleleri vardır.

Temel bir ayrımla başlayacak olsak; Aydınlanmanın ilerleme fikri sınıf körü iken Marksizmde ilerleme fikrinin özü sınıf mücadelesidir.

Bu ‘tarih sınıf mücadeleleri tarihidir’ mottosuyla özetlenen yaklaşımdır. Komünist Manifesto’da ‘burjuvazinin devrimci rolünden’ bahsederken de, ‘küçük burjuva sosyalizminin gerici niteliğine’ vurgu yaparken de, sınıf mücadelelerinin, tarihi ileriye taşıyan temel eksenidir konu. (8)

Yine ilerleme fikrinin merkezine yerleştirilen sınıf mücadelelerinin, doğrusal bir nitelik taşımadığı ve hatta Marx’ın ifadeleriyle “çok kere sıçramalar ve zikzaklar içerdiği” gözden kaçmamalı. (9)

Marksizmin geometri meraklısı takipçileri için söylenebilecek olan bu yaklaşımda tarih, aydınlanma öncesinde kurgulandığı gibi teker-rürlerden oluşan bir döngüsellikle ya da aydınlanmayla birlikte line-er bir ilerleme çizgisi olarak kurgulanmayıp, parabol ya da sarmal bir model izlemekte.

Marksist tarih anlayışının ve ona içsel ilerleme fikrinin üstün yanı ‘insan etkinliğini’ sınıflar mücadelesi dolayımıyla merkeze yerleştir-mesidir. Yine Marx’dan dinleyelim:

“İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyfiyetlerine göre, kendi seçtikleri koşullar için-de yapmazlar, doğrudan belirli olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş ku-şakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanla-rın beyinleri üzerine çöker” (10)

Dolayısıyla Marksizmin ilerleme fikrinde insan etkinliğine tanıdığı önem; Aydınlanmanın teknoloji ve bilimin gelişmesine odaklı, pozi-tivizme de kolaylıkla yelken açabilecek ilerleme anlayışından belir-gin biçimde ayrışır.

4- Marksizmin ilerleme anlayışı yalnızca yapı, üretici güçler ve üre-tim tarzlarıyla değil bunların içinde bütünlük oluşturan siyasal bi-çimlerle, ideolojilerle, üst yapısal öğelerle de ilişkilidir.

Marksist ilerleme fikrinde özü oluşturan sınıf mücadelesi, yalnızca üretici güçleri ve sınıf ilişkilerini değil bunlar tarafından koşullanan, belirlenen, etkilenen siyasal üstyapı ve bilinç biçimlerini de içerir. Bu çoğunlukla gözden kaçırılan bir boyuttur.

Güncel tartışmalarda da gözlemlenebilen bir şey bu. Sözelimi siz ‘dinci gericilik’ dediğinizde ağzına sınıfı, kapitalizmi almayanların birden gericiliğin bu türden tanımlanamayacağını, kapitalizmin maddi gerçekliğinin her şeyin üstünde olduğunu, dolayısıyla bu ge-riciliğin biraz yalan olduğunu ve sınıf gerçekliğini hatırlatmaları bu türden bir zaafıdır.

Bu zaafın temel nedeni Marksizmin ilerleme anlayışını, feodalizm ve kapitalizm olmak üzere iki üretim tarzı arasındaki geçiş ve dahası bu geçişin maddi temellerine hapsedmektir.

Oysaki Marksizmin ilerleme fikrindeki coşku ve iyimserlik, kapita-lizmin maddi emek süreçlerini dönüştüren teknolojik boyutu değil-dir yalnızca. Burjuvazinin devrimci rolüne yapılan vurgu, ilerici ola-rak görülen yönü, tüm bunlarla birlikte feodalizmdeki üst yapısal öğelere yönelik tutkulu mücadelesidir.

Bu düzeyde artık ilerlemenin konusu din, gelenek, soyluluk, tutuculuk gibi ideolojik başlıkları da; siyasal biçimler olarak cumhuriyet, yurttaşlık, anayasa gibi gündemleri de içerir.

Öyle ki Marx'ın bu üst yapısal dönüşüme duyduğu tutku, ona atfettiği ilerici dramatik boyutlardadır:

“Burjuvazi üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı ‘doğal efendilerine’ bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı ve insan ile insan arasında çıplak öz-çıkardan, katı nakit-ödemeden başka hiç bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, dar kafalı duygusallığın en ilahi vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu...” (11)

Ne ki üst yapısal öğelerdeki bu ilerici dönüşümün, mutlak bir ilerleme olmadığı ve tersine gerisin geriye gidebileceği de yine izleyen örneklerde öne çıkmıştır. Örneğin Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde Marx, ‘ilerici’ üst yapısal öğelerin, burjuvazi için nasıl da basitçe sınıf çıkarlarının malzemesine dönüştüğünü anlatır:

“Burjuvazinin içinde, çıkarları bu uzlaşmayla pek de gözetilmeyen ilerici bir azınlık gerçekten de vardı; özellikle daha az varlıklı orta sınıftan oluşan bu kesim, devrime yakınlık duydu, ama parlamentoda güçsüzdü. Bundan dolayı materyalizm Fransız devriminin amentüsü olmuşsa da, yüreğinde tanrı korkusu taşıyan İngiliz burjuvası dinine daha sıkı sarılmıştır.

Fransız ve Alman işçileri sosyalizm hastalığına tutulunca (...)Fransız burjuvası cumaları perhiz tuttu, Alman burjuvası Pazar günleri kilisedeki yerini aldı.” (12)

Marx, Fransa’da Sınıf Savaşımalarında artık ‘anayasal cumhuriyetin gerçek dayanaklarının kralcı olduğunu’ söylerken de 18 Brumaire’de 1789 ve 1848 devrimlerini, ileriye gitme ve geriye çekilme olarak karşılaştırırken de ilerleme adına temel aldığı şey, üretim tarzının değişmesi değil, farklı tarihsel koşullarda, sınıf mücadelelerinin farklı tarihsel sahnelerinde vücut bulan siyasal üstyapılardır. (13)

Gericilik kavramı

Gericilik denildiğinde hatta bugünlerde daha çok kullanılan biçimiyle AKP politikalarının niteliğinden bahsedildiğinde konu ‘faşizm tartışmalarıyla’ açılmaktadır. Bunda özel bir sakınca yok kuşkusuz.

Ancak Marksizmin klasik kaynakları açısından meselenin daha öncesi yok mu?

İddiamız gericilik kavramıyla, Marksist müktesebat arasında bir bağlantı kurulmak isteniyorsa burada faşizm tartışmalarını da önceleyen Bonapartizm teorileştirmesine bakılmasında fayda olacağıdır. Bonapartizm’in klasiklerde en özlü ifadesi şudur:

“(...) (Burjuvazinin) ülkede huzuru geri getirmek için siyasal gücünü kırması gerektiğini; burjuvaların ancak kendi sınıflarının da öteki sınıflarla aynı siyasal hiçliğe mahkum olması koşuluyla öteki sınıfları sömürmeye ve mülkiyetin, ailenin, dinin ve düzenin rahat rahat zevkini çıkarmaya devam edebileceklerini; kesesini kurtarmak için burjuvazinin zorunlu olarak tacını kaybetmesi gerektiğini ve kendisini koruyacak olan kılıcın kaçınılmaz olarak başının üzerinde asılı bir Demokles kılıcı olduğunu teslim ediyor” (14)

Bonapartizm tarihsel olarak, burjuvazinin geriye çekilişinin siyasal üst yapıdaki varyantlarından biri olarak özel bir teorileştirme. Ancak bu özel türün mekanik biçimde kapitalizm-feodalizm karışıklığıyla ya da geçmişte kalan özgün, biricik bir konjonktür olarak sınırlandırılması belli bir tarihsellik fikri açısından kabul edilemez.

Bu tarihsellik fikri en başta şuna dayanır: Burjuvazinin tarih sahnesine çıkışı, üretici güçleri dönüştürmede arkasına aldığı ‘eşitlik, özgürlük, kardeşlik’ sloganları, kanla, soylulukla gelen ayrıcalıkları reddedişi, yurttaşlık fikri; kısacası tüm cesametiyle ilericiliği, sınıf çıkarlarını tehlikeye atacak bir boyut kazandığında, yarattığı mezar kazıcılar kürekleri sallamaya başladığında geriye düşmeye başlamıştır.

’48 devrimleriyle’ birlikte kabak gibi ortaya çıkan bu gericileşmenin, siyasal plandaki ifadesi Bonapartizm olmuştur.

Dört temel başlıkta Bonapartizm'i soyutlamak gerekirse;

"1- Egemenlik, istikrar için burjuvazinin politik kadrolarının zaman zaman dışlanması,

2- Bir bütün olarak burjuvazinin kendi çapındaki 'tarih bilincinin' siyasal alanda özgün kadrolar aracılığıyla sergilenmesi,

3- Burjuvazinin yükselişle düşüşü aynı tarihsel kesit içinde yaşaması, bu dar tarihsel kesit içinde özgün bir siyasal bir yapı oluşturması,

4- Küçük ve orta mülkiyetin siyasal üstyapının ideolojisini gücünü ve etkinliğini tekdüze biçimde tüm topluma yayması" (15)

Kuşkusuz buradaki soyutlamaların, farklı ülkelerde, farklı tarihsel koşullardaki özgül gerici üstyapıları bire bir açıklaması gerekmiyor.

Ancak burjuvazinin kendi devrimine ihaneti ya da geri sınıf ve ideolojilerle kolaylıkla eklenenebilmesi gibi evrensel özelliklerinin tarihsel arka planında, bu arka planın bilinci olarak burjuvazinin kendi çapındaki 'tarih bilincinde' önemli bir kalın çizgi Bonapartizm'dir.

Şimdi buraya kadar anlatılan ilericilik-gericilik tartışmasının bugüne ve daha özelde AKP'ye nasıl uyarlanabileceğinden bahsedebiliriz.

AKP rejiminin gericiliği

Öncelikle global bütüne bakıldığında, reel sosyalizmin çözülüşüne ve genel bir eğilim olarak sınıf mücadelelerinde geriye çekilmeye eşlik eden neo-liberal paradigmayla, AKP rejimi dahil günümüzün gerici siyasal üst yapıları arasında belirgin bir uyum vardır. Bu uyum nasıl yakalanmıştır?

Türkiye 12 Eylül 1980'e gelindiğinde, gecikmiş bile olsa bir ayağını aydınlanmaya basan burjuva devrimi, seksen yıllık macerasını bu kez makas değiştirerek (sözelimi ideolojik planda liberalizm ve dinci gericiliğin merkeze yerleştirilmesi) sürdürmeyi; öyle ya da böyle geçmişte sola ve işçi sınıfına bile uygun tutamaklar sunabilen tarihsel yüklerinden arınmayı ve 'yeni dünya düzeni' denilen şeye, neo-liberal paradigmaya daha uyumlu hale gelmeyi denemiştir.

Bir parantez açalım: Burada kastedilen uyum aslında 'eski yapıların' yıkılmasıdır. Daha ara bir ölçekte, sözelimi bugün bölgede, Irak, Suriye gibi örneklerde, Ortadoğu'nun savaş siyasetinin belirgin özelliklerinden biri budur. Türkiye'de 'eskinin yıkımı' olarak adlandırdığımız bu süreç, dışarıdan bir model dayatmasıyla değil kendi özel dinamikleriyle, yükselen sınıf mücadelesine karşı-devrimci bir yanıt olarak, 20 yıl öncesinden başlamıştır.

Evet Türkiye’den devam edersek, kazanımlarıyla birlikte eskinin yıkılacağı ve global bütünle uyumlaştırılacağı evre sanıldığı kadar kolay olmamıştır. ‘Eskinin’ buna direnişi, 28 Şubat, üç ortaklı dikiş tutturamayan koalisyon hükümetleri, iç savaş, ekonomik kriz, fırlatılan anayasa kitapçığı, sokaklara atılan yazarkasalar...(16)

Burjuvazinin güvenilir siyasal kadrolarının yarattığı tablo budur: Tam boy istikrarsızlık...

İşte AKP’nin sahneye ‘istikrar’ diye fırladığı Bonapartist mayalanma ortamında, aranan ‘yeninin’, belki de bilindik has temsilcilerden değil, gerici (o dönem irticai denilen) bile olsa şimdiye dek ‘çemkirilen’ bu İslamcı müteahhitlerden, KOBİ’cilerden çıkabileceğini göstermiştir.

Krizi kovalayan uzun dönemli ‘istikrar’ pratiği, ‘eskinin’ yıkılıp ‘yenininin’ kurabileceğine ilişkin vaat ve pratik, Bonapartizm soyutlamasında bahsi geçen yükseliş ve düşüşün aynı dar tarihsel kesite sığdırılmasının ve üstelik bu sıkışmanın kendi özgün kadrolarını yaratmasının önünü açmıştır.

Tayyip Erdoğan örneğindeki gibi siyasal kadroların psikopatolojisi kadar özgünlükleri; onları yaratan, onları tek adamlık siyasetine yöneltten tarihsel koşullar bu çerçevede anlaşılabılır.

Bonapartizm soyutlamasında bahsi geçen burjuvazinin siyasal kadrolarının dışlanması, bugünkü tablo açısından eski ile yeninin geçişinde, burjuvazinin eski siyasal kadrolarının dışlanması anlamında yorumlanabilir. ANAP’ından DSP’sine eski kadrolar düzlenmiş, Ergenekon’dan Balyoz’a eskinin daha misyonlu derin kadroları yok edilmiştir. Ne ki istikrar budalası burjuvazinin buna arada bir mız-mızlanma dışında pek ses ettiğini söyleyemeyiz.

Yeni olanın tam boy gerici niteliği, Türkiye’deki burjuva devriminin özel olarak kuruluş momentine, bunun tarihsel olarak içerdiği ilericiliğe yanlara -ki bunlardan biri öyle ya da böyle seküler politikalar dır- usulden ve esastan hunharca saldırmasıdır. Bugün AKP’lilerin dillerine doladıkları ‘90 yıllık enkazı kaldırdık’ söylemi tam da bu saldırının niteliğini anlatmaktadır.

Gericiliğin bir başka önemli boyutu da ideolojik planda. Uzun uzadıya Türkiye’de siyasal islamın ideolojik kaynaklarına, gelişimine girmek gerekli değil. Ancak AKP’nin gerici ideolojisi ile global büttündeki gerici ideolojik eğilimler arasında tabiri caizse bir tür tencere kapak ilişkisi olduğu belirtilmeli. ‘Eskinin’ resmi ideolojiden mümkün mertebe sakındığı liberalizm ve dinci gericilik, ‘yeni olanın’ hayati unsurlarıdır.

Üstelik bu hayatîyet noktası genel trendle mükemmelen uyuşmaktadır. Bu uyuşmanın parçaları arasında neler yoktur ki? Yeni sağın muhafazakarlığı, lanetlenen Aydınlanma ve Fransız Devrimi, 'Jakobenizm zorbalığı', postmodern kimlikçilik, yurttaşlık hukuku yerine cemaatçılık, pedofiliyi ve erkek çekeşliliğini içereni de dahil her türlü cemaatin, kadınlara baskı politikalarının 'yerel kültür' olarak kutsanması, 'alternatif modernleşme' vb.

Avrupa'da isteyenler için Şeriat mahkemelerini, nekrofil ve ensest ilişki özgürlüğünü savunan liberaller, Amerika'da kürtaç karşıtı kampanyalar, AKP tipi gericiğin 'muasır medeniyetlere' rağmen değil onlarla birlikte bütünü parçası olduğunu oldukça iyi özetlemekte. (17)

Kimi zaman AKP rejiminin, kapitalist sermaye birikiminin belli bir biçimiyle ya da bununla uyumlu modernleşme pratikleriyle (kentleşme, tüketim, iletişim ve teknolojik olanaklarının kullanılması vs.) fazlasıyla uyum gösterdiği için 'gerici olmadığı' iddia edilmekte. Oysa ki bu yaklaşım maddi süreçlere, gericilik de dahil her türden üst yapısal siyasal-ideolojik biçimler karşısında aşkın bir rol tanımak anlamında ekonomik determinizmdir.

Hatta bu yaklaşım esasında gericilik kavramının kategorik olarak reddine dayanır. Öyle ki bu yaklaşıma göre küresel kapitalizmde mevcut trendlerin gerisinde kalmış bir şey bulmak imkansız hale gelecektir.

Burada asıl tehlike kapitalizmdir denilse bile kapitalizmin gerici siyasal üstyapıları, ideolojileri emen, yok eden, temizleyici özelliği varsayımı aslında yazının başında değindiğimiz 'kapitalist gelişime duyulan güvenden' çok da farklı değildir. Oysaki bugün kapitalizmin mevcut yönelimleri, 'trendleri' tam da Türkiye dahil pek çok coğrafyada gördüğümüz gericiliklere muazzam fırsatlar sunmaktadır.

Tüm bu anlatıların temel çıkarımı, AKP'nin gerici niteliğinin, kurmaya çalıştığı rejimin asli özelliklerinden biri olduğudur. Bu hem tarihsel hem de güncel olarak böyledir. Ama dahası bu gericilik, liberalizmle, sermaye aşkıyla, sınıfa saldırı politikalarıyla, emperyalizm uşaklığıyla öylesine hemhal olmuştur ki gericiliğe karşı mücadele amasız fakatsız temel eksende olmak zorundadır.

Kaynakça

- 1- <http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/29747182817/gericilik-kavramina-ihhtiyacimiz-var-mi>
- 2- Aksu Bora, Feminizm Kendi Arasında, Ayizi kitap, 2. Baskı s. 24
- 3- Metin Çulhaoglu ,“Marksizm Aydınlanma ve Günümüz”, Sosyalist Politika, sayı: 19 s. 15
- 4- K. Marx F. Engels, Alman İdeolojisi, Sol Yayınları, 3. Baskı, s. 59
- 5- K. Marx F. Engel, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, Sol Yayınları, 3. Baskı, s. 114
- 6- Metin Çulhaoglu, Bir Mirasın Güncelliği, Tarih Türkiye Sosyalizm, Doruk Yayınları,2. Baskı, s.39
- 7- Karl Marx-Friedrich Engels, Seçme Mektuplar, Evrensel Basım Yayın, 1996, s.101
- 8- K. Marx F. Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, Sol Yayınları, 3. Baskı s. 109, s. 137
- 9- K. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Sol yayınları,5. Baskı, s.35
- 10- K. Marx, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i, Sol yayınları, İkinci Baskı, s. 13
- 11- Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, K. Marx F. Engels, Sol Yayınları, 3. Baskı s. 112
- 12- K. Marx, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i, Sol yayınları, İkinci Baskı, s. 47 ve s. 53
- 13- K. Marx, Fransa’da Sınıf Savaşları,1848-1850, Sol Yayınları, Dördüncü baskı, s.114 ve K. Marx, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i, Sol yayınları, İkinci Baskı s.133
- 14- K. Marx, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i, Sol yayınları, İkinci Baskı s. 71
- 15- Metin Çulhaoğlu, Bir Mirasın Güncelliği, Tarih Türkiye Sosyalizm, Doruk Yayınları,2. Baskı, s.88
- 16-Bu arada Eski’nin misyonlu kadrolarının, laikliğin bekçisi olanların bu dönüşüme çok da direnmediği ortaya çıkan MGK raporlarından da bellidir. Bu konuda bakınız <http://ilerihaber.org/icerik/bir-kez-daha-cumhuriyet-neden-yenildi-51064.html>
- 17- <http://ilerihaber.org/icerik/liberallerden-oneri-ensest-ve-nekrofil-serbest-olsun-50778.html>

Anlatılan senin hikayendir!

Anlatılan bizim hikayemiz, 2002'den başlayan ve sürmekte olan, her anını yaşadığımız, kimi zaman soyutlayabildiğimiz, kimi zaman üzerinden geçip gittiğimiz, kimi zaman şaşırdığımız bir hikaye. “Ya o kadar şeye karşın hala nasıl AKP’ye oy veriyor bu millet”, “Kapısının önüne kömürü, makarnayı koy başka şey düşünmezler”, “Yok yok bu millet bitmiş adam olmaz” diye sinirle veya kimi zaman şaşkınlıkla gündelik yaşamda yorumlamaya çalıştığımız “bu milletin” başına gelenleri tane tane, bilimsel verilerle, sıkmadan ve boşluğa yer bırakmadan anlatan bir kitaptan söz ediyoruz. Bizim hikayemiz, çünkü hepimizin kredi kartı borcu var, bizim hikayemiz çünkü sürekli iş değiştiriyoruz, bizim hikayemiz çünkü kentsel dönüşüm apartmanımı ne zaman vuracak diye bekliyoruz, bizim hikayemiz çünkü eğitim ve sağlık güvencesizliği sürekli hissettiğimiz bir alan, bizim hikayemiz çünkü ister istemez ekonomi verilerine gözümüz kayıyor “ya kredi faizleri n’oldu” diyor, gözümüzün önünden o “kutsal” sözcük geçiyor: İstikrar...

Söz konusu kitap, 2000’li yıllardan alıyor Türkiye’yi, makroekonomik veriler ışığında AKP döneminin bir başarısı olup olmadığını irdeliyor ve yaratılan mitleri tek tek yıkıyor. Ardından işgücü piyasalarına geçiyor, giderek daha fazla emekçileşen halkımızın karşı karşıya kaldığı çalışma hukuku, genel emek rejimi, gelir ve servet bölüşümü ile devam ediyor. Sosyal devletin yıkıntıları arasında borçlanma, yardım adı altında cemaatlerin ve dinin kurumsallaşmasının, kırıntıya muhtaç toplum kesimlerinin acılarına nasıl afyon olduğunu anlatıyor. Vergi politikalarıyla devam edip, cebimizdeki paranın nasıl da azaldığını tane tane, grafik ve tablolarla anlatıyor. Sonrasında geliyoruz üst yapısal dönüşümlere, daha doğrusu alt yapı ve üst yapının karşılıklı, iç içe girmiş, karmaşık gibi görünen, ama aslında son derece sarıh olan ilişkilerine; eğitim-bilim, sağlık ve kentsel dönüşüm süreçlerine.

AKP’nin ekonomik başarı yalanı!

Türkiye’nin AKP’li yıllarda büyümesine baktığımızda yüzümüze gerçeği çarpıyor Bağımsız Sosyal Bilimciler; istihdam yaratmayan, istihdamın ekonomik büyümeye duyarlılığının azaldığı bir ekonomi. OECD ülkeleri arasında büyüme oranları açısından ortalamanın biraz üzerinde, işsizlik oranlarında ortalamanın daha da üzerinde, enflasyon oranlarında “tek rakama indirdik” söylemlerine karşın Belarus ve Arjantin’in ardından üçüncü sırada, kamu borcunun Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’ya (GSYİH) oranı konusunda ortalarda,

cari dengesi kırılğan, dış borcun GSYİH'ya oranı oldukça yüksek ve yükselen, doğrudan yatırımlar konusunda başarısız, rezervler konusunda yetersiz, kısa vadeli dış borçları toplam rezervlerinin %75'i (incelenen ülkeler arasında 5., ortalamanın hayli üstünde) bir ülke. Kısacası ortada bir başarı öyküsü yok, ekonomisi en kırılğan ülkelerin başında ve "2007-09 dünya ekonomik krizinde yükselen piyasa ekonomileri içinde en kötü başarıyı sergileyen ülke".

Kitap makroekonomik verilerin soğukluğuyla, AKP'nin ekonomik başarısı mitini yerle bir ediyor. Türkiye'de son 15 yıldır piyasa iktisatçılarına neden medyada bu kadar yer verildiğini, neden onlara bu kadar "yatırım" yapıldığını bir kez daha anlıyoruz; "ya tamam da iyi şeyler de yaptılar", "kabul edelim özellikle ilk dönemde ekonomide ciddi iyileşme sağladılar" gibi gündelik yaşamda bizim dahi aklımızı çelen düşünceleri günde 10 vakit televizyonlardan, gazetelerden zihnimize sokmak için.

Halbuki, gerçekler sayılara döndüğünde büyük bir yalanla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor kitap.

"İş yaratmada yetersizlik ve cari açığındaki büyümeye içsel olan kırılğanlık, aslında spekülâtif finans itkili büyüme izleği bağlamında" işgücü piyasasını da değiştiriyor. İstihdamdaki artışın büyük bir kısmı hizmetler ve inşaatın kaynaklanırken, tarımın oranının giderek azaldığı, sanayinin de katkısının azalarak "sanaysiz büyüme" için veriler sunduğunu görüyoruz. "Özellikle 2009 sonrası dönemde ortaya çıkan durum açıktır: kırsal kesimden kentlere yönelen nüfusla birlikte işgücünün yapısı değişmekte, ancak tarımdan bu kopuş sanayi sektöründeki istihdam artışına dönüştürülemediğinden bu kesimlerin büyük bölümü marjinalleşmiş/kayıt dışı emek olarak hizmetler sektörüne yığılmaktadır."

Tüm bu sürece üst yapısal değişimlerin eşlik etmemesi mümkün değildir. Bir üst yapı kurumu olan hukuk sisteminde en fazla oynanan emek piyasalarına ilişkin düzenlemeler ve sonraki bölümlerde yer aldığı gibi kamu ihale sistemine ilişkin değişikliklerdir. Sözcüleri AKP kendi hazırladığı 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu'na (16'sı kanun, 1'i KHK olmak üzere) 17 ayrı müdahale yapmıştır. Bu müdahaleler madde bazında 80'e yaklaşmaktadır. 1980'den AKP dönemine kadar geçen 22 yıllık sürede yapılan 14 değişikliğe karşın, AKP'nin 11 yılda yaptığı 17 değişiklik dikkat çekicidir. AKP'nin

kendi hazırladığı İş Kanunu'na müdahalesinin fazlalığı, özellikle büyük sermayenin isteklerine yanıt verme ve güncel olaylara el atma gibi nedenlere dayanmakta, emeğin ticarileştirilmesinin yolları artırılmaktadır. Bu değişikliklerden bazılarının torba kanunlarla yapılması ise hem izlemesi zor bir mevzuat yaratmakta, hem de değişikliklerin gerçek amaçlarının görülmesini perdelemektedir.

Öte yandan gelir eşitsizliğinden, yoksulluk verilerine, milli gelir ve tüketim harcamalarından refah düzeyine ilişkin pek çok kritere verilerle nasıl oynandığı, eksik verilerle kamuoyuna eksik ve yanlış bilgi verildiği de kitapta anlatılmış. Örneğin gelir dağılımında kullanılan Gini Katsayısı'nın, örnekleme yüksek gelirler kapsamadığından dolayı ne ölçüde aşağıya çekildiği, gerçeğe yakın kişisel bölüşüm göstergelerine ulaşmak için pek çok sistematik ve geçerli yöntem olsa da sürekli anket çalışmalarına yaslanıldığı, özetle çok basit birkaç düzeltmeyle bile Türkiye'nin kişisel gelir bölüşümünde örnek ülke olamayacağı net bir şekilde gösteriliyor. Artı değer oranlarının özellikle 2005 itibarıyla nasıl yükseldiği ise, bir kez daha bize "daha çok ve yoğun çalış, daha az kazan" basitliğini bilimsel olarak ispat ediyor. Bunun ardından gelen düzensiz çalışma, güvencesizlik, meslek hastalıkları ve iş cinayetleri ise bir sonuç olarak önümüzde duruyor...

Emeğin durumu

Kitap yüzümüze çarpıyor; daha uzun ve yoğun çalışan, daha az kazanan, sürekli borçlanan, borcu kapatmak için borçlanan, güvencesiz, gelecek kaygısı taşıyan, çoğu durumda sosyal yardımlara muhtaç milyonlar...

Tek tek incelenebilir, ayrıntıya girilebilir, ancak Bağımsız Sosyal Bilimciler'in de belirttiği gibi "2000'li yıllarda Türkiye'de emek politikalarının iktisadi alanda iki önemli ayağı olduğu belirtilebilir: Güvencesizleştirme ve piyasalaştırma (metalaştırma). Güvencesizlik, emek politikaları üretilir ve yeniden üretilirken, çok boyutlu ve bu boyutların birbirini etkilediği bir alan olarak şekillenmektedir: (i) iş güvencesizliği; (ii) istihdam biçimlerinin güvencesizliği; (iii) sosyal güvencesizlik; (iv) gelir güvencesizliği."

Güvencesizlik beraberinde yoksul, zavallı, düşkün, yardıma muhtaç kitleler doğurmuştur. Tam da burada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın belirttiği gibi "Türkiye'nin sosyal politikası, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerdir" ifadesiyle karşılaşırız. Sosyal yardım

alması gerekenler arasında ise, riskli gruplar olarak çocuklar, özür-
lüler, şehit yakınları ve KADINLAR tanımlanmaktadır. Gerici yo-
baz AKP, zaten öyle olduğu için değil, aynı zamanda emek ve kadın
düşmanı olduğu için de gerici ve yobazdır. Kadının misyonu, emekçi
halkın elinden alınan sosyal haklar için aile içinde ücretsiz emeğini
seferber etmesi ve gündelik yaşamdan uzaklaşarak, sözcüğün her
iki anlamında da “kapanması”dır! AKP’nin emek politikalarında
“yurttaşlık” yoktur, “cemaat” vardır, sosyal haklar yoktur, yardım-
lar, icazetler vardır. Merhamet ve lütuf ilişkisi her alanda yeniden
üretilirken, bunun için en uygun ideolojik söylem islami gericilik
olmaktadır. Söz konusu kitap bu ilişkileri ayrıntılı bir şekilde ince-
lerken, sürekli işçi sınıfının da büyümesinden söz ediyor, ama bu bü-
yüyen, gerek nitelikli gerek nitelsiz istihdam edilen kitleler, daha
öncekinden farklı ilişkiler ağına giriyor. Sosyal hakların olmadığı,
sendika nedir bilinmeyen, muhtemelen bir AKP teşkilatı sayesinde
iş bulma şansı olan, cemaat ilişkilerinin yaygın olduğu bir ilişkiler
yumağı... Buna örnek Konya ve Denizli verilebilir. “Hızla büyüyen
Anadolu kentleri (Konya ve Denizli) ise son dönemlerde yükselen
sanayi faaliyetlerini sendikasız yürütmektedir”. Tarımdaki çöküşün
de ayrıntılı bir şekilde incelendiği kitapta, yeni istihdam edilen kit-
lelerin büyük bir kısmının kırdan kente göç ettiğini de görüyor, izli-
yoruz. Turizm ve inşaat sektörünün geliştiği kırsal bölgelerde, tarım
dışı istihdam artışına, kırsalda yaşayan, ancak mevcut koşullarda iş-
leyecek yeterli ölçüde, nitelikte toprağa sahip olmayan emekçi hane-
lerle karşı karşıya kalıyoruz. Bazı durumlarda ise, SOMA örneğinde
olduğu gibi, tarım arazileri ellerinden zorla alınan, zeytinleri kesilen
ve zorla madenlere itilen “köy ayaklı proleter haneler”...

Tam da bu gerçekliğe oturan sınıf mücadelesi, kendine mutlaka aka-
cak bir kanal bulmuştur. SEKA, TEKEL, Metal Grevi son on yılı
sarsan direnişlerdir ve en temel özellikleri egemen sendikal anlayışı
reddederek ortaya çıkmalarıdır. AKP’nin yukarıda belirtilen kurulu
ilişkiler ağı sendikaları da içine almış, parça-bütün diyalektiği ise
kendisini bir kez daha göstermiş, işçi sınıfı kabuğunu kırıp diren-
miş, yeni direniş biçimleri yaratmıştır. Önce işyerlerinde, sonra kent
merkezlerinde çadır kurmak, uzun süre merkezleri “işgal” etmek,
kenttin tüm kesimleriyle buluşmak veya buluşmaya çalışmak, sosyal
medyayı kullanmak ve benzeri pek çok mücadele biçimi sendikala-
rın dışında gelişmiş, hatta çoğu kez sosyalistler geriden gelmişlerdir.

İşçileşme AKP'li yılların en belirgin özelliği

Bağımsız Sosyal Bilimciler, hane halkı gelirleri ve gelir bölüşümü konularında analiz yaparken şu vurucu ifadeyi yüzümüze vuruyor:

“Salt iktisat dünyasında kalarak bu olgunun analizini yürütmek çok zordur. Bu nedenle söz konusu dönemin iktisadi dönüşümlerinin incelenmesi toplumsal/sınıfsal bir analizi gerekli kılmaktadır.”

Pek çok analiz ve tabloların ardından özetle şu söyleniyor:

“...ilk göze çarpan şey, hızlı işçileşmedir. 2002 yılında istihdam edilen emekçi katmanların toplam birey nüfusuna oranı %16.2 idi; bu oran 2011 yılında %23.6'ya çıkmıştır. Sadece çalışma hayatındaki bireyler içinde emekçi katmanların oranı da 2002 yılında %39.2'den 2011 yılında %55.8'e çıkmıştır. Bunlara (yedek işgücü ordusunu temsilen) işsizleri eklediğimizde, değişim 2002 yılında %54.4'ten 2011 yılında %68.9'adır”

“Bu artış nereden gelmektedir.

...bunun üç kaynağı vardır: (i) Küçük burjuvazide erime (çalışma hayatı içindekilerde oran 2002'de %5.3 ve 2011'de %3.9); (ii) Köylülükte erime (çalışma hayatı içindekilerde oran 2002'de %13.9 ve 2011'de %9.1); (iii) Ücretsiz aile emekçilerinde erime (çalışma hayatı içindekilerde oran 2002'de %19.1 ve 2011'de %11.5).”

“Demek oluyor ki, AKP dönemi ekonomi politikaları üç doğrudan toplumsal sonuca yol açmıştır: (i) tarımı bir ekonomik faaliyet olarak yaşamsal gereklilikleri karşılama yetisinden yoksun bırakmıştır (ücretsiz aile emekçilerinin de çoğu tarım sektöründedir); (ii) bir tür ilkel birikim ile ücretsiz çalışma ve geçinme türlerini yok ederek bireyleri işgücü piyasasına sürüklemiştir; (İİİ) küçük mülk ve servet unsurlarını büyükler lehine eriterek, bunların temel oluşturduğu küçük, kendi hesabına ekonomik faaliyetleri caydırmıştır. Türkiye kapitalizmi bu anlamda Marx'ın bir soyutlama düzeyi olarak kurguladığı sermayedar-emekçi etrafında kutuplaşmış dünyaya giderek yaklaşmaktadır”

Kısacası “olgun yeni liberalizmin en temel sonucu, hızlı emekçileşme ve işçileşmedir”. Öte yandan yoksullaşma bu sürece eşlik eder, ancak kitapta verilen tablolar yoksullaşmanın hiç de şans eseri, rastlantısal olmadığını da göstermektedir; bırakalım mülk sahibi sınıflar ile emekçi sınıfları karşılaştırmayı, “bir tarım emekçisinin yoksulluk sınırı altına inme olasılığının nitelikli bir emekçininkinden yaklaşık 50 kat fazla” olduğu olgusu bazı istatistiksel gerçeklerin bazı derin sosyolojik analizlerden daha çarpıcı olduğunu önümüze koymaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, emekçilerin büyük bir kısmı kentlidir, kentlerde yaşamaktadır. Yalnızca mazot fiyatlarının tarım üretimiyle çiftçinin eline geçen fiyatlar ile karşılaştırıldığında bile tarımsal üretimi sürdürmenin imkansızlaştığı görülecektir. Kentlere akış konut gereksinimini ortaya çıkarmaktadır, konut sayısı artmakta ancak ev sahipliği oranı da düşmektedir! Bu beraberinde tarım arazilerinin yapılaşmaya açılmasını ve kentlerde dönüşüm adı altında yağmanın uygulamaya konmasını getirmektedir. Kitabın çarpıcı bir tablosunda metrekaresi cinsinden arsa sahipliği oranı verilmektedir, 2003 yılında kentli emekçilerin arsa sahipliği oranı %40.4 iken 2010 yılında %31.8’e düşmüştür, muhtemelen şu anda yüzde 30’un altındadır. Kentli mülk sahiplerinin ise neredeyse aynı oranda arsa sahipliği artmaktadır. Yanıltıcı olmasın kır emekçilerinin payı artmış (%1.8’den %6.5’a) olmakla birlikte, bunun en büyük nedeni tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması, “tarla” olan yerlerin artık “arazi” haline gelmesidir...

Yeniden dağıtım süreçleri; bozulan gelir dağılımı, sosyal yardımlar, borçlanma...

Gerçekler devrimcidir, daha doğrusu bizi devrim yapmaya itmektedir. Türkiye’de en zengin %1’lik kesimin 2002’deki %39.4’lük payının 2014’te %54.3’e, en zengin %10’lük kesimin payının %68’den %78’e çıkması bir gerçektir ve devrim çağrısıdır. Türkiye işçi sınıfının hemen hemen tümünün borçla yaşaması, borcunu borçla kapatmak zorunda kalması olgusu da bir gerçektir, devrime davetiyedir. Türkiye işçi sınıfı borç ödemekte, faiz ödemekte, bir başka ifadeyle finans sermayesine sürekli cebinden para aktarmaktadır. Hane halkı borçları 2003’te GSYİH’nın %3’üyken on yıl sonra %24’üne ulaşmış, halkımızın kullanabilir geliri içinde borçları yüzde 8’den yüzde 55’e ulaşmıştır. Türkiye’de özellikle 2001 krizi sonrasında toplumun neredeyse tüm emekçi katmanları gelirleriyle harcamalarını karşıla-

mamakta, sürekli borçlanmaktadır. Konut, taşıt, ihtiyaç kredileri ve kredi kartı harcamalarının 12 yıl boyunca yirmi kattan fazla artması, emekçileri kapitalizme daha da sıkı bağlamaktadır.

“Türkiye’de emekçi sınıflar bir yandan değişen tüketim kalıpları karşısında artan harcamalarına borçlanma yoluyla ayak uydurmaya çalışırken, öte yandan emek piyasasındaki artan güvencesizleştirme de borçlanma artışında önemli rol oynamıştır. Emek piyasalarını düzenleyen kuralların gevşetilmesiyle birlikte yaygınlaşan güvencesiz ve esnek istihdam biçimleri bir yandan geçici işsizlik ya da ücretlerin geç ödenmesi gibi durumlarda kredinin bir ücret ikamesi gibi kullanılmasına neden olurken, diğer yandan kredi geri ödemelerinin düzenli yapılabilmesini de giderek daha imkansız hale getirmiştir”

Tüm bu süreçlerin aynı zamanda toplumda dinselleşmeye yol açtığı da net bir şekilde ortaya konuyor kitapta:

“Neoliberal programların uygulama sonuçlarının üç ayırt edici özelliği vardır; dinsel davranışların ve kitlesel muhafazakarlaşmanın dirilişi, toplumun yeniden tanımlanması ve kapitalist devletin, sönmölenmek yerine yeni roller üstlendiği bir yeni-korporatist toplumsal modelin inşası. Bu üç sonuç birbirleriyle doğrudan ilişkilidir ve neoliberal Yoksul Yasası’nın egemen olduğu yeni bir kamusal alanın tanımlanmasına hizmet etmektedir.”

“Hayırsever devlet de tam bu noktada ortaya çıkar. Bu süreç aynı zamanda (aşırı vurgulanan) aile, erdemlilik, cami/kilise merkezli dayanışmayı da içerir.”

Kitabın en can alıcı yeniden dağıtım süreçleri ve sosyal yardımlara ilişkin bölümlerinde ise, uzun zamandır gözlemlediğimiz, seçim dönemlerinde ise daha fazla gözümüzün içine sokulan sosyal yardım mekanizmaları analiz edilmektedir. Bunun çok ayrıntısına girmeye gerek yok, ancak

- Yoksulluk sınırı üzerine çıkmak için sosyal yardımlara muhtaç hane sayısındaki artış,
- Sosyal yardım alan hane sayısının özellikle 2007 yılına kadar sürekli artıp sonra azalmaya geçmesi,

bize bazı gerçekleri de anımsatmaktadır. 2007 yılına kadar, belki biraz uzatarak 2009 yılına kadarki dönem, AKP'nin canım cicim yıllarıdır. Sosyal devlet adım adım yok edilirken, sosyal yardımlar, özellikle seçilmiş kesimlere, bizzat devlet-AKP teşkilatları-AKP'li belediyeler eliyle, neredeyse yüz yüze dağıtılmış, AKP'ye bağlı-bağımlı bir taban yaratılmıştır. 2009 krizi sonrasındaki sıkışma, AKP sermayesinin aç gözlülüğü ile bu tabanı tutacak araçlar artık ekonomik olmaktan çok ideolojik hale gelmeye başlamıştır.

Doğrudur, AKP'nin bir ajandası vardır, AKP gericidir, islami bir düzen istemektedir, toplumu bütün olarak gericileştirmektedir. Ama özellikle belli bir dönemden sonra daha saldırgan, daha pervasız, daha islami-faşist tonların devreye girmesi aşırı kabalaştırırsak “bu kadar makarna, kömür yeter, artık bana itaat et” anlamına da gelmektedir. Yalnızca hayallerindeki gerici düzeni kurmak adına değil, zorunluluktan dolayı da daha gerici, daha faşist olmak zorundadır. Dahası, böyle giderse eşyanın tabiatı gereği muhakkak bu ülkeyi bir savaşa sokacaklardır! Kendi tabanına verdikleri artmak yerine azalmakta, ama bu taban daha militan hale gelmektedir. Nazi Almanyası'nda olduğu gibi sürekli yaratılan düşmanlar, bu düşmanlara karşı sert ve acımasız, yok sayan, yok eden kendi tabanına şefkatli ama sert baba son derece şematik bir tablo ortaya koymaktadır. Dinsel değerler emek politikalarında bir denetim ve disiplin süreci haline gelirken (Konya ve Denizli sanayi bölgelerine bakınız), cemaatlerin bile tamamının Führer'e itaati zorunludur.

Yardım alan, sosyal yardımlardan yararlanan kesimler arasında en az artışın “nitelikli emekçiler”de olduğu ise bir başka olgudur. Çalışma yaşamı dışındaki hanelerin 2002 yılında neredeyse yarısı sosyal yardımlardan yararlanırken, bu oran şimdilerde %85'ler mertebesinde (bu yardımlardan yararlanamayanların büyük bir kısmının kişisel gözlemlerimden yola çıkarak kentli Alevi kesimler olduğunu tahmin ediyorum).

Eğitim, Sağlık ve Kentsel Dönüşüm

Kitap doğal olarak AKP'nin en fazla oynadığı üç alandan da söz ediyor. Kitabın son üç bölümü “AKP İktidarında Eğitim ve Bilim”, “2000'li Yıllarda Sağlık Politikaları ve Halkın Sağlığı”, “Kentleş-

me, Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Muhalefet” başlıklarını taşıyor. Çok ayrıntısına girmeyeceğim, iktisadi verileri sunup üzerine eğitim, sağlık ve kentsel dönüşüme dair somut olguları sunan kitap bize bir müdahale alanları haritası da sunmuş oluyor bir bakıma. Vergi yüklerinin emekçilere bindirilmesinin verilerle anlatıldığı tablo ve istatistiklere, bir de emekçilerin eğitim ve sağlık harcamalarına dair verileri ekleyin, kentsel dönüşümün kredi-borç sarmalına sürüklediği kentli emekçi sınıfları düşünün ve dönüp kendinize bakın. AKP politikalarından olumsuz olarak etkilenmeyen tek kesimin neredeyse büyük burjuvazi olduğunu göreceksiniz.

Kent merkezinden 40-50 km. uzağa itilen, kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi maddi ve fiziksel olarak zorlaşan ve/veya piyasa koşullarına tabi kılınan, ulaşım giderleri artan, toplu konutlarda yaşamak için 20-25 yıl boyunca finans sermayesine bağımlı kılınan, borçlanan, borcunu ödeyememe ve işsizlik korkusunu sürekli hissedenden kentli milyonlar... Bu milyonlar içinde her halükarda iş bulma şansı en fazla (veriler ışığında en az iş arama süresi olan), sosyal yardımlardan/politikalardan en az yararlanan, AKP’nin en az toplumsallaşabildiği kesim olan “nitelikli emekçiler”, tabii bu kesimler içinde kadınlar...

Öte yandan artan konut gereksinimi ve bizzat yaratılan konut arzı sermaye sınıfının yeniden biçimlendirilmesi, bazı aktörlerin daha başat hale gelmesi için de işlevseldir:

“Lüks konut üretimi yapan, ya da (çok sayıda değişikliğe uğratılan kamu ihaleleri mevzuatına bağlı olsun, ya da olmasın) kamu inşaat ihalelerini alan müteahhit grupları AKP yandaşı kapitalistler olarak sivrildiler”

...

“... günümüz Türkiye’inde inşaatın otoriter bir siyasal rejimi inşa etmede mali kaynak sağlayacak en uygun sektörlerden biri oluğu, artık yeterli açıklıkta ortaya çıkmış bulunmaktadır.”

Büyüyen azgın AKP sermayesi konuttan enerjiye sıçramaya çalışmakta, halkın yaşam alanlarını ve doğayı katletmektedir. Kentlerin çarpık yapılaşması, doğanın talan edilmesi ise giderek güçlenen ve

geleneksel sermaye gruplarıyla boy ölçüşen yeni bir sermaye kesimi yaratmaktadır. Milyonları yerinden etme, yaşam alanlarını katletme, yeri geldiğinde iç savaş pratikleriyle kendi ülkesinde göçmen durumuna düşürme pahasına...

Kısaca söylemek gerekirse, kitap bize çok ama çok veri sunuyor, yalnızca “sıkıcı”, “soğuk” tabloları okumak bile Türkiye devriminin yolu konusunda bize ciddi ipuçları veriyor, zihnimizi açıyor. Bu derli toplu eseri okuyup ikinci cildi olan “AKP/Saray rejimi sonrası Emegın Durumu” kitabını birlikte yazmak da bu ülkenin tüm ilerilerini önünde bir görev olarak duruyor!

Künye

**AKP’li Yıllarda Emegın Durumu, Bağımsız Sosyal Bilimciler,
Yordam Kitap, 2015**

Jakobenizm ve Kemalizm: Bir Karşılaştırma Denemesi

■■■ ZOZAN BARAN

Kemalizmin vesayetçilik, tepeden imrecilik, elitizm gibi kavramlar aracılığıyla Jakobenizm ile eşleştirilmesi Türkiye’de hem siyasi tartışmalarda hem de teorik/akademik metinlerde sıkça karşımıza çıkan bir durum. Özellikle Ergenekon, Balyoz gibi operasyonların hız kazandığı, ülkemizde “askeri vesayet” ile hesaplaşıldığı iddia edilen 2007-2008 yıllarından itibaren Kemalizmin Jakobenizmin “kötü huylarını” aldığı, ağzı olanın dillendirdiği bir ezber haline geldi. Bugün gelinen noktada popüler siyasi söylemde etkisini kaybetse de Kemalizmin gerek kimi Kemalistler gerekse sol liberal akademisyen ve düşünürler tarafından Jakobenizmle eşleştirilmesi akademik ve teorik metinlerde sıkça karşımıza çıkan bir sorun. Geçtiğimiz sene Yordam Kitap’tan çıkan ve Emrah Gülsunar tarafından kaleme alınan *Jakobenizm ve Kemalizm: Eleştirel Bir Karşılaştırma* isimli kitap bu karşılaştırma ve eşleştirmenin ne kadar doğru olduğunu sorguluyor.

Sözünü ettiğimiz kitap, Emrah Gülsunar’ın doktora tezinin kapsamlı hali. Kitabın ayrıntılı bir incelemesine girmeden önce hemen başta belirtmek gerekiyor: Türkiye akademisinde özellikle Türkiye tarihinin değerlendirilmesine dönük nesnellikten ve bilimsellikten uzak onlarca çalışmanın içerisinde Gülsunar’ın çalışması kapsamı, titiz incelemeleri ve nesnel yaklaşımıyla dikkat çekiyor. Bu tür titiz ve bilimsel çalışmaların yaygınlaşmasının, genç Marksist akademisyenlerin bu alana dönük üretimlerinin akademideki bilgi kirliliğini bir parça ortadan kaldırmasını umut ediyoruz.

Jakobenizm ve Kemalizm Eleştirel Bir Karşılaştırma Denemesi Giriş bölümü ile birlikte beş bölümden oluşuyor. Giriş Bölümünden sonra ilk bölümde Kemalistlerin genelde Fransız devrimi ve özelde Jakobenizmden etkilenip etkilenmediğini bizzat Kemalist kadroların söylem ve eylemlerine bakarak çıkarmaya çalışıyor. İkinci bölüm, Jakobenizm-Kemalizm paralelliğinin bu iki hareketin radikalliklerinden yola

çıkılarak kurulduğunu ve iki devrimin radikallik dozu ve yöntemleri konusunda bir benzerlik olup olamayacağına odaklanıyor. Üçüncü bölümde siyasal iktidarın meşruiyet kaynağına (*auctoritas*) ve bu iktidarın nasıl ve hangi araçlarla (*potestas*) kullanıldığına odaklanarak bu ilkeler doğrultusunda bir paralellik kurulup kurulamayacağını inceliyor. Son olarak ise hem Jakobenizm hem de Kemalizme yönelik tartışmalarda ön plana çıkan laiklik, ve bu doğrultuda sivil topluma müdahale edilmesi tartışmasına odaklanarak Kemalizm ve Jakobenizm arasında kurulacak bir paralelliğin en çok bu noktadan güç aldığı öne sürüyor (2015: 268).

Başta belirttiğimiz gibi Gülsunar'ın kitabı Kemalizmin Jakoben bir hareket olduğuna yönelik iddiaları incelerken kapsamlı ve çok yönlü bir inceleme içeriyor. Kitabın ele aldığı bütün başlıkların bir tanıtım yazısında ele alınması mümkün değil. Ancak biz burada, bu iddianın değerlendirilmesi ve kitabın temel anlayışının kavranması için önemli olduğunu düşündüğümüz noktalara odaklanacağız.

Giriş bölümünde Gülsunar çalışmanın amacına, temel problematiğe ve kimi önemli kavramların tanımına yer veriyor. Başlarken yukarıda bizim de vurguladığımız bir eksiği, Türkiye'de sürekli olarak Jakobenizm ve Kemalizm arasında paralellik kurulduğunu ancak Jakobenizm ve Kemalizmin ayrıntılı bir karşılaştırmasının yapılmadığını, bu paralelliğin ideolojik düzeyde kurulduğunu dile getiriyor. Bu eksiklikle malul iki paradigma ise kitapta Sungur Savran'ın dile getirdiği şekliyle sol Kemalist ve sol liberal paradigma olarak tanımlanıyor. İlki olumlayarak ikincisi eleştirel bir biçimde bu paralelliği kursa da ikisi de kuramsal düzeyde benzer eksiklik ve yanlışlıklarla malul (2015: 22).

Sözünü ettiğimiz eksiklik, tarihe sivil toplum-devlet ikileminden yola çıkarak bakan, devlet bürokrasisine sınıflardan özerk, hatta kendisi bir sınıfmış gibi yaklaşan bu iki paradigmanın kapitalizmin gelişiminde ve ulus-devletin kurulması sürecinde sınıf mücadelelerini ve sınıfların oluşumunu göz ardı etmesidir. Gülsunar'ın deyişiyle iki paradigmada da sivil toplum-devlet arasına konan yönetsel ayırım organik bir ayırım mertebesine getirilmiş ve devlet “ontolojik bir varlık” olarak tanımlanmıştır (2015: 24).

Diğer yandan Gülsunar Giriş bölümünde, Tocqueville, Furet gibi muhafazakâr isimler tarafından Fransız Devrimi'nde süreklilik ilişkisinin ön plana çıkarılmasına ve buradan yola çıkılarak aslında Fransa'da bir devrim yaşanmadığı tezine karşı çıkıyor (2015: 25). Her ne kadar bu bölümde bir varsayım olarak bu tezi kabul etse de ileriki bölümlerde devrimlerde mutlak bir kopuş değil tarihsel sıçramalar yaşandığı yaklaşımından yola çıkarak muhafazakâr tezlerin yanlışlığını ortaya koyuyor (2015: 113).

“Kemalist Kurucu Kadroda Fransız Devrimi ve Jakobenizm Düşüncesi” başlıklı sonraki bölümde Kemalist kadrolar üzerinde Fransız Devrimi’nin ve özel olarak Jakobenizmin etkili olup olmadığı inceleniyor. Bu bölüm, Fransız Devrimi’nin Osmanlı-Türk aydınlanması üzerindeki genel etkisi incelenerek başlamış. Fransız Devrimi’nin Osmanlı’ya etkisi yalnızca aydınlanma düşüncesi ile sınırlı değil. Kapitülasyonların verilmesi ile iki ülke arasında kurulan iyi ilişkiler zaten Osmanlı aydınlarının Fransız düşünürlerinden etkilene oranını artırıyor (2015: 39). Fransız Devrimi’nin etkisi de Genç Osmanlılardan başlayarak Batıcı Osmanlı aydınlarının tamamı üzerinde etkili oluyor. Ancak Devrim’in reformcular üzerindeki gelgitli etkisi İttihatçılar ile birlikte sistematik hale geliyor, devrimci fikirlerin gelişimini ve hatta doğrudan 1908 devrimini etkiliyor (2015: 42). Gülsunar daha ileri giderek İttihatçılar üzerinde Fransız Devrimi’nin genel etkisiyle birlikte Jakoben düşüncelerin ve liderlerin de ciddi bir etkisi olduğunu ileri sürüyor (2015: 45) ancak bu etkinin ne boyutta Kemalistlere geçtiğinin de ayrıca incelenmesi gerekiyor.

Gülsunar, kendi eserlerinden ve söylemlerinden yola çıkarak Kemalistler’in ve bizzat Mustafa Kemal’in Fransız Devrimi’nin etkisinde kaldıklarını, hatta zaman zaman Kemalist Devrim’i Fransız Devrimi’nin Asyalı ikizi olarak tanımladıklarını gösteriyor (2015: 74). Kemalistler her ne kadar Fransız Devrimi’nden özellikle vatan, monarşi ve kurumsallaşmış din karşıtlığı ve bağımsızlık gibi temalar ekseninde etkilense ve Devrim’e hayranlık duysa da kendi devrimlerini özgün, hatta sınıf mücadelelerinden tamamen azade olmasından kaynaklı olarak Fransız Devrimi’nden üstün görüyor (2015: 82-83). Öte yandan Osmanlı döneminde hakim olan Fransız etkisi de 1919 yılından itibaren başka kültürlerin etkisiyle zayıflıyor (2015: 54).

Diğer bir nokta ise şu; Jakobenler özelinde bakıldığında Kemalist kadroların kendi söylem ve üretimlerinde herhangi bir özel atıfla karşılaşmıyoruz, öyle ki Kemalistler Jakobenlerden habersiz gibi görünüyor. Dolayısıyla söylem düzeyinde bakıldığında her ne kadar Türkiye devrimcilerinin Fransız Devrimi’nden etkilendiği aşikar olsa da Kemalistler özelinde bir Jakobenizm etkisinden söz etmek mümkün görünmüyor (2015: 90). Ancak Gülsunar, söylem ve eylemin bütünsel olarak ele alınması gerektiğinden hareketle sonraki bölümlerde Kemalistlerin icraatlarını inceliyor ve Jakobenizm etkisini bir de eylem düzeyinde sorguluyor.

“Devrim ve Radikalizm” başlıklı ikinci bölümde, öncelikle Türkiye’de gerçek anlamda bir burjuva devriminin yaşanıp yaşanmadığı sorusuna cevap aranıyor. Özellikle sol liberal düşünürler, Osmanlı aydınlanmacıları, İttihatçılar ve Kemalistler arasında süreklilik ilişkisini ön plana çıkararak 1923’ün gerçek anlamda bir burjuva devrimi olmadığını

iddia ederler. Gülsunar burada, Marx'ın devrim tanımından yola çıkarak daha önce belirttiğimiz gibi devrimin mutlak bir kopuştan ziyade tarihsel bir sıçrama anlamına geldiğini ve siyasal devrimin yaşanıp yaşanmadığını belirleyen, iktidarın sınıfsal karakterindeki değişim olduğunu ileri sürüyor (2015: 113). Burada iki tespitin öne çıktığını düşünüyoruz. İlk olarak Osmanlı reformcu paşaları ve Kemalistler arasında kurulan süreklilik ilişkisinin biçimsel olduğu ve bu iki siyasi yapının temsil ettiği sınıfsal kesimler üzerinden karşılaştırılmadığı ifade ediliyor (2015: 143). İkinci olarak ise Kemalistleri bir yandan tarihin gördüğü en radikal devrimci gruplardan birine, Jakobenlere benzetmenin diğer yandan ise onların bir devrim dahi yapmadıklarını iddia etmenin anakronik olduğuna dikkat çekiliyor (2015: 117).

Devrimci bir dönüşüm yaşanmadığına dair tezlerde en çok ön plana çıkan tema Kemalizmin tepeden bir hareket olduğu ve kitleler ile ilişki kurmadığı oluyor. Gülsunar bu noktada 1848'de itibaren burjuva devrimlerinin kitlelerle ilişkisinin değiştiğine ve geç burjuva devrimlerinin genel olarak "kitesiz" olduğuna dikkat çekerken (2015: 116) devrimci dönüşümün karakterini üretim ilişkilerindeki değişimde ve buna paralel üstyapısal dönüşümlerde aramak gerektiğini vurguluyor (2015: 131). Yine de bu noktada Kemalistler ve Jakobenler arasında bir fark olduğunu söylemek mümkün. Gramscici kavramlarla ifade edilirse Jakobenlerde köylü-kent ittifakına dayanan bir hegemonya projesi varken Kemalistlerin kitleler ile ilişki kuramamasına bağlı olarak böyle bir bütünlüklü proje yoktur (2015: 142). Burada bir parantez açarak 1930'larda uygulanan devletçilik politikasının ve bu politikaya paralel ortaya çıkan halkçı ve köylücü söylemin bu tür bir hegemonya projesi denemesi olduğu iddia edilebilir. Galip Yalman (2002), kitapta da sık sık alıntı yapılan "*Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye'de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist Bir Paradigma mı Hegemonya Projesi mi?*" makalesinde tam da bu tezin üzerinde duruyor.

İkinci bölümde ayrıca 1923'ün burjuva devrimi olduğu kabul edildikten sonra Jakobenler ile Kemalistler arasında devrimlerin radikalliği ile bağlantılı bir paralellik kurulup kurulamayacağı inceleniyor. Gülsunar, böyle bir paralellik kurulabileceğini ancak toplumsal kerte de Jakobenlerin alt sınıflarla kurdukları ittifakın onların ufkunu genişlettiğini ve devrimi daha radikal uçlara taşıdığını ifade ediyor (2015: 151). Ayrıca Jakobenlerin kitlelerle kurduğu ilişkiye bağlı olarak karşı-devrimci hareketler de daha kitlesel olmuştur, dolayısıyla Jakobenlerde radikalliğin ve şiddetin dozajı daha yüksektir (2015: 160).

Diğer yandan Jakobenler, şiddeti ideal topluma, "yetkin mutluluğa" ulaşmak için kullanan ütopyacılar, Kemalistlerde öne çıkan "muasır medeniyet seviyesine" çıkmaktır (2015: 168). Dolayısıyla Kemalistler ve Jakobenler arasında devrimci şiddetin hedefi ve yöneldiği

kitleler açısından da belli farklar vardır. Bu noktada Emrah Gülsunar, Kemalist iktidar dönemini Fransız Devrimi'nin dönemlerinden birine benzeteceksek bunun Jakoben iktidar dönemi değil, Napolyon dönemi olduğunu ileri sürer ve Kemalizmin Gramsci'nin Sezarizm kavramı ile açıklanabileceğini ileri sürer (2015: 180).

Sezarizm kavramı, temel olarak farklı çıkarlara sahip güçlerin birbirleri üstünde hakimiyet kuramadığı ve birbirini yok etme durumuna geldiği bir zamanda hakem rolü üstlenen güçlü bir siyasi liderin bu güçlerin ikisini de bastırarak siyasal dengeli yeniden kurması anlamına gelmektedir (2015: 180). Gülsunar'a göre, Jakobenlere daha fazla benzeyen İttihatçılardır ve onların geri çekilmesiyle birlikte sahneye çıkan Kemalistlerin 1908 ile başlatılabilecek burjuva devrimleri döneminde üstlendiği rol, Sezarizm kavramıyla açıklanabilir.

Sonraki bölümde burjuva iktidarın meşruiyet kaynağına ve bu meşruiyetin nasıl kullanılacağına odaklanılıyor. Burjuva devrimlerine eşlik eden laikleşme ile birlikte mutlak monarşilerde iktidarın kaynağı olan tanrı ve kilisenin yerini halkın iradesi alır. Dolayısıyla Jakobenlerde ve Kemalistler'de meşruiyetin yalnızca halktan kaynaklandığı görüşü ortaktır (2015: 189). Ancak bu yalnızca Jakobenler ve Kemalistler arasındaki bir ortaklık değildir, tüm burjuva devrimlerinde görülen bir süreçtir.

Ulusal iradenin bölünmezliği hem sınıfsal farklılaşmayı hem de etnik farklılaşmayı reddeden bir yaklaşımdır, ancak burada yine belirtmek gerekiyor ki bu tür yaklaşımlar da hemen hemen tüm burjuva devrimcilerinde görülür. Yine de her ikisinde de Rousseau'nun genel irade kavramının etkisiyle "tek ve bölünmez bir ulusal irade" anlayışının öne çıktığını, her ikisinin de kendisini bu iradenin biricik temsilcisi olarak gördüğünü iler sürmek mümkün (2015: 191). Bununla ilişkili olarak her ikisi de doğrudan demokrasiye karşı çıkmışlar ve kendilerini ulusal iradenin tek temsilcisi olarak görmüşlerdir (2015: 205). Dolayısıyla ikisinde de "halk için halka rağmen" ilkesi önemlidir. Ancak bu noktada kimi ayrımlar da söz konusudur. Jakobenler her ne kadar doğrudan demokrasiye karşı çıksalar da ütopyacı karakterlerinden kaynaklı olarak bunu ulaşılabilecek nihai bir hedef olarak görürken Kemalistler için demokrasiden daha fazla ön plana çıkan ulusal bağımsızlık ve güçlü bir devletin yaratılmasıdır. Dolayısıyla demokrasi bu amaçla uyumlu olduğu sürece istenir (2015: 230).

Son bölümde ise her iki devrimci hareketin laikleşme ve dinsel düşünceye yaklaşımı ele alınır. Gülsunar, bu bölüme sekülerleşme (toplumun dinsel kurallardan arındırılması) ve laikleşme (devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılması) ya da dini kontrol etme/dini devletten ayırıştırma yaklaşımları arasına konan mutlak ayrımlara karşı çıkarak başlıyor (2015: 240). Bu ayrımların devlet ve sivil toplum

arasına konan mutlak ayırmadan kaynaklandığı ifade edilirken dini kontrol altına alma amacı olmayan herhangi bir burjuva devriminin olmadığı vurgulanıyor (2015: 249). Burada yapılabilecek tek ayırım Fransa'nın çatışmacı modeli ile Almanya, İngiltere gibi ülkelerin uzlaşmacı modelleri arasındaki ayırmadır ve konumuz açısından önemli olan Türkiye'nin hangi modele daha yakın olduğudur.

Gölsunar, buraya kadar yapılan karşılaştırmalar içerisinde Kemalist Devrim ile Fransız Devrimi'nin birbirine en çok yaklaştığı başlığın laiklik olduğunu dile getiriyor. Kurumsal din ile mücadele, "resmi din" olgusunun ortadan kaldırılması, karşı-devrimci dinsel odaklarla radikal mücadele gibi konularda iki devrim arasında önemli benzerlikler vardır (2015: 254). Bu iki süreçte değişen tek şey karşı-devrimci odaklarının farklılaşması oluyor. Fransa açısından en önemli karşı-devrimci odak kurumsal dinin kalesi kilise iken, Türkiye'de kurumsal dinin temsilcisi ulema devrime karşı ikircikli tavır alıyor, ancak karşı-devrimin en önemli odakları tarikatlar oluyor (2015: 261-262). Yine Fransa'da alt-sınıf din görevlileri büyük ölçüde devrimciyken Türkiye'de karşı-devrimci odaklar sınıfsal olarak dikey bir hat çiziyor (2015: 263). Buraya kadar Fransız devrimi ile genel anlamda kurulan paralellikler Jakobenizm özelinde incelendiğinde dinsel odaklarla mücadelenin radikal olması açısından benzerlik kurulabilirken en önemli fark milli bir dinin oluşturulması oluyor. Jakobenler, Yüce Varlık kültü adıyla yeni bir dinsel inanış kuruyor, böylelikle devrim sonrası toplumda yaygınlaşan ateizm ile mücadele ediyor. Kemalistler açısından ise böyle bir gündem bulunmuyor (2015: 268).

Sonuç

Sonuç olarak yapılan karşılaştırmalar sonucunda söylemsel düzeyde Kemalistlerin Jakobenler ile ilişkisine dair fazla bir ipucu bulamıyor olsak dahi eylemde kimi paralelliklerin kurulması mümkün oluyor. Ancak bu kitabın geneline bakıldığında bu paralelliklerin Jakobenizm ve Kemalizme özgü olmadığı, birçok burjuva devrimci hareket arasında benzer paralelliklerin kurulabileceği sonucuna varıyoruz. Jakobenizm ile Kemalizm arasında özel bir benzerlik yakalamak aynı zamanda Kemalistlerin en radikal burjuva devrimci gruplardan birine benzetilmesi ve bu anlamda Türkiye devriminin radikal bir karakter taşıdığı anlamına geliyor. Dolayısıyla bizce asıl soru Türkiye burjuva devriminin diğer burjuva devrimleriyle karşılaştırıldığında daha radikal yönler taşıyıp taşımadığıdır.

Bu noktada kitabın ana tezinin, sınıfsal ilişkiler, mülkiyet sorunu gibi konularda Kemalistlerin Jakobenlerle karşılaştırılamayacak ölçüde muhafazakâr olduğu; ancak özellikle dinsel alanın getirilmesi gibi

sosyo-kültürel değişimler söz konusu olduğunda bu paralelliğin daha kolay kurulabildiğidir. Bu tür bir genellemeye karşı çıkmak mümkün görünmüyor. Ancak bu noktada kitapta görülen önemli bir eksikliği vurgulama ihtiyacı hissediyoruz. Çalışmanın büyük bir titizlikle yürütüldüğünden kuşku duymamakla birlikte farklı tarihsel dönemlerde ve farklı coğrafyalarda ortaya çıkan bu iki devrimci hareketin karşılaştırılmasında tarihsel koşulların yeterince göz önünde bulundurulmadığını düşünüyoruz.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, farklı tarihsel koşullarda ve çok özgün karakterler barındıran iki coğrafyada ortaya çıkan devrimci hareketlerin birebir birbirine benzemesi zaten mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla birtakım benzer pratikler, söylemler üzerinden yapılan bir karşılaştırma eksik kalacaktır. Ortaya çıkan farklılıkların değerlendirilmesinde nesnel koşulların, tarihsel şartların göz önünde bulundurulması önemlidir. Örneğin Kemalizm ve Jakobenizmin mülkiyet ilişkilerine yaklaşımında kitlelerle kurduğu ilişkinin belirleyici olduğu ifade edilmekle birlikte geç kapitalistleşen ülkelerde hiçbir burjuva devrimci hareketin kitlelerle Jakobenlere benzer bir ilişki kuramayacağı yeterince vurgulanmamış. Ya da Jakobenler ile Kemalistlerden ilkinin ütopyacı diğerinin Batıcı olduğu dile getirilirken Jakobenlerin erken burjuva devrimcileri olarak ufuklarının daha geniş olmasının gayet doğal olduğu, diğer yandan kapitalizmin ufkunun daraldığı ve burjuvazinin gericileştiği bir çağda Kemalistlerin benzer ütopyacı ideallere sahip olamayacağı bu bağlamda yeterince değerlendirilmemiş.

Elbette Gülsunar zaman zaman tarihsel koşulları değerlendiriyor. Özellikle geç ve erken ya da demokratik burjuva devrimleri farkına değiniyor. Ancak bizim vurgulamak istediğimiz şey bu iki devrimci hareketin karşılaştırılması ve ortaya çıkan farklılıkların değerlendirilmesinde tarihsel farklılıklara yeterince vurgu yapılmadığı. İkinci olarak ise tarihsel değerlendirmeye çok kısa olarak yer verilmiş, bu da kimi önemli vurguların eksik kalmasına sebep oluyor.

Yine de özetle Emrah Gülsunar'ın titiz bir çalışma sonucunda önemli bir kaynak yarattığını ve bilimsel değeri yüksek bir eser ortaya çıkardığını söylemek mümkün. Yine de iki hareketin karşılaştırılmasına dönemlerin karşılaştırılması, nesnel koşulların bu iki hareket üzerindeki kısıtlayıcı ya da özgürleştirici etkilerinin daha fazla vurgulanması çalışmayı daha kapsamlı hale getirirdi düşüncesindeyiz.

Künye

Gülsunar, Emrah (2015). Jakobenizm ve Kemalizm: Eleştirel Bir Karşılaştırma Denemesi. Yordam Kitap. İstanbul

Her tür maddi servet (zenginlik) kullanım değerlerinden oluşur. Emek, maddi servetin tek kaynağı değildir. Doğa da kullanım değerleri sağlar. Marx'ın bir başka iktisatçıdan onaylayarak aktardığı bir benzetmeyle , maddi servetin babası emek, anası topraktır.

Değişim değeri ise, bir metanın diğer metalarla ilişkisini anlatır. 1 dağ keçisi karşılığında 8 sepet böğürtlen alabiliyorsak, 1 dağ keçisinin “böğürtlen cinsinden” değişim değeri, 8 sepet böğürtlendirdir.

Peki, neden 6 ya da 10 sepet değil de, 8 sepet böğürtlen? Bir başka deyişle, bir metanın değişim değeri neye göre belirlenir?

“Arz ve talebe göre” cevabı, ilk bakışta görüldüğü kadar açıklayıcı değildir. Arz ve talepteki değişimler, 1 dağ keçisi karşılığında alabileceğimiz böğürtlen miktarını değiştirebilir tabii ki. Ama arz ile talebin “dengede” olduğunu kabul ettiğimiz bir anda 1 dağ keçisi 8 sepet böğürtlen ediyorsa, bunun nedeni nedir?

Emek-değer teorisine göre, bir metanın değişim değeri, o metanın üretilmesi için (toplumsal olarak) gerekli olan çalışma süresiyle (başka deyişlerle “emek zamanıyla” ya da “emek-zamanla”) belirlenir. Yani, belirli bir metayı üretmek için ne kadar uzun bir süre boyunca emek harcamamız gerekiyorsa, o metanın değişim değeri de o kadar büyük olacaktır.

Bunu bir miktar açmak için, henüz neredeyse hiçbir teknoloji geliştirmemiş, ama üyeleri arasında meta değişimi gerçekleşen bir insan topluluğunu hayal edelim.

Topluluğumuzun yaşadığı coğrafyada, bir insanın, gelişkin aletler (makine) kullanmadan, ortalama olarak 8 saat çalıştığında, 1 dağ keçisi avlayabileceğini ya da 8 sepet böğürtlen toplayabileceğini varsayalım. Bu durumda, avcının, toplayıcıdan, 1 dağ keçisi karşılığında 8 sepet böğürtlen istemesinden daha doğal ya da “adil” bir şey olabilir mi?

Tabii ki, ticarete her tür hile ve hurdaya yer vardır. Dağ keçisi avcısı, yaptığı işin zorluklarından, dağ keçilerinin kıtlaştığından vb. söz ederek, daha fazla böğürtlen elde etmeye çalışacaktır. Eğer başarılı olursa, örneğin, 8 sepet böğürtlen yerine 12 sepet böğürtlen alabilir. Bu durumda da, kendi 8 saatlik çalışması karşılığında, bir başkasının 12 saatlik bir çalışmayla elde ettiklerine sahip olur.

1 dağ keçisinin ortalama olarak ancak 12 saatte avlanabildiği iddiasını kimse sorgulamazsa, hiçbir sorun çıkmaz. Ama ya birileri sorgular ve hatta denemeye kalkışır? Topluluğumuz ne kadar büyük olursa, birilerinin denemesi olasılığı da o kadar yüksek olacaktır.

Birileri, dağ keçisi avlamanın o kadar da çok emek gerektirmediğini, yani dağ keçisi avcılarının başkalarına göre daha az çalışıp daha çok kazandıklarını fark ederse, onlar da dağ keçisi avlamaya başlayacaktır. Bu durumda, bir “arz ve talep” sorunu gerçekten de ortaya çıkacak, pazara (piyasaya) çıkarılan dağ keçilerinin sayısı artacak ve dağ keçisi satıcıları (talep de tesadüfen aynı oranda artmazsa), aralarındaki rekabet nedeniyle, 1 dağ keçisi karşılığında 12 sepet böğürtlenden daha azına razı olmak zorunda kalacaktır.

İnsanlar, başkalarının yaptıkları işler (dağ keçisi avcılığı, böğürtlen toplayıcılığı, taş taşımacılığı vb.) hakkında ne kadar az bilgi sahibi olurlarsa, emek-değer teorisi o ölçüde geçersizleşir ve bazıları daha az çalışarak daha çok, diğerleri de daha çok çalışarak daha az kazanabilir. Ama topluluğumuz ne kadar büyürse, başkalarını bu şekilde kandırmaya dayalı kazanç kapıları o ölçüde kapanır.

Makineler Değişim Değeri Üretir mi?

Dağ keçisi avcılarının birinin tüfeği icat ettiğini varsayalım.

Avcımız, tüfek sayesinde, artık ortalama olarak 8 saat yerine 2 saatte 1 dağ keçisi avlayabilir duruma gelmiş olsun...

Bu yeni durumda, avcımız nasıl davranır? Eğer yeterince bencil ve çıkarıcıysa, tüfeği icat ettiğini kimseye söylemez ve onun varlığını gizli tutmaya çalışır. Bunu başardığı sürece, isterse günde yalnızca 2 saat çalışıp başkalarının 8 saat çalışarak elde ettiklerine el koyar, isterse daha çok çalışıp daha fazla kazanır.

Yani, “makine”, onu ilk icat edip kullanan insana büyük kazançlar sağlayabilir. Bu arada emek-değer teorisi de ortadan kalkmış gibi görünür.

Ama er ya da geç, ya başkaları da tüfeği icat edecek, ya da avcımızın sırrı açığa çıkacaktır. Sır açığa çıktığında, daha az çalışarak daha çok kazanmak isteyen başkaları da tüfikle dağ keçisi avlamaya başlayacaktır. Böylece “arz ve talep” yeniden devreye girecek, dağ keçisinin değişim değeri düşecektir.

Nereye kadar?

Artık 2 saatte 1 dağ keçisi, yani 8 saatte 4 dağ keçisi avlanabildiğine göre, 1 dağ keçisi karşılığında 2 sepet böğürtlen mi alınacaktır?

Hayır!

Tüfek üretmek için de emek harcanır. Dolayısıyla, avlanan her dağ

keçisinde bir de “tüfek payı” vardır. Diyelim ki, bir tüfeği üretmek için 20 saat boyunca çalışmak gerekiyor olsun. Bu durumda, tüfeğin değeri 20 sepet böğürtlene eşit olacaktır. Ve yine diyelim ki, bir tüfekle, ekonomik ömrü boyunca, ortalama olarak 100 tane dağ keçisi avlanabiliyor olsun. Bu durumda, her bir dağ keçisinin değişim değerine $\frac{20}{100} = 0,2$ sepet böğürtlen eklemek gerekir. Yani, 1 dağ keçisinin değişim değeri, 2,2 sepet böğürtlen olur.

Kuşkusuz, arz ve talep dalgalanmaları sırasında, bu değer in altına inilmesi de mümkündür. Ama eğer topluluğumuz yeterince büyükse, uzun vadede ulaşılacak olan değişim değeri budur.

Tüfeği ilk icat eden kişi, bunun başkaları tarafından kullanılmasını önlemek için, zor kullanmak ya da “patent” almak gibi farklı yollara başvurabilir. Ama eninde sonunda, dağ keçisi avcılığı işi, tüfekle yapılan bir işe dönüşecektir. Ve bu aşamadan sonra, tüfek (yani “makine”), kendi başına bir kazanç sağlamaz hâle gelecektir.

Bir başka deyişle, “makine”, uzun vadede, değişim değeri üretmez. Kendi değişim değeri (yani kendisinin üretilmesi için gereken çalışma süresiyle belirlenen değer) neyse, ürüne yalnızca onu aktarır. Makine, değer üretmez. Yalnızca emek, değer üretir. Makine, yalnızca, ilk ortaya çıktığı dönemde ve birilerinin tekeline olduğu sürece, fazladan kazanç olanağı sağlar. Ama bu fazladan kazanç zamanla ortadan kalkar.

Paranın Rolü

Şu ana dek “para”dan hiç söz etmedik ve metaların birbirleriyle değiştirildiğini kabul ettik. Gerçekte, meta alışverişlerinin neredeyse tümünde para kullanılır. Ancak para, buradaki tartışmanın özünü değiştirmez.

Para da bir metadır. Onun değişim değeri de, üretilmesi için gerekli olan çalışma süresiyle belirlenir. Kuşkusuz, bu söylenen, tuz, gümüş ya da altın gibi, farklı tarihsel dönemlerde para işlevi görmüş metalar için geçerlidir.

Altının değerli olmasını sağlayan, az bulunurluğu değil, yeraltından çıkarılması ve işlenmesi için emek harcanmasıdır.

Sekiz saatlik çalışmayla 1 gram altın elde edilebildiğini varsayalım. Bu durumda 1 gramlık bir madenî paranın (ya da örneğin 100 liralık bir kâğıt paranın) değişim değeri, ilk tartıştığımız örnekte, 1 dağ keçisine ya da 8 sepet böğürtlene eşit olacaktır. Dolayısıyla, tüfeksiz dönemde 1 dağ keçisi satıp 100 lira elde eden avcımız, sonra da bu parayla 8 sepet böğürtlen satın alacaktır.

Satma ve satın alma işlemlerinin arasına paranın girmesi, yukarıdaki örneklerde herhangi bir değişikliğe yol açmayacaktır.

Meta değişimlerine paranın aracılık etmesi, bir “bunalım nedeni” olmamakla birlikte, bir “bunalım olasılığı”na işaret eder. Para devreye girdiğinde, doğrudan meta değişimlerinin yerini iki ayrı işlem alır: Satış ve satın alma. Dağ keçisi karşılığında önce para elde edilir, sonra bu parayla böğürtlen satın alınır. Ama dağ keçisinin sahibi, herhangi bir nedenle, onu satarak elde ettiği parayı harcamak yerine saklamayı da tercih edebilir. Meta sahiplerinin çoğunun aynı şekilde hareket etmesi durumunda, meta satışları zorlaşır. Esnaf gözüyle bakıldığında, piyasada “para kıtlığı” söz konusu olur. Bir başka deyişle, dolaşımdaki para miktarının yetersiz kaldığı düşünülür. Ama böylesi bir durumun ortaya çıkması, para dolaşımının kendisinden kaynaklanmaz. “Para kıtlığı”, yaşanan bunalımın nedeni değil, sonuçlarından biridir. Bunalımın nedenini ayrıca araştırmak gerekir.

Bugün alışverişlerde kullandığımız paraların (lira, dolar, avro vb.) değişim değerleri, bunların üretilmesi için gerekli olan çalışma süreleriyle belirlenmiyor tabii ki. Bu paraların değişim değerine sahip olmasını sağlayan, onları çıkaran devletlerin sunduğu güvencelerdir. Söz konusu güvenceler zayıfladığında (örneğin bir devlet yıkıldığında), bu paralar, beş para etmez hâle gelebilir. Asıl önemlisi, alışverişlerin bu paralarla yapılması da, buradaki tartışmaların özünü değiştirmez.

Burada açmak mümkün olmasa da, bir uyarı: Bir metanın değişim değerini belirleyen, onun üretilmesi için toplumsal olarak gerekli olan çalışma süresidir. Ancak bir metanın değişim değeri ile onun piyasa fiyatı (yani bizim o metayı satın alırken ödediğimiz tutar) aynı şeyler değildir. Arada, metanın üretim fiyatı ve piyasa değeri de vardır. Dolayısıyla, emek-değer teorisi, tek tek her bir metanın piyasa fiyatının, doğrudan doğruya onun üretilmesi için gerekli olan çalışma süresi tarafından belirlendiğini anlatmaz. Sonuçta, sapmalar birbirlerini götürür; ama değerler ile fiyatlar arasındaki sapmalar da önemsiz değildir.

Sermaye ve Artı Değer

Buraya kadar söylenenler, ortaya bir sorun çıkarıyor.

Yukarıda tarif ettiğimiz biçimiyle meta üretiminin ve değişiminin egemen olduğu bir toplumda, sermaye nasıl ortaya çıkabilir?

Tüm ürün ve hizmetlerin değişim değerlerinin, üretilmeleri için (toplumsal olarak) gerekli olan çalışma sürelerine göre belirlendiği bir

toplumdan söz ediyoruz. Böylesi bir toplumda, meta alıp satmak, bir zenginleşme yolu olamaz. Dağ keçisinin değişim değeri, kaç kez el değiştirirse değiştirsın, aynı kalır.

Hile her zaman mümkündür, ama bundan düzenli ve sürekli bir sermaye birikimi çıkmaz.

Oysa sermaye sahibi, elindeki parayla belirli metaları satın aldıktan sonra, bunları satarak daha fazla para kazanmak ister. Başlangıçtaki parayı (P) ve alınacak metaları (M) simgesiyle gösterirsek, sermaye birikiminin gerçekleşmesi için, son aşamada, P yerine P', yani P'den daha fazla para elde edilmesi gerekir:

$$P - M - P'$$

$$P' = P + \Delta P$$

Bir başka deyişle, sermaye sahibi, elinde 10 000 bin lira varsa, yaptığı işlemler sonrasında eline (örneğin) 11 000 liranın geçmesini isteyecektir. Böyle olmayacaksa, yine 10 000 lira ya da daha azını elde edecekse, o zaman parasını cebinde tutması ya da kişisel tüketimi için harcaması çok daha mantıklıdır.

Bu “fazladan para” (örneğimizde 1000 lira) nereden gelebilir?

Bunun için, özel bir metaya gereksinim vardır. Ürünün değişim değerine, kendi değişim değerinden daha fazlasını katan bir özel metaya...

Bu özel meta, *emek gücüdür*.

Kapitalist, işçiye, “*emeğinin karşılığını*” ödemez. Yukarıdaki örnekler üzerinden devam edersek, kapitalist, sekiz saatlik çalışması karşılığında bir işçiye 100 lira ödemez. Eğer öderse, hiçbir kazanç elde edemez.

İşçi, kapitaliste, “emeğini” değil, “emek gücü”nü, yani emek harcaması potansiyelini satar. Aldığı ücret, *emek gücünün değişim değeridir*. Yine yukarıdaki örneklerden hareketle, bu değer, 100 lira yerine, örneğin 30, 50 ya da 80 lira olabilir. Geriye kalan kısım, yani 70, 50 ya da 20 lira, *artı değer* olarak kapitalistin cebine girer.

Bir başka deyişle, işçi, sekiz saatlik çalışma süresinin bir bölümünde kendi alacağı ücret için, bir bölümünde de kapitalistin el koyacağı artı değeri üretmek için çalışır.

Artı değer, işçinin karşılığı ödenmemiş emeği tarafından yaratılır. Ve artı değer tek kaynağı emektir.

Kapitalistin kârının, kâr üzerinden devlete ödenen vergilerin, bankaların gelirlerinin, kısacası ücretler dışındaki neredeyse tüm gelirlerin temel kaynağı, işçilerin ürettiği artı değerdir.

Bu nedenle, sermaye egemenliği altında, ücretli emek sömürüsünün “gereksiz” ya da “önemsiz” hale geleceği bir dönemin başlaması da mümkün değildir. “Yalnızca robotların çalıştığı” fabrikalar, işçilerin yerini alan herhangi bir yeni makineden ya da teknolojiden fark-sızdır. Teknolojik ilerleme, kapitalizmin ortaya çıkışından bu yana, işçileri işlerinden ediyor. Tam da bu nedenle, kapitalizme yönelik tepkiler, ilk olarak, “makine kırıcılığı” (*Ludizm*) biçiminde çıkmıştı ortaya. Ama aynı teknolojik ilerleme, bir yandan da yeni iş alanları yaratıyor ve geçinmek için emek güçlerini satmaktan başka çareleri bulunmayan insanların, yani işçilerin oranını yükseltiyor.

Ücretler Nasıl Belirlenir?

Yaygın bir yanlış inanişâ göre, ücretler belirlenirken, kapitalistlerin ürettikleri metaları satma kaygıları da gözetilir. Yani, kapitalistler, onlara daha fazla meta satabilmek için, işçilere daha yüksek ücretler ödeyebilir.

Oysa kapitalistler açısından ideal ücret 0 (sıfır) liradır.

Elinde 1000 lirası ve 1000 liralık metası (örneğin sandalyeleri) bulunan bir kapitalist düşünelim. Eğer elindeki 1000 lirayı işçilerine verirse, işçiler bu parayla sandalyelerini satın alabilir gerçekten. Peki sonuç ne olur? En iyi olasılıkla, tüm sandalyeleri işçilere satarak, onlara verdiği 1000 liranın tümünü geri alır. Ama bu durumda, elinde artık 1000 lira ve 1000 liralık meta değil, sadece 1000 lira vardır. Sandalyeleri çöpe atması da aynı sonucu doğururdu.

Üstelik, işçiler, ellerine geçen 1000 liranın tümüyle sandalye almak zorunda da değildir. Bunun yerine ekmek, peynir, ayakkabı vb. de satın alabilirler. Diğer yandan, sandalyeleri de kapitalistin rakiplerinden birinden almayı tercih edebilirler.

Kapitalistlerin meta satmak için işçilere “daha yüksek” ücretler ödeyebilecekleri düşüncesinin ardındaki yanlış varsayımlardan biri de, sadece işçilerin tükettiği türden metaların üretilmek zorunda olduğu varsayımdır. Oysa kapitalistler, işçileri parasız olarak çalıştırabilecek olsa, işçilerin tüketeceği metalar yerine neredeyse sadece lüks tüketim malları da üretebilir.

Kapitalizm koşullarında, toplumsal gereksinimleri gidermek için değil, sermayenin büyümesi için üretim yapılır.

İşçilere ücret ödenir, çünkü hiçbir işçi parasız olarak çalışmayı kabul etmez.

Emek gücünün değeri, onun yeniden üretilmesi için gerekli olan çalışma süresiyle belirlenir.

Bir başka deyişle, ücretlerin düzeyi, işçilerin yaşayabilmek ve ailelerini geçindirebilmek (kendilerinden sonraki işçi kuşaklarını yetiştirebilmek) için gereksinim duydukları temel geçim araçlarının değeriyle belirlenir.

Peki bu değer neye göre belirlenir?

Bu konuda kapitalistler ile işçiler arasında süreklileşmiş bir mücadele vardır. Kapitalistler, her zaman, işçilerin daha azla yetinebileceğini (örneğin tatil yapmanın zorunlu bir ihtiyaç olmadığını) savunur. İşçiler, her zaman, daha insanca yaşayabilmek için daha fazlasını ister. Bu, biçimsel açıdan bakıldığında, iki tarafın da eşit haklara sahip olduğu bir mücadeledir. Kapitalistler, yüksek ücretler isteyen işçileri çalıştırmak zorunda değildir. İşçiler, beğenmedikleri ücretler karşılığında çalışmak zorunda değildir.

Hakların eşit olduğu bu mücadelede son sözü kuvvet söyler. Hangi taraf daha örgütlüyse, hangi taraf etkili bir şekilde mücadele ediyor-sa, ücretler onun istediği yönde değişir.

(Kuşkusuz, bazı işçiler vasıfsızdır, bazıları farklı vasıflara sahiptir. Örneğin bazıları daha çok eğitim almıştır, bazıları deneyim gerektiren belirli bir işte daha fazla uzmanlaşmıştır vb. Dolayısıyla, vasıflı işçiler, aynı süre içinde, ortalama bir işçiye göre daha fazla meta üretebilir. Emek-değer yasası açısından bakıldığında, bu durum, vasıflı işçilerin emeğinin, ortalama işçilerin emeğine göre belirli bir oranda daha değerli olmasından başka bir anlama gelmez. Bu durumda, örneğin, bir mühendisin 8 saatlik çalışmasının değeri, ortalama bir işçinin 12 saatlik çalışmasının değerine eşit olabilir.)

Sömürü oranı nasıl yükseltilir?

Marx, sermayeyi iki bölüme ayırır: *Değişmeyen sermaye* (ya da “değişmez” sermaye) ve *değişen sermaye* (ya da “değişir” sermaye).

Değişmeyen sermaye (s), sermayenin yeni değer üretmeyen, üretilen metallerin değerine sadece kendi değerini aktaran bölümüdür. Makineler, hammaddeler, yardımcı maddeler, fabrika binaları vb. bu bölüme girer.

Değişen sermaye (d) ise, ürünün değerine kendi değerinden fazlasını

aktaran, yani işçi ücretlerine ayrılan bölümdür. Sermayenin bu bölümü, artı değeri üretir.

Sömürü oranı (ya da “artı değer oranı”), artı değer (a) değişen sermayeye (d) oranıdır: $\frac{a}{d}$.

Sömürü oranının farklı formülleri şunlardır:

Artı değer	Artı değer	Artı emek	Karşılığı ödenmemiş emek
Değişen sermaye	Emek gücü değeri	Gerekli emek	Karşılığı ödenmiş emek

Diyelim ki, günde 8 saat çalışan bir işçiye 6 saatlik çalışmasının karşılığı ödeniyor olsun. Bu durumda, işçi, her gün 2 saat boyunca artı değer üretecektir. Dolayısıyla, sömürü oranı $= \frac{2}{6} = 0,33$ ya da yüzde 33 olacaktır. Günde 2 saatlik çalışmasının karşılığı ödenen işçinin sömürülme oranı ise $\frac{6}{2} = 3$ ya da yüzde 300’dür.

Kapitalistlerin sömürü oranını yükseltmelerinin iki yolu bulunur: *Mutlak artı değer üretimi* ve *görelî artı değer üretimi*.

Başka hiçbir değişiklik olmadan işçilerin ücretlerinin düşürülmesi ya da çalışma sürelerinin uzatılması ya da çalışma yoğunluklarının artırılması, *mutlak artı değer üretimi* anlamına gelir. Bunun gerçekleşmesi durumunda işçinin yaşam koşulları kötüleşecektir (ya daha fazla yorulacak, ya eskisi gibi geçinemez duruma gelecek ya da her iki sorunu aynı anda yaşayacaktır).

Buna karşın, teknolojik ilerlemeler sonucunda emek üretkenliğinin artması, *görelî artı değer üretimini* mümkün kılar. Emek üretkenliğinin artması, aynı emekle (aynı çalışma süresi içinde) daha çok sayıda metanın üretilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla, emek üretkenliği arttığında, tek tek metaların değerleri azalır. Eğer işçilerin geçim araçlarını üreten sektörlerde emek üretkenliği artışı gerçekleşir ve böylece geçim araçlarının değerleri düşerse, yaşam standartlarını düşürmeden, işçilerin ücretlerini düşürmek mümkün hale gelir (pratikte, işçi ücretlerindeki artış oranları enflasyon oranlarının gerisinde bırakılır).

Bu söylenen, yalnızca işçilerin tükettikleri geçim araçları için geçerlidir. Lüks malların üretiminde emek üretkenliğinin artması, görelî artı değer üretimine olanak sağlamaz.

Görelî artı değer üretimi, kapitalizme özgüdür. Değişim değeri üretimine dayanan kapitalist üretim, sınırsız bir artı emek açlığı yaratır.

Bu da, teknolojik ilerlemenin hız kazanmasına yol açar. Teknolojik ilerleme ise görelî artı değeri üretimini mümkün kılar.

Marx, *Kapital*'in birinci cildinde, mutlak artı değeri üretimi ile görelî artı değeri üretiminin somut tarihsel örneklerini ve bunlarla bağlantılı olarak kapitalizme geçiş sürecini ele alır.

Kapitalist üretim ilişkileri, feodal toplumun içinde ortaya çıktı. İlk kapitalist işletmeler, toplumsal üretim tarzındaki bir değişimin ürünü değildi. Bu konudaki belki de en açıklayıcı örnek, özellikle İngiltere'de yaşanan ve kapitalist gelişme sürecine sonradan giren ülkelerde yeniden yaşanmayan manifaktür dönemidir.

Manifaktür, zanaatçıların bir arada üretim yapması anlamına gelir. Üretim süreçlerinde başka hiçbir değişiklik olmadan, eskiden bağımsız çalışan zanaatçıların aynı çatı altında toplanması bile, emek üretkenliğinde artış sağlar. En azından, işyeri kirası, aydınlatma, ısıtma türü yan giderler azalır.

Ama asıl önemlisi, aynı çatının altında çalışmaya başlamak, bir süre sonra, üretim sürecinde de bazı basit değişikliklere yol açar. Örneğin, bazı aletlerin ve makinelerin ortaklaşa kullanılabileceği görülür. Bazı basit işler için vasıfsız emekçilerin kullanılması mümkün hâle gelir. Bir başka deyişle, işbölümü derinleşmeye başlar. Bu arada, aynı çatı altındaki üretimin karmaşıklıklaşması, yönetsel işlevlerin önem kazanmasına yol açar.

Bu aşamada, gerçek üreticiler, yani zanaatçılar, üretim sürecinin belirleyici unsurları olmayı sürdürür. Çalışma koşullarını beğenmediklerinde, ilgili işletmeden ayrılarak kendi başlarına çalışmaları mümkündür. Dolayısıyla, onları bir araya getiren kişi bir kapitalist olsa bile, hem elde edecekleri gelir (ücretleri) hem de çalışma koşulları konusunda kapitalistten daha fazla söz sahibidirler.

Aynı çatının altında çalışılması, üretim sürecini değiştirmeye devam eder. Üretimin ölçeğinin büyümesi sayesinde, daha önce her bir zanaatçının kısa bir süre ayırarak yaptığı, bu nedenle özel olarak çok üzerinde durmadığı bazı işleri yapabilecek olan aletlerin ya da makinelerin geliştirilebileceği keşfedilir. İşbölümü derinleştikçe, zanaatçılar giderek daha özel işlere yoğunlaşırken, özelleşen aletlerin ve makinelerin ve bunları kullanan vasıfsız işçilerin sayısı giderek artar. Diğer taraftan, zanaatçılar da, giderek, sürecin bütününe hakim olmaktan uzaklaşır. Onlar da “parça iş”lerde uzmanlaşmaya başlar. Bir süre sonra, bu “parça iş”lerin yapılması için, belirli bir zanaat dalının gerektirdiği tüm niteliklere sahip olan kişilerin varlığı gereksizleşir. Dahası, işbölümü sayesinde emek üretkenliğinin artması nedeniyle, başlangıçta pazarlık güçleri yüksek olan zanaatçılar,

bağımsız olarak çalışamayacak duruma gelir. Çünkü tek başlarına bir işletme kursalar, aynı ürünleri çok daha ucuza mal eden büyük işletmelerle rekabet etmeleri mümkün olmayacaktır.

Kişisel bilgisayarların ya da İnternet'in ortaya çıkış dönemlerinde de benzer şeyler yaşandı. Başlangıçta, elektronikten ya da bilişim teknolojilerinden az çok anlayan az sayıda kişi, kendi ürünlerini geliştirerek kendi başlarına faaliyet gösterebildi. Az zamanda zengin olan çok daha az sayıda kişinin öyküleri, kapitalizmin yeni bir döneme girdiğinin kanıtları olarak sunulabildi. Ama çılgır açıcı sayılan her tür teknolojik ilerlemenin ardından yine benzer süreçlerle karşılaşılır. Üretimin ölçeği büyür, işbölümü derinleşir, vasıfsız insan çalıştırmak kolaylaşır, belirli vasıflara sahip olan insanların sayısı (eğitim kurumlarının da yardımıyla) artırılır ve pazarlık güçleri düşürülür ve az sayıda insan için güzel olan günler kısa sürede geride kalır.

Teknolojik ilerlemeler ve dolayısıyla sürekli olarak yeni ayrıcalıklı toplum kesimlerinin ortaya çıkması da kapitalizmin bir eseridir, bu toplum kesimlerinin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması da.

Farklı Toplum Biçimlerinde Artı Değer

Sınıflı toplumların tümünde, egemen sınıflar, toplumsal olarak üretilen değerlerin bir bölümüne ("artık ürün"e), çalışmadan, bir başka deyişle karşılıksız olarak el koyar.

Farklı sınıflı toplum biçimlerini birbirlerinden ayıran, artı değer varlığı ya da yokluğu değil, artı değerın üretilme ve ona el koyulma biçimleridir. Köle de, feodalizm döneminin toprağa bağlı köylüsü de, kapitalizmin "özgür" emekçisi de, kendi geçimlerini sağlamak için zorunlu olandan fazlasını üretir. Ama bu fazlalığı üretme nedenleri de, bunlara el koyma biçimleri de farklılaşır.

Sermaye, meta olarak satışa çıkarılan emek gücüne gereksinim duyar. Bunun için, birincisi, emek gücü sahibinin, kendi emek gücü üzerinde tasarrufta bulunabilmesi, yani "özgür" olması gerekir. İkincisi, emekçinin, kendi başına çalışarak üretebileceği metaları satma yoluyla geçinemez durumda olması gerekir. Dolayısıyla, sermaye, üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun olan, yaşayabilmek için emek gücünü satmaktan başka çaresi bulunmayan ve emek gücünü satabilecek olan emekçilere gereksinim duyar.

Kapitalizmin kendisinden önceki toplum biçimlerine göre en önemli farklarından biri, el koyulan değerın niteliğidir. Kapitalizm öncesi sınıflı toplumlarda daha önemli olan şey, "kullanım değerleri", yani

Üretilen mal ve hizmetlerin yararlılık ya da işlevsellikleridir. Değişim amacıyla üretim görece sınırlı ve çoğu zaman tesadüfidir. Buna karşın kapitalizm koşullarında üretim, toplumsal ihtiyaçları karşılamaya değil, “değişim değeri” üretmeye ve biriktirmeye yöneliktir.

Feodal beylerin, toprak ağalarının temel derdi, kendilerinin, ailelerinin ve çocuklarının tüketebileceği kullanım değerlerini biriktirmektir ve dolayısıyla görece sınırlıydı. Buna karşın, sermayenin artı değer yaratma hırsı sınırsızdır. Bu nedenle de, kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte, emek üretkenliğini artırmaya yönelik çabalar, bir başka deyişle bilimsel ve teknolojik üretim, büyük bir hız kazanmıştır. Kapitalizmi kendisinden önceki toplum biçimlerine göre “ileri” kılan en önemli nedenlerden biri budur.

Ama bu arada, kapitalistler, makine hayranı değildir. Maliyetlerin daha düşük olacağı durumlarda, insan sağlığını ve yaşamını da hiçe sayarak, makine yerine işçi çalıştırmayı tercih ederler. Örneğin, sigortasız olarak ve resm asgari ücretten düşük ücretlerle çalıştırdıkları işçilere kot kumlama işi yaptırıp, bir iki yıl içinde öldürücü silikozis hastalığına yakalanmalarına neden olurlar. Daha ucuza geldikleri için çocukları işçi olarak çalıştırır ya da bunun bilinmesini istemiyorlarsa, ocuk işçi çalıştıran şirketlere iş yaptırırlar. Eğer makinelere yaptırılabilir olan pek çok iş hâlâ işçilere yaptırılıyorsa, bunun en önemli nedeni, en yıpratıcı işleri en düşük ücretlerle yapmayı kabul etmekten başka çareleri bulunmayan milyarlarca insanın varlığıdır.

Emek-Değer Teorisi ve Kapitalizm

Emek-değer teorisinin kapitalizm öncesi dönemlerde formüle edilmesi mümkün değildi, çünkü, o dönemlerde meta üretimi bugünkü yaygınlığına ulaşmamış ve büyük ölçekli sınai üretim gelişmemişti.

Soyut bir emek kavramının geliştirilebilmesi için, “ortalama bir işçi şu kadar saatte şu kadar vida sıkabilir” türü genellemelerin yapılabilir hâle gelmesi gerekir. Bu da ancak büyük ölçekli sınai üretimle mümkündür. Kapitalizm ncesi dönemde “demirci Hasan Usta”nın emeğinden söz edilebilse de, “ortalama işçi”nin emeğinden ya da “toplumsal olarak gerekli olan çalışma süresi”ndan söz etmek o kadar kolay değildi.

Nitekim, emek-değer teorisi, “klasik iktisat”ın (ya da “siyasal iktisat”ın) kurucuları kabul edilen Adam Smith ve David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. İlk burjuva iktisatçıları, emek-değer teorisine, feodal sınıfların ve özelde toprak sahiplerinin asalaklığını

mahkum etmek için başvurmuştu. Ancak burjuva iktisadı, bu te-
orinin işçi sınıfının elindeki bir silaha dönüşebileceği ortaya çıktı-
ğında, emek-değer teorisinden vazgeçerek, kapitalizmi meşru ya da
en azından alternatifi olmayan bir toplum düzeni olarak gösteren
teoriler geliştirme çabasına yöneldi ve bunu yaptığı oranda bilim-
selliğini yitirdi.

Başta Marx olmak üzere Marksistler ise, emek-değer teorisinden
hareketle, kapitalizmin iç çelişkilerini ve onun sonunu getirecek
olan dinamikleri tarif etti.

Emek-Değer Teorisi ve Sosyalizm

Kapitalizmde insanlara emek güçlerinin değeri kadar ödeme yapılır-
ken, sosyalizmde, emeklerinin tüm karşılığı mı ödenir?

Hayır.

Hem üretimin ölçeğinin büyütülebilmesi hem de karşılaşılabilecek
olumsuz gelişmelerle baş edilebilmesi için, toplumsal üretimin bir
kısımının bu amaçlara yönelik fonlara ayrılması gerekir.

Sosyalizm dönemi boyunca temel amaç, çalışmanın bir zorunluluk
olmaktan çıkarak temel bir insani gereksinime dönüşeceği, sınıfların
ortadan kalkacağı komünist topluma ulaşmaktır. Komünist toplum-
da emek-değer teorisi geçersizleşecektir. Çünkü komünist toplumda
“meta” olmayacak, insanlar neyi ne kadar üreteceklerine karar ve-
rirken yalnızca gereksinimlerini göz önünde bulunduracak ve “her-
kesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçlarına göre” ilkesi geçerli
olacaktır.

Bir geçiş ve mücadele süreci olan sosyalizm döneminde ise, hem in-
sanların gereksinim duydukları ürün ve hizmetlerin herkese yetecek
düzeyde üretilmemesi, hem de kapitalizm döneminden devralınan
ideolojik yükler nedeniyle, “herkesten yeteneklerine göre, herkese
emeğine göre” ilkesi geçerlidir. Bir başka deyişle, insanlar yine ücret
karşılığında çalışır ve ücret düzeyleri harcadıkları emekle orantılı
olur.

Aslında, burada bir adaletsizlik vardır, çünkü insanların yetenekleri
arasında doğal farklar bulunur ve “herkese emeğine göre” ilkesi bu
farkların (büyük ölçüde) yok sayılması anlamına gelir.

Ancak, sosyalizm döneminde, emek-değer teorisinin geçerlilik ala-
nını daraltan adımlar da atılır. Birincisi, ürün ve hizmet fiyatları
belirlenirken toplumsal gereksinimler ön planda tutulur. Fiyatların
belirlenmesi sırasında, ürün ve hizmetlerin üretimi için harcanan

emek göz önünde bulundurulur, ama bu, tek ölçüt kabul edilmez. İkincisi, herkesin eşit haklarla yararlandığı toplumsal tüketim fonlarının giderek büyütülmesi ve temel gereksinimlerin giderek artan bölümünün bedelsiz olarak karşılanması hedeflenir.

Kâr Oranının Azalması Eğilimi

Buraya kadar artı değerden ve sömürü oranından söz ettik, ama kapitalistlerin gözünde en önemli olan şey kârlarıdır.

Kâr oranı da, artı değer (a) değişen sermayeye (d) oranı değil, artı değer toplam sermayeye (s + d) oranıdır.

Şöyle bir kapitalist işletme düşünelim:

$$I. 100_s + 100_d + 100_a = 300$$

Yani, 100 liralık değişmeyen sermayesi ve 100 liralık değişen sermayesi (toplam olarak 200 liralık sermayesi) bulunan bir kapitalist, %100'lük bir sömürü oranıyla 100 liralık bir artı değer elde ederek, 300 liralık meta üretiyor.

$$\text{Buradaki kâr oranı} = \frac{a}{(s+d)} = \frac{100}{(100+100)} = \%50 \text{ dir.}$$

(Bu arada, hesaplamalarda kolaylık sağlamak amacıyla, değişmeyen sermayenin tümünün tek bir üretim döneminde tamamen tüketildiğini varsayıyoruz. Gerçekte, fabrika binaları, makineler vb. “sabit sermaye” öğeleri tek bir üretim döneminde tüketilmez ve metanın değerine kendi değerlerini parça parça eklerler.)

Aynı sektöre, daha gelişkin ve pahalı makineler kullanan bir başka işletme daha girsin. Sömürü oranı değişmeden kalsın. Bu durumda, örneğin şöyle bir işletmeyle karşılaşılabiriz:

$$II. 200_s + 100_d + 100_a = 400$$

Yani, 200 liralık değişmeyen sermayesi ve 100 liralık değişen sermayesi (toplam olarak 300 liralık sermayesi) bulunan bir kapitalist, %100'lük bir sömürü oranıyla 100 liralık bir artı değer elde ederek, 400 liralık meta üretiyor.

$$\text{Buradaki kâr oranı} = \frac{a}{(s+d)} = \frac{100}{(200+100)} = \%33 \text{ tür.}$$

Kuşkusuz, tek tek her bir meta, üretilmesi için gerekli olan çalışma süresiyle belirlenen kendi gerçek değerine satılıyorsa...

Bu işletmelerin sandalye ürettiğini (ve bunların tam olarak aynı niteliklere sahip olduğunu) varsayalım. Daha gelişkin ve pahalı makineler kullanan ikinci işletmenin ürettiği sandalyelerin sayısı daha yüksek olacaktır.

Diyelim ki, aynı süreler içinde birinci işletme 20 tane, ikincisi ise 40 tane sandalye üretiyor.

Dolayısıyla, birinci işletmenin ürettiği bir sandalyenin değeri,

$$\frac{300}{20} = 15 \text{ liradır.}$$

İkinci işletme kurulmadan önce, piyasadaki sandalye fiyatının da 15 lira olduğunu kabul edelim. Eğer ikinci işletme de ürettiği sandalyeleri bu fiyata satabilirse, elde edeceği gelir, $40 \times 15 = 600$ lira olur. Yani, $600 - (200 + 100) = 300$ liralık bir kâr elde eder. Dolayısıyla, ikinci işletmenin kâr oranı, $\frac{300}{300} = \%100$ olur.

Oysa ikinci işletme, ürettiği sandalyeleri, kendi gerçek değişim değerleri üzerinden satsaydı, bunların fiyatı $\frac{400}{40} =$ yaklaşık 10 lira olurdu. Yani, daha gelişkin makineler kullanan şirket, piyasaya yeni giriş yaptığında, kendi ürettiği metalleri, bunların değişim değerlerine göre daha yüksek fiyatlara satabilir ve böylece daha yüksek bir kâr oranına ulaşabilir, *artı kâr* (ya da “ekstra kâr”) elde edebilir.

Yukarıda, tüfek kullanmaya başlayan dağ keçisi avcısı örneğinde de aynı şey olmuştu.

Ama, kâr oranı bu şekilde yükseldiğinde, hem başka sandalye üreticileri, hem de başka sektörlerdeki kapitalistler, yüzde 100'lük kâr oranına göz dikecektir. Onların da gelişkin teknolojiyle sandalye üretimine yönelmeleri durumunda, sandalye fiyatı düşmeye başlayacaktır. Rekabet sonucunda, sandalye sektöründeki kâr oranı zaman içinde yüzde 33'e, hatta belki de sektöre çok fazla sermayenin girmesi nedeniyle geçici olarak bu oranın da altına düşecektir. Sonrasında belki iflaslar yaşanacak ve uzun dönemde II. şirketin teknolojisi, sandalye üreticilerinin standart teknolojisi hâline gelecektir. Bu arada, kâr oranı yüzde 50'den yüzde 33'e gerilemiş olacaktır.

Bir başka deyişle, yeni teknolojiler, ilk ortaya çıktıklarında onları kullananlara daha yüksek kâr oranları sağlasa da, uzun dönemde, kâr oranlarının gerilemesine yol açar.

Bu arada, sermayelerin daha kârlı alanlara yatırım yapmaya çalışma eğilimi, bir *genel* (ya da ortalama) *kâr oranının* ortaya çıkmasına yol açar. Ve bu genel kâr oranı uzun vadede azalma eğilimini gösterir.

Marx, “kâr oranının azalması yasası”ndan değil, “kâr oranının azalması eğilimi yasası”ndan söz eder. Çünkü, kapitalizmin diğer pek çok yasası gibi bu yasa da, her dönemde ve her yerde mutlak bir geçerliliğe sahip değildir. Karşıt eğilimlerin varlığı nedeniyle, belirli dönemlerde ve belirli yerlerde, kâr oranları düşmek yerine yükselebilir ya da aynı kalabilir.

Örneğin, kapitalistler, kâr oranının düşmesine engel olmak için, sömürü oranını yükseltebilir.

Yukarıda, sömürü oranının sabit kalacağını varsaymıştık.

Oysa, burada tartıştığımız türden bir örnekte, eğer sömürü oranı yeterince yükseltilebilirse, kâr oranındaki düşme eğiliminin önüne geçilebilir ve hatta kâr oranı artırılabilir. Ama daha uzun dönemde, değişmeyen sermayenin oranı belirli bir düzeyin üzerine çıktığında, sömürü oranı yüzde sonsuza ulaşsa bile, kâr oranının düşmesi eğiliminin önüne geçilemeyecektir:

$$\text{III. } 1000_s + 0_d + 200_a = 1200$$

$$\text{Kâr oranı} = \left(\frac{200}{1000} \right) \times 100 = \%20$$

Kısacası, kapitalistler, kâr oranının düşmesi eğilimine karşı mücadele edebilir, ama bu eğilimin ortadan kalkmasını sağlayacak önlemler geliştiremezler... Çünkü, zaman içinde, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye oranı (*sermayenin organik bileşimi*) yükselir.

Bunun sonuçlarından biri de kapitalizmin bunalımlarıdır.

Bunalımlar, aynı zamanda, kâr oranının yeniden yükselmeye başlamasını sağlayabilir. Çünkü, bunalım dönemlerinde, değişmeyen sermayelerin değeri düşer.

Daha somut olarak ifade etmek gerekirse, bunalım dönemlerinde, kapitalistlerin ellerindeki üretim araçları, özellikle de makineler, değer yitirir. Dolayısıyla, izleyen dönemde, değer yitirmiş olan aynı makineler, daha yüksek kâr oranları sağlayabilir.

Buradan hareketle, kapitalizmin bunalımlara “ihtiyaç duyan” ve kendi yaşadığı sıkıntıları çözmek için onları “kullanan” bir düzen olduğu türü iddialar da gündeme gelebiliyor. Dünya üzerinde olup biten her şey, olup bittikten sonra, dolaylı ya da dolaysız olarak, kapitalistlere bazı yararlar sağlayabilir. Ama buradan hareketle, olup biten her şeyin kapitalistlerin bilinçli müdahalelerinin ürünü olduğu sonucuna varılamaz.

Değişmeyen sermayelerin değer yitirmesi, kapitalistlerin varlıklarının değer yitirmesinden başka bir anlama gelmez.

1 milyon liralık bir fabrikası olan bir kapitalist, kâr oranını yükseltmek için, elindeki fabrikanın değerinin 500 bin liraya düşmesini elbette istemez.

Dolayısıyla, kapitalistler, bilinçli olarak bunalım çıkarmak bir yana, yaşanması kaçınılmaz hâle gelen bunalımları ertelemek ve patlak

veren bunalımların nihai sonuçlarına varmasını geciktirmek için elerinden gelen her şeyi yapar. Üstelik, bu yapılanların, daha da yıkıcı sonuçlara yol açması pahasına...

Farklı Sermayelerin Devreleri

Kâr oranının tek belirleyicisi, artı değer ile sermaye arasındaki oran değildir. Belirli bir sermayenin belirli bir süre içinde kaç devir yaptığı da önem taşır. Örneğin, sanayi sermayesinin devresi şu şekildedir:

$$P - M \dots \ddot{U} \dots M' - P'$$

Diyelim ki 1000 lirası (P) bulunan bir sanayici kapitalist, bu parayla piyasadan metalar (M), yani emek gücü ve üretim araçları satın alır, ardından bir üretim süreci ($\ddot{U}$) yaşanır ve yeni metalar (M') ortaya çıkar, sonrasında da bu metalar piyasada satılarak daha fazla para (P'), örneğin 1100 lira elde edilir. Ama bir sanayici kapitalistin sermayesi yılda bir kez böyle bir devir yaparken bir başkasınınki yılda 10 kez aynı devri yapabiliyorsa, birincisi sadece 100 lira, ikincisi ise 1000 lira kazanır. Dolayısıyla, birincisinin yıllık kâr oranı yüzde 10, ikincisinin yıllık kâr oranı ise yüzde 100 olur.

Bu nedenle, sermaye sahipleri, hem meta satın alma ve meta satma (yani dolaşım) sürelerini hem de üretim sürelerini mümkün olduğunca kısaltmaya çalışır.

Ticaret sermayesinin devresi biraz daha farklıdır:

$$P - M - P'$$

Ticaret sermayesi, değer üretmez. Peki öyleyse, ticaret sermayesinin kârı nereden kaynaklanır?

Sanayici kapitalistin, ürettiği metaları, tüccara, değerlerinden azına satmasından. Sanayici kapitalist bunu yapar, çünkü böylece, alım ve satım işleriyle uğraşmak yerine, bu işleri daha hızlı ve daha verimli bir şekilde gerçekleştirebilen tüccara bırakarak, kendi devir süresini kısaltabilir ve yıllık kâr oranını yükseltebilir.

Genel kâr oranının belirlenmesinde, sanayi sermayesi gibi ticaret sermayesi de (kendi büyüklüğüyle orantılı olarak) rol oynar. Bir başka deyişle, ticaret sermayesi, sanayici sermaye sahiplerinin el koyduğu toplam artı değerden, kendi büyüklüğüyle orantılı bir şekilde pay alır.

(Ama bu noktaya kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi yoluyla ulaşılmıştır. Başlangıçta, sanayi sermayesi ticaret sermayesine ba-

ğımlıydı ve dahası, ticaret sermayesi, sanayi sermayesinin gelişmesi-
nin önündeki engellerden birini oluştuyordu.)

Faiz getiren sermayenin devresi ise daha da sade ve akıl dışıdır:

P – P'

Faiz oranını belirleyen bir yasa bulunmaz. Olağan dönemlerde genel
kâr oranının altında kalan faiz oranı, bunalım dönemlerinde genel
kâr oranının çok üzerindeki düzeylere yükselebilir.

Finans Sektörü ve “Hayalî Sermaye”

Kredi sisteminin (bankaların ve diğer mali sermaye kuruluşla-
rının) gelişmesi, sermaye birikiminin hızlanmasına, sermayenin
merkezîleşme ve yoğunlaşma eğilimlerinin güç kazanmasına yol
açar.

Tek bir kapitalist, yeni bir yatırım yapabilmek için, yatırım yapacağı
alana bağlı olarak, belirli bir sermaye tutarının birikmesini bekle-
mek zorundadır. Örneğin, yılda 4 bin lira kâr elde eden ve bunun 2
bin lirasını yeni yatırımlar için kenara ayıran bir kapitalist, 10 bin
liralık bir yatırım yapabilmek için 5 yıl boyunca beklemek zorun-
dadır. Buna karşın, tüm kapitalistlerin ve ayrıca işçilerin paralarını
yatırdıkları bankalar, kredi vererek, bu yatırımın hemen yapılmasını
sağlayabilir. Böylece sermaye birikimi hızlanır.

Sermayenin merkezîleşmesi, farklı alanlara yatırılan sermayelerin
aynı ellerde toplanması anlamına, *sermayenin yoğunlaşması* ise, be-
lirli bir alanda kârlı yatırımların yapılması için gerekli olan en dü-
şük sermaye miktarının artması (yani üretimin ölçeğinin büyümesi)
anlamına gelir. Merkezîleşme ve yoğunlaşma eğilimleri, başlangıç
dönemlerinde asıl olarak zanaatçıların ve diğer küçük üreticilerin
mülksüzleşmesine yol açan kapitalizmin, küçük sermaye sahiplerini
de yıkıma sürüklemesine ve *tekelleşmeye* yol açar. Kapitalizmin bir
üst aşaması olarak *emperyalizm*, her şeyden önce, tekelleşme eğili-
minin bir ürünüdür.

Diğer yandan, özellikle kâr oranlarının düştüğü dönemlerde, finans
sektörünün en önemli ürünü olan “hayali (fiktif) sermaye”nin üre-
timi artar. Devlet, başta bankalar olmak üzere finans kuruluşları,
menkul kıymet borsaları vb., hayalî sermaye üretimine katkıda bu-
lunur.

Hayalî sermaye, birtakım kağıt parçalarından ve günümüzde daha
çok birtakım elektronik kayıtlardan oluşur. Örneğin, devlet borç-

lanma senetleri, hayalî sermaye üretmenin bir aracıdır. Devlet, bu senetler karşılığında aldığı paraları harcar. Buna karşın, söz konusu senetleri ellerinde bulunduranlar yoksullaşmış olmaz; çünkü bu senetler de para gibi el değiştirebilir ve bunlar güvence gösterilerek borç alınabilir. Böylece, devlete verilen ve onun tarafından harcanan paraya eşit bir hayalî sermaye yaratılmış olur. Kuşkusuz, borçlanma senetlerinin vadesi dolduğunda, devletin bunlar için ödeme yapması gerekecektir. Ama devlet, bunu yapmak için yeni borçlanma senetleri çıkarabilir ve giderek daha fazla borçlanabilir.

Sermaye sahipleri de hayalî sermaye yaratır. Örneğin, hisse senetleri çıkarılırlar. Bu senetler karşılığında aldıkları paraları harcarlar. Ama söz konusu senetler de piyasalarda para gibi el değiştirir. Dahası, yine sermaye sahiplerinin alışverişleri sayesinde, bunların fiyatları giderek yükselir. Bir fabrikanın üretim düzeyinde ve kârında herhangi bir değişiklik olmasa bile, o fabrikanın hisse senetlerinin fiyatları 5 katına, 10 katına, hatta 50 katına çıkabilir. Hisse senetlerinin fiyatlarının yükselmesi yoluyla yaratılan hayalî sermaye birikimi, herkesin yararınadır. Borsalarda spekülasyon yapanlar, ucuza alıp pahalıya satarak kâr elde eder. Bunların alım gücünün artması sayesinde meta satışları da artar. Meta satışlarının artması, işçilerin de işine yarar; en azından bir süre daha işlerini korumuş olurlar. Dahası, borsalardaki hisse senetlerinin sürekli para kazandırması, medyanın da yardımıyla, halkın gündemine sokulur. Sonunda, “benim neyim eksik” diyen küçük tasarruf sahipleri, bankalardaki paralarını hisse senetlerine yatırır. Medya, az zamanda büyük paralar kazanan küçük tasarruf sahiplerinin haberlerini yapar. Ama halkın da hisse senetleri satın almaya başlaması, bunların fiyatlarının artık daha fazla yükselemeyeceği noktaya yaklaşıldığının bir habercisidir. Fiyatları artık daha fazla yükselemeyeceği düşüncesi güç kazandığında, hisse senetleri, “yatırım aracı” olma değerlerini yitirir. Sermaye sahipleri ellerindeki hisse senetlerini paraya çevirme telaşına düşer. Bunları en pahalı oldukları sırada satın almış olan küçük tasarruf sahipleri, fiyatlarının düşmeye başladığını gördüklerinde, bunun geçici bir düşüş olduğunu düşünüp beklemeye başlar. Hisse senedi fiyatları daha da düşünce, bunları satmaları durumunda ne kadar zarar etmiş olacaklarını hesaplayıp, bir süre daha beklemeye karar verirler. Ama sonunda, biraz daha beklerlerse hiç para etmeyeceklerini düşünüp, en düşük fiyatlara razı olurlar. Halkın elindeki hisse senetlerini satmaya başlaması, bir sonraki yükselişin habercisidir...

Borsalar, birer kumarhanedir. Birtakım kağıt parçaları üzerinde spekülasyon yapan sermaye sahipleri, toplumsal üretime zerre kadar

katkıda bulunmadan büyük paralar kazanır. Ama borsalar çöktüğünde, bunun cezasını, yalnızca hisse senetlerine yatırım yapmış olan küçük tasarruf sahipleri ve hisse senetlerini zamanında elden çıkarmayı başaramamış olan kumarbaz sermayedarlar değil, bütün halk çeker. Çünkü borsaların çöküşüyle birlikte hayalî sermaye birikiminin bir bölümünün buharlaşması, buna dayanarak borçlanmış olanların borçlarını ödeyememesine, şirket iflaslarına, üretimin azalmasına, işten çıkarmalara yol açar. Yaşanan çöküşün boyutlarına bağlı olarak, finans sektörünün tümüyle yıkılmasına engel olması için, devlet yardımı talep edilir. Sözde, ekonomiye müdahale etmemesi savunulan devlet, sermaye sahiplerinin yardımına koşar.

Sermaye sahiplerinin spekülasyon için kullandıkları tek araç hisse senetleri değildir. Bazen gayrimenkul piyasalarında balonlar oluşur, bazen altın fiyatları zirve yapar, bazen bazı tarım ürünlerinin fiyatları üzerine spekülasyon yapılır, bazen yepyeni isimli birtakım finansal yatırım araçları icat edilir... Bunların her biri, bir dönem boyunca hayalî sermaye birikimine katkıda bulunduktan sonra, yeni çöküşlere konu olur.

Bu arada, giderek büyüyen finans sektörü, işçi sınıfının en parlak beyinlerini istihdam eder. Bu sektörde çalışanların görevi, kumarbaz sermaye sahiplerine para kazandırmak ve halkı dolandırmının yollarını bulmaktır. Toplumun yoksul kesimleri, bankaların en fazla kâr getiren müşterileri arasında yer alır, çünkü kredi kartları ve tüketici kredileri aracılığıyla en yüksek faizleri onlar öder. Haczedilecek malları bile kalmayanlar yüzünden uğranacak zararlarsa önceden hesaplanır ve haczedilecek malı olan yoksullardan peşin peşin tahsil edilir.

Planlı bir ekonomide, halkın birikimlerini korumak, parasal işlemlerin kayıtlarını tutmak ve ödeme araçlarının dolaşımını sağlamak için tek bir devlet bankasının varlığı yeterlidir. Bugünkü gibi durgunluk dönemlerinde daha da devasa boyutlara ulaşan finans sektörünün tüm geri kalan unsurlarının ortadan kaldırılması, toplumsal üretime en küçük bir zarar vermez. Aksine, çok büyük bir israf kâpısının kapatılması ve bugün bu sektörde çalışan insanların topluma yararlı olacak işler yapmalarının mümkün kılınması anlamına gelir.

Kapitalizmin Bunalımları

Marx, kapitalizmin bunalımları hakkında teorik bir açıklama yapmamıştır. Kapitalizmin belirli aralıklarla (iktisadî) bunalımlara düşmek zorunda olduğu, Marx'ın temel tezlerinden biridir. Buna

karşın, bunalımları incelemeyi *Kapital*'in çalışma planının sonlarına bırakan Marx, en azından bize ulaşan elyazmalarında, bunalımların “kaçınılmaz” olmasının “teorik” açıklamasını yapmamış, bir bunalım mekanizması tarif etmemiştir.

Ama diğer yandan, böylesi bir teorik açıklama için, yani bir bunalım mekanizması tarifi için gerekli olan temeli ortaya koymuştur.

İkinci ciltteki yeniden üretim şemaları, kağıt üzerinde, şunu gösterir: Kapitalizm, herhangi bir dışsal unsura bağımlı olmadan, kendi başına gelişebilir. Dünya üzerinde kapitalist olmayan üretim tarzlarına sahip ülkelerin bulunması, sermaye birikiminin bir ön koşulu değildir.

Marksistler arasındaki önemli sayılabilecek bir kesim, sermaye birikiminin böylesi bir koşulunun bulunduğunu ve bu koşul ortadan kalktığında kapitalizmin kaçınılmaz olarak son bulacağını savunmuştu. Sonrasında farklı ayrıntılarla zenginleştirilmiş olmakla birlikte, bu tezin özünü, Rosa Luxemburg'un ortaya attığı “artı değer in gerçekleştirilmesi” sorunu oluşturur. Kabaca özetlemek gerekirse: Kapitalistler, metaların bir bölümünü işçilere satar. Ama, Marx'ın açıkça gösterdiği üzere, işçilere satılan metalar, kapitalistlerin zenginleşmesini sağlamaz. Tam tersine, onların zenginleşmesi, ancak, işçilere satmadıkları metalar sayesinde, yani artı değeri temsil eden metalar sayesinde gerçekleşebilir. Ama yalnızca kapitalistlerin ve işçilerin bulunduğu bir toplum düşünecek olursak, işçilerin satın alamayacağı bu metalar, kimlere satılacaktır? Bunlar, kapitalistlere satılırsa, sorun çözülmüş olmaz. Çünkü, bu durumda, söz konusu metalar, kapitalistler tarafından tüketilmiş olur. Oysa sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi için, yani artı değer in kapitalist bireyler tarafından tüketilmek yerine eldeki toplam sermayeyi büyütmek için kullanılabilmesi için, bunun “başkalarına”, yani işçi de kapitalist de olmayan birilerine satılabilmesi gerekir.

Marx'ın yeniden üretim şemaları, sermaye birikimi için “başkaları”na ihtiyaç olmadığını, kapitalistlerin ürettikleri metaların bir bölümünü kendi aralarında değiştirerek (mübadele ederek) “gerçekleştirebileceğini” gösterir. Çok kabaca özetlemek gerekirse, kapitalistler, artı değer in sermaye birikimine hizmet edecek olan bölümünün büyük bir kısmını, “üretim araçları” olarak birbirlerine satar. Yani, bir kapitalistin, artı değer in gerçekleştirmek için bir başka kapitaliste sattığı meta, bir “bireysel tüketim nesnesi” olmak zorunda değildir. Bu, bir üretim aracı da olabilir. Kuşkusuz, üretilen her üretim aracı, sonunda, tüketim nesnelerinin üretimine hizmet etmek zorundadır. Ama buradaki zaman farkı göz ardı edilemez. Bir

başka deyişle, Marx'ın "Kesim I" olarak adlandırdığı üretim aracı üreticilerinin üretimi, elbette, izleyen dönemlerde, tüketim mallarının üretiminde (Kesim II) bir artışa yol açacaktır. Ama Kesim I'in uygun oranlarla büyümeyi sürdürmesi durumunda, bir "eksik tüketim" ya da "aşırı üretim" sorununun yaşanmaması mümkündür.

Dünya kapitalizmi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ile 1970'li yılların başı arasında, bugüne kadarki son uzun büyüme dönemini yaşadı. Bu bunalımın öncesinde, özellikle Avrupa ülkelerinde, değişmeyen sermayeler savaş nedeniyle büyük ölçüde tahrip edilmişti. Savaşın ardından, bu savaşa giren ülkelerin neredeyse tümünde, ekonomileri yeniden kurmak gerekmişti. Bu dönemde, kapitalist ekonomilerin üretim araçları üreten kesimleri (doğrudan doğruya bireyler tarafından tüketilmek yerine, tüketim mal ve hizmetlerinin üretiminde girdi olarak kullanılan metalleri üreten kesimler) hızlı bir büyüme gösterdi. Üretim araçları üretiminin hızlı artışı, tüketim malları üretiminin de, herhangi bir "eksik tüketim" (aynı anlama gelmek üzere "aşırı üretim") sorunu yaşanmadan artırılmasını sağladı. Sermayenin kârlı yatırım alanları bulmakta zorlanmadığı bu dönemde, ileri kapitalist ülkeler işçi kıtlığı (daha doğrusu belirli bir düzeyin altındaki ücretleri kabul edecek yeterli sayıda işçi bulamama) sorunu bile yaşadı. Dönem, çalışmak için Türkiye'den Almanya'ya giden emekçiler için karşılama törenlerinin düzenlenebildiği bir dönemdi...

Ama üretim araçları üreten sektörlerdeki kâr oranlarının gerilemesi, bu sektörlerdeki yatırımların azalması ve tüketim malları üreten sektörlerin hızlı büyümesi sonucu, 1970'li yılların başında, "eksik tüketim" sorunu patlak verdi. Yani, kapitalistler, ürettikleri metalleri satın alacak kişileri bulmakta zorluk çekmeye başladı.

Planlı bir ekonomide, eksik tüketim sorununu çözenin yolu basittir. Eğer üretilen metaller toplum için yararlıysa, ama alım gücünün yetersizliği nedeniyle satılamıyorlarsa, alım gücü artırılır, yani ücretler yükseltilir (ya da aynı anlama gelmek üzere metallerin fiyatları düşürülür).

Buna karşın, kapitalist bir ekonomide, tam tersi gerçekleşir. Alım gücü artırılacağına azaltılır, yani işçi ücretleri düşürülür.

Çünkü kapitalistler açısından bakıldığında, temel sorun, kâr oranlarındaki düşme eğilimidir. Bununla baş etmek için ilk yapacakları şey de, işçi ücretlerini düşürerek, halkın alım gücünü daha da azaltmak olacaktır. Eksik tüketim sorununu daha da ağırlaştırarak bir kısır döngüye yol açmak pahasına!

Dünya kapitalizmi, 1970’li yılların başından bu yana, uzun süreli durgunluk dönemlerinden birini yaşıyor. Kapitalizmin tarihindeki en uzun süren durgunluk dönemi bu. Kısa süreli büyüme dönemlerini ciddi iktisadi bunalımlar izliyor.

Kapitalistler, bunalımlara üç temel tepki verir. Bunların tümü, kâr oranlarındaki düşme eğilimiyle ve sermayeler için kârlı yatırım alanları bulma sorunuyla baş etmeye yöneliktir.

Birincisi, ücret fonlarının küçültülmesidir. Bu da, işçi ücretlerinin ve devletler tarafından yapılan sosyal harcamaların düşürülmesi anlamına gelir. Kapitalistler, bunalım dönemlerinde, hem devlete daha az vergi ödeyebilmek hem de devlet kaynaklarını yağmalayabilmek için, sosyal harcamaların kısılmasını talep eder. Bunu da, “bütçe açıklarının daraltılması gereği”yle açıklar ve hatta “devletin küçültülmesi” gibi sunmaya kalkışırlar! Bu arada, özelleştirmeler de, devletin gelir kaynaklarının kapitalistlere aktarılmasının yanında özelleştirilen işletmelerdeki işçi ücretlerinin düşürülmesi yoluyla, aynı amaca hizmet eder.

Bunalımlara verilen ikinci tepki, mali sermayenin, yani “hayali sermaye” birikiminin hızla büyütülmesidir. Bankalar, diğer finans kuruluşları ve borsalar, en parlak zamanlarını, kapitalizmin bunalımlı dönemlerinde yaşar.

Bunalımlara verilen üçüncü tepki, büyük ölçüde, emperyalist ülkelerin kapitalistlerine özgüdür: Uluslararası sömürü mekanizmalarının güçlendirilmesi. “Küreselleşme” diye sunulan gelişmelerin önemli bir bölümü bu kapsama girer: Az gelişmiş kapitalist ülkeler ucuz emek cehennemleri ve açık pazarlar hâline getirilir, zengin doğal kaynaklara sahip ülkeler işgal edilir ya da bu ülkelerde işbirlikçilerin iktidara gelmesi sağlanır, dünya ölçeğindeki eşitsizlikler dünya tarihinde görülmemiş boyutlara ulaştırılır.

İçinden geçmekte olduğumuz bunalım dönemi, kapitalizmin ne denli akıl dışı bir düzen olduğunu her zamankinden daha çarpıcı şekillerde ortaya koyuyor. İnsanlığın bilimsel ve teknolojik birikimi tüm insanların tüm temel gereksinimlerinin karşılanmasını olası kılarken, dünya nüfusuna oranları giderek düşen aşırı zenginlerin daha da zenginleşebilmesi için, milyarlarca insan açlıkla ve yoksullukla pençeleşiyor. Tüm insanların zihinsel üretim potansiyelini harekete geçirmek yerine, dünya üzerindeki insanların ezici çoğunluğu, toplumlara yarar sağlayacak düşünsel faaliyetlerde bulunma olanağından yoksun tutuluyor.

Zamanında feodalizm nasıl kendi kucağında gelişmiş olan üretici güçlerin gelişiminin önündeki temel engel hâline geldiyse, kapitalizm de insanlığın ilerlemesinin önündeki temel engel hâline gelmiş durumda.

Toplumsal eşitsizlikler, işsizlik, yoksulluk ve bu sorunları daha da ağırlaştıran bunalımlar, kapitalizmin işleyişindeki birtakım aksaklıklardan kaynaklanmaz. *Kapital*'in ortaya koyduğu üzere, bunlar, meta üretimine ve üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı bir üretim tarzının kaçınılmaz olarak ürettiği sonuçlardır. Kapitalist üretim tarzının “iyi yanlarını” koruyup “kötü yanlarıyla” mücadele etme stratejisi de, kaçınılmaz olarak, aynı sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Grundrisse, Katkı, Kapital (ve Okuma Önerileri)

Marx'ın iktisat hakkında yazdıklarının büyük bölümü, kendisi tarafından baskıya hazır hale getirilmemiş olan taslaklardan (elyazmalarından) oluşur.

Onun yayına hazırladığı ve ilk baskısı 1859'da yapılan *Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı* da, aslında, bağımsız bir çalışma değil, “asıl” çalışmasının ilk bölümleridir. Ama bu “asıl” çalışmanın, yani “Siyasal İktisadın Eleştirisi” alt başlıklı *Kapital*'in, yine Marx tarafından yayına hazırlanıp 1867'de basılan birinci cildinde, söz konusu bölümler, yeniden yazılmış olarak yer alır. Dahası, Marx, ikinci Almanca baskısından önce, *Kapital*'in bu cildinin özellikle birinci bölümünü bir kez daha elden geçirir. Üstüne üstlük, *Kapital*'in birinci cildinin Fransızca baskısı için, yine özellikle ilk bölümler üzerinde yeniden çalışır.

Kapital'in ikinci ve üçüncü ciltleri ise, Marx'ın ölümünden (1883) sonra, geride bıraktığı taslaklardan hareketle, Engels tarafından yayına hazırlanmıştır. Bir de, Engels'in ölümünden sonra yayımlanan taslaklar var: *Kapital*'in ilk biçimi sayılabilecek olan *Grundrisse* ve yine *Kapital*'in hazırlık çalışmaları arasında yer alan, üç cilt hâlinde yayımlanan *Artı Değer Teorileri*.

Marx ile Engels, 1856'da, kapitalizmin, bir kez daha, devrimlere yol açabilecek olan büyük bir bunalım yaşayacağı öngörüsünde bulunmuştu. Marx da, bunalımın yaratacağı siyasal ortama müdahale edebilmek amacıyla, o zamana kadar yürüttüğü iktisat çalışmalarını bir sonuca ulaştırmaya karar vermişti. Böylece, kapitalizme son verme mücadelesinin neden gerekli olduğuna teorik düzeyde de daha fazla açıklık kazandırabilecekti.

8 Aralık 1857’de Engels’e şunları yazmıştı: “*Déluge*’den [tufandan] önce en azından ana hatlara (*Grundrisse*) açıklık kazandırmış olmak için, geceleri, iktisadi çalışmalarımı toparlama işi üzerinde deli gibi çalışıyorum.”

Grundrisse’nin adı da buradan gelir. Tam hâliyle ilk kez 1939 yılında Moskova’da yayımlanan metin, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü editörlerinin koyduğu şu başlığa sahiptir: “Siyasal İktisadın Eleştirisinin Ana Hatları (Ham Taslak) 1857-1858”.

Beklenen bunalım gerçekten de gelir, ama beklendiği kadar derin ve yıkıcı olmaz. Marx da, kendisini tatmin edecek bir noktaya getiremediği taslağı yayına hazırlamak yerine, kafasındaki kitabı yeni baştan yazmaya karar verir.

Kitap projesi, Avrupa’daki 1848 Devrimlerini izleyen dönemde Almanya’dan ve ardından Fransa’dan sürgün edilerek Londra’ya yerleşmek zorunda kalan Marx’ın 1850-1857 dönemindeki yoğun araştırmalarına dayanıyordu. Bir yandan başta siyasal iktisatçıların kitapları olmak üzere iktisat hakkındaki o zamana kadar yazılan belli başlı tüm eserleri okuyan Marx, diğer yandan da güncel iktisadi gelişmeleri izlemiş, istatistikler ve parlamento raporları gibi belgeler üzerinde çalışmıştı.

Marx’ın iktisat hakkındaki temel çalışmasına “siyasal iktisadın eleştirisi” başlığını uygun görmesi, aynı zamanda, onun siyasal iktisatçılara verdiği değeri gösterir. Ama aslında, eleştirinin çok ötesine geçmiş ve kapitalist üretim ilişkilerinin gerçek anlamıyla bilimsel ilk çözümlemesini ortaya koymuştur. Belki de sırf bu nedenle, *Kapital*’in birinci cildinin Engels’in editörlüğüyle hazırlanan ilk İngilizce baskısında, alt başlık farklıdır: “Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Çözümlemesi.”

Siyasal iktisatçıları ile Marx arasındaki ayrım, ele aldıkları konuların ya da ileri sürdükleri tezlerin ilgisiz olmasında değildir. Aksine, *Kapital*’in metninde, dipnotlarında ve ayrıca *Artı Değer Teorileri*’nde belki de gerektiğinden fazla gösterildiği üzere, Marx’ın üzerinde durduğu konuların pek çoğu, daha önce başkaları tarafından farklı şekillerde de olsa tartışılmıştır. Marx’ın farkı, siyasal iktisatçıların tam da burjuva iktisatçıları olmaları nedeniyle atamadıkları adımları atması, kuramadıkları bağlantıları kurması ve bu sayede kapitalizmin iç çelişkilerine açıklık kazandırabilmesidir.

Ama Marx’ın yazma süreci, yalnızca ulaştığı sonuçları kağıda dökmesi anlamına gelmemiş, araştırma sürecinin bir parçasını oluşturmuştur. Bu nedenle, başlangıçtaki tercihleri zaman içinde değişmiş, konuları ele alma sırası da, her bir konuya verdiği ağırlık da farklılaşmıştır.

Grundrisse'nin giriş bölümünde, “Siyasal İktisadın Yöntemi” başlıklı bir alt bölüm bulunur. Marx, bu alt bölümde, belirli bir ülkeyi siyasal-iktisadi açıdan incelemeye nereden başlamak gerektiğini sorar. Nüfus örneğiyle başlayıp, toplumsal sınıflarla devam ederek, önce yanlış olduklarını düşündüğü seçenekler üzerinde durur. Burada bir temel ayrıma gider. Ona göre, 17. yüzyılın iktisatçılarının düştüğü yanlış, somut olan bütünden (nüfus, ulus, devlet, çok sayıda devlet vb.) başlamaları olmuştur. Oysa, daha sonraki iktisatçıların doğru olarak yaptıkları üzere, emek, işbölümü, gereksinim, değişim (mücadele) değeri gibi basit olan soyut öğelerden hareket etmek ve devlet, uluslar arasındaki mücadeleler ve dünya pazarı gibi somutluklara bunlar aracılığıyla ulaşmak gerekir. Aynı alt bölümdeki uzunca bir tartışmada, emeğin neden başlangıç noktası olarak alınmayacağı açıklanır. Sonuç şudur: *Grundrisse*, para çözümlemesiyle başlar. Oysa *Katki*'daki ve *Kapital*'deki başlangıç noktası, her iki kitabın ilk cümlelerinde özel olarak vurgulandığı üzere, metadır.

Yalnızca başlangıç noktası değil, *Kapital*'in planı da yıllar içinde farklı değişikliklere uğrar. Diğer yandan, *Grundrisse*'den aktaracak olursak, bazı konulara sıra hiç gelmemiştir: “3. Burjuva toplumunun devlet biçiminde merkezileşmesi. Kendisiyle ilişkisi içinde ele alınması. ‘Üretken olmayan’ sınıflar. Vergiler. Devlet borçları. Devlet kredileri. Nüfus. Sömürgeler. Dışarıya göç. 4. Uluslararası üretim ilişkileri. Emeğin uluslararası işbölümü. Uluslararası değişim (mücadele). İhracat ve ithalat. 5. Dünya pazarı ve bunalımlar.” (Dolayısıyla, *Kapital*'de, kapitalizmin bunalımlarıyla ilgili teorik bir açıklamanın bulunmaması doğal.)

Grundrisse, gerçek anlamıyla bir “ham taslak”tır. “Sesli düşünme” sayılabilecek olan bölümler, tamamlanmamış tartışmalar, giderilmemiş çelişkiler, yapılması gerekenlerle ilgili notlar, Almanca ile İngilizcenin karışık kullanıldığı cümleler içerir. Dolayısıyla, Marksist iktisadi öğrenmek isteyenlerin *Kapital*'den önce *Grundrisse*'yi okumaya kalkışmaları çok verimli bir tercih olmayacaktır. *Kapital*'i okuduktan sonra, Marx'ın iktisadi düşüncelerinin gelişim çizgisi hakkında daha fazla bilgi edinmek, onun bu düşünceleri geliştirirken ne tür (iç) tartışmalar yaptığını öğrenmek için *Grundrisse*'den yararlanılabilir.

Marx, *Kapital*'in birinci cildinin ikinci Almanca baskısının önsözünde şunu belirtmişti: “Şüphesiz, sunuş tarzının araştırma tarzından şekil olarak ayrılması gerekir. Araştırma sırasında, malzemenin tüm ayrıntılarıyla ele alınması, farklı gelişim biçimlerinin çözümlenmesi ve bunların iç bağlantısının keşfedilmesi gerekir. Gerçek hareket, ancak bu işin yapılmasından sonra, uygun şekilde betimlenebilir.”

Grundrisse'de, araştırma aşaması henüz geride bırakılmamıştı.

Katkı ise, özgün amaçlarla yayımlanmış olan bir çalışmadır. Marx, 13-15 Ocak 1859 tarihleri arasında Engels'e yazdığı mektupta, "fazlasıyla ciddi ve bilimsel görünen" kitabın, onu eleştirecek olanları, siyasal eğilimine hakaretler yağdırmanın ötesine geçmek ve izleyen bölümler yayımlandığında, sermaye hakkındaki görüşlerini daha fazla ciddiye almak zorunda bırakacağı yönündeki umudunu aktarır ve ekler: "Ayrıca, her tür pratik amaç bir yana, para hakkındaki bölümün, konunun uzmanları için ilginç olacağını düşünüyorum."

Gerçekten de, konu olarak *Kapital*'in ilk bölümleriyle örtüşen iki bölümden oluşan *Katkı*, çok daha "ciddi" ve biraz "kuru" görünümüdür. Marx, bu iki bölüm üzerinde daha sonra yeniden çalıştığından, *Katkı* da, *Kapital*'den sonra okunması tercih edilebilecek olan çalışmalardandır. Bu arada, yayımlandığı dönemde Marx'ın beklediği ilgiyi uyandıramamıştır.

İlginç olan bir nokta, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerinin ilk taslak metinlerinin, birinci cildin yayımlanmasından önce (1863-1865 yıllarında) kaleme alınmış olmasıdır. Ama sırf bu veriden hareketle, bu ciltlerin daha önce yazıldığını iddia etmek ve bundan da Marx'ın yöntemi hakkında sonuçlar çıkarmaya çalışmak pek anlamlı olmayacaktır. Çünkü yukarıda değinilmiş olduğu üzere, birinci cildin içeriğiyle ilgili çalışma gerçekte 1857'de başlamış ve ilk basılı ürününü 1859'da vermiştir.

Bu arada, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerinin Engels tarafından baskıya hazırlanmış olması, onların değerini azaltmaz. Marx, bu ciltlerle ilgili hazırlık çalışmalarını tamamlayamamış olsa bile, örneğin *Grundrisse*'nin elyazmalarından farklı olarak, bunların elyazmalarının, "bir şeyler yapması" için Engels'e teslim edilmesini istemişti. Bir başka deyişle, "kendisini tatmin edecek" bir noktaya getirememiş olsa da, söz konusu elyazmalarının yayımlanmayı hak ettiklerini düşünmüştü. Ortaya çıkan eserler de bunu kanıtlıyor...

Son olarak, *Kapital*'deki genel kapitalist üretim tarzı çözümlemesinin belirli bir ülkeye uyarlanmasının bir örneği olarak, Lenin'in, "*Halkın Dostları*" *Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır?* adlı çalışması ve kapitalizmin Marx sonrasındaki gelişme dinamikleriyle ilgili olarak Lenin'in *Emperyalizm* broşürü, başlangıç okumaları arasında yer alabilir.

NOTLAR

[illegible]

[illegible]

Komünist, hem ülke gündemindeki gelişmelere, hem de Türkiye’de devrimci bir çıkışın koşullarına dair değerlendirmelerimizi beşinci sayısıyla birlikte okurlarla buluşturuyor.

Komünist’in bu sayısında, Türkiye’de devrimci bir komünist öznenin inşasını hem siyasal-örgütsel boyutlarıyla hem de kavramsal-teorik çatısıyla birlikte ele almaya çalıştık. Bu çabanın farklı başlıklardaki çalışmalarla devam edeceğini ve yeniden Komünist sayfalarında okurlarla buluşacağını belirtmeye ise, elbette, gerek yok.

Komünist, aynı zamanda, Türkiye’de halka karşı saldırının en şiddetli cephesi haline gelen dinci gericiliği de özel bir başlık olarak ele alıyor. Türkiye’de iktidarın en yüksek makamları tarafından rahatlıkla dillendirilmeye başlanan dinci gericiliğin tarihimiz boyunca aktörü olduğu katliamlar ile günümüzde ülkemizin ilerici değerlerine açtığı savaşın özellikleri de **Komünist** sayfalarındaki yerini aldı.

